

“Para hacer la revolución ya no hace falta tomar el Palacio de Invierno, es suficiente con tomar la escuela”.

MITERRAND. Citat per Alzaga Villamil¹.

¹ ALZAGA VILLAMIL, Óscar. *Por la libertad de enseñanza. La piedra cuadrangular en la edificación de la democracia*. Barcelona: Planeta, 1985, p. 2.

ÍNDEX

ABREVIATURES	5
INTRODUCCIÓ	7
CAPÍTOL I. EL DRET A L'EDUCACIÓ I LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT. CONFIGURACIÓ CONSTITUCIONAL	10
1. INTRODUCCIÓ	10
2. ELS OBJECTIUS CONSTITUCIONALS DEL DRET A L'EDUCACIÓ	12
3. EL DRET A L'EDUCACIÓ	14
4. LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT	19
4.1. La llibertat de creació de centres docents	21
4.2. El dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral dels seus fills	25
5. ELS DRETS DE PARTICIPACIÓ EN L'ÀMBIT EDUCATIU	29
6. LA REDUCCIÓ DE L'ENSENYAMENT BÀSIC A L'ESCOLARITZACIÓ	32
7. LES LLIBERTATS EN L'ÀMBIT ACADÈMIC	36
7.1. La llibertat de càtedra	37
7.2. L'autonomia universitària	46
CAPÍTOL II. EL HOMESCHOOLING, UNA ALTERNATIVA EDUCATIVA	54
1. INTRODUCCIÓ	54
2. ORÍGENS I EVOLUCIÓ DEL HOMESCHOOLING	56
2.1. Els Estats Units, punt d'origen del homeschooling com a fenomen social	56
2.2. L'extensió del homeschooling als països europeus	59
3. CONCLUSIONS	83
CAPÍTOL III. EL HOMESCHOOLING A L'ORDENAMENT JURÍDIC ESPANYOL	85
1. ORÍGENS I EVOLUCIÓ DEL HOMESCHOOLING A L'ESTAT ESPANYOL	85
2. EL CARÀCTER OBLIGATORI DE L'ESCOLARITZACIÓ	90
3. L'ACTUACIÓ DE LES AUTORITATS EDUCATIVES DAVANT DELS SUPÒSITS DE HOMESCHOOLING	94

CONCLUSIONS	99
BIBLIOGRAFIA.....	104
ANNEX I. ENTREVISTES REALITZADES A FAMÍLIES HOMESCHOOLERS.....	108

ABREVIATURES

ALE: Asociación para la Libre Educación.

AP: Aliança Popular.

CE: Constitució espanyola.

CDFUE: Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea.

CC: Codi Civil.

CP: Codi Penal.

DUDH: Declaració Universal de Drets Humans.

FJ: fonament jurídic.

HSLDA: Home School Legal Defense Association.

LEC: Llei d'Enjudiciament Civil.

LOCE: Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de Qualitat de l'Educació.

LODE: Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del Dret a l'Educació.

LOE: Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació.

LOECE: Llei Orgànica 5/1980, de 19 de juny, d'Estatut de Centres Escolars.

LOGSE: Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, General del Sistema Educatiu.

LOMCE: Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa.

LOPEG: Llei Orgànica 9/1995, de 20 de novembre, de la participació, l'avaluació i el govern dels centres docents.

LOU: Llei Orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'Universitats.

OJ: ordenament jurídic.

PCE: Partit Comunista d'Espanya.

PIDESC: Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals.

PSOE: Partit Socialista Obrer Espanyol.

STC: Sentència del Tribunal Constitucional.

TC: Tribunal Constitucional.

UCD: Unió de Centre Democràtic.

UE: Unió Europea.

INTRODUCCIÓ

El present treball, el qual suposa la culminació del meu paper com a estudiant del Grau de Dret a la Universitat Rovira i Virgili, té per objectiu dur a terme una anàlisi jurídica sobre el *homeschooling*, entès aquest com l'opció dels pares d'assumir de manera exclusiva l'educació dels seus fills, al marge de les institucions escolars, per tal de comprovar si aquest té encaix constitucional i legal en el nostre ordenament jurídic.

El *homeschooling* representa un fenomen social relativament nou i minoritari, no només en l'àmbit estatal, sinó també en el marc internacional, el que dota de major interès una recerca sobre aquesta temàtica. Tot i ser un fenomen recent, cada cop són més les famílies que decideixen educar els seus fills a través d'aquest mètode educatiu, alternatiu a l'escolarització. Les raons que condueixen a aquestes a prendre tal decisió són molt variades però, en la immensa majoria dels supòsits, fruit d'una profunda reflexió en la que, de manera conscient i responsable, s'imposa l'interès superior del menor en la decisió final.

Tot i no estar reconegut legalment en el nostre ordenament jurídic -motiu pel qual parlem d'educació al marge de la llei, i no d'educació contra la llei- es calcula que unes 2.000 famílies² residents a l'estat espanyol han optat per aquest mètode educatiu, xifra que va despertar en mi un sobtat interès per conèixer en més profunditat aquest fenomen social i el seu possible encaix normatiu i, per aquesta raó, vaig escollir aquest com el tema nuclear del meu Treball de Fi de Grau.

En referència a l'estructura del treball, aquest es troba dividit en tres capítols. El primer d'ells, relatiu a la configuració constitucional del dret a l'educació i la llibertat d'ensenyament, ens permet, amb caràcter previ a l'anàlisi jurídica del *homeschooling*, conèixer quin és el contingut i els límits dels drets educatius, amb l'objectiu de determinar si és possible, des de la perspectiva constitucional, reconèixer i regular aquest mètode educatiu.

² Xifres reflectides a la pàgina web d' HSLDA .<https://hslida.org/hs/international/Spain/default.asp> [en línia] [Consulta: 13 de febrer de 2015].

El fet d'estar davant d'un fenomen social relativament recent ens obliga, d'altra banda, a dur a terme una anàlisi jurídica dels diferents escenaris que ens trobem en el dret comparat, amb la finalitat de conèixer com altres països han abordat aquesta problemàtica; aquest és el motiu pel qual es dedica el segon capítol del treball a resoldre aquesta qüestió. Finalment, el tercer i últim capítol posa de manifest els problemes amb els que topa el *homeschooling* a l'estat espanyol i les raons per les quals un sector de la doctrina reclama una reforma que permeti la seva pràctica legal.

Per tal d'abordar amb suficient coneixement un tema que, fins al moment, havia estat desconegut per a mi, he combinat la cerca de bibliografia i jurisprudència amb un treball de camp, consistent en posar-me en contacte amb associacions que donen suport a famílies *homeschoolers*, en concret amb la *Asociación para la Libre Educación (ALE)*, i amb la *Coordinadora Catalana per al Reconeixement i la Regulació de l'Educació en Família*, així com amb experts en la matèria, la Dra. Madalen Goiria Montoya, professora de Dret civil de la Universitat del País Basc, i la Sra. Laura Mascaró, llicenciada en dret i escriptora, les quals m'han endinsat en el coneixement d'aquest fenomen.

A través d'aquestes dues associacions, he pogut conèixer famílies que estan educant els seus fills des de casa, algunes de les quals, tot i la difícil situació jurídica en la que es troben, han accedit a col·laborar en la realització d'aquest treball, transmetent-me la seva experiència personal i les seves preocupacions, el que m'ha permès conèixer en profunditat l'educació des de casa i les raons que condueixen a les famílies a optar per aquest mètode educatiu, aspectes als quals, d'altra forma, no hagués pogut accedir-hi. L'experiència personal d'aquestes famílies i la seva opinió vers el *homeschooling* ha quedat plasmada a través de les entrevistes realitzades, les quals consten en l'Annex I d'aquest treball. En referència a aquesta qüestió, cal dir que de les quatre famílies entrevistades, una d'elles no pot ser considerada, en sentit literal, una família *homeschooler*, en tant que no educa els seus fills des de casa. No obstant, he considerat pertinent incloure el testimoni d'aquesta família en el present treball ja que, tot i no educar des de casa, es van estar plantejant aquesta opció educativa i, després d'un període de reflexió, van optar per l'escolarització dels seus fills, sent de gran interès el seu testimoni per oferir-nos una perspectiva diferent des d'on abordar el *homeschooling*.

No puc finalitzar aquesta introducció sense expressar el meu més sincer agraïment al conjunt d'associacions i experts en la matèria que m'han proporcionat informació sobre aquest mètode educatiu, a l'hora tan interessant com desconegut, a les famílies que m'han permès conèixer les seves experiències personals en l'àmbit de l'educació, al meu tutor, el Sr. Jordi Barrat, per la seva implicació en aquest projecte, a la resta de professors que m'han proporcionat algun tipus d'informació al respecte, i a la meua família i amics pel seu suport en aquests darrers mesos. A tots vosaltres, moltes gràcies!

CAPÍTOL I. EL DRET A L'EDUCACIÓ I LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT. CONFIGURACIÓ CONSTITUCIONAL

1. INTRODUCCIÓ

L'article 27 de la CE reconeix el dret a l'educació i la llibertat d'ensenyament³; donada la seva posició estratègica en el text fonamental⁴, aquest gaudeix de la protecció constitucional pròpia de tot dret fonamental i llibertat pública⁵. De la lectura del citat precepte constitucional, es desprenen un conjunt de drets, deures i llibertats que el configuren no només com l'article més extens de tot el text constitucional sinó com un dels més complexos a nivell interpretatiu.

Aquest fet es deu a les tensions viscudes a les Corts Generals durant el debat constituent, derivades de les posicions confrontades⁶ entre els qui, d'una banda, defensaven una concepció conservadora de l'educació, vinculada a l'església catòlica, interpretant la llibertat d'ensenyament com la possibilitat de crear i mantenir centres educatius privats de signe catòlic al marge dels centres educatius públics i, en aquest context, defensaven la llibertat dels pares per escollir l'ensenyament més adequat per als

³ No obstant, hi ha altres preceptes constitucionals que s'han de posar en relació a l'hora d'analitzar el dret a l'educació i la llibertat d'ensenyament: la interpretació de la CE d'acord amb els tractats i convenis internacionals ratificats per Espanya [10.2 CE], la llibertat ideològica, religiosa i de culte [16 CE], o la llibertat d'expressió i la llibertat de càtedra [20 CE].

⁴ L'article 27 es troba inclòs en la Secció 1a del Capítol II del Títol I de la CE, relativa als drets fonamentals i les llibertats públiques.

⁵ D'acord amb l'article 53 i 81 de la CE, els drets fonamentals i les llibertats públiques gaudeixen d'una reserva de llei orgànica, la qual haurà de respectar el seu contingut essencial, podent els ciutadans reclamar la seva tutela davant dels tribunals ordinaris mitjançant un procediment preferent i sumari, o davant del Tribunal Constitucional, a través del recurs d'empara .

⁶ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. València: Tirant lo Blanch, 2014, p. 159.

seus fills⁷, i els qui, d'altra banda, concebien l'educació com un deure de l'Estat, el qual havia de garantir la pluralitat ideològica dins dels propi centre escolar públic⁸.

El resultat va suposar, en paraules de MARQUET SARDÀ⁹ una “fórmula de compromís [...] entre les diverses posicions existents en les forces polítiques del moment”, compromís que d'acord amb l'autora “no s'ha aconseguit plasmar posteriorment a través d'un pacte en aquesta matèria que tingui una certa permanència sinó que, pel contrari, ha donat lloc a un desenvolupament legislatiu oscil·lant i variable, segons els interessos del partit majoritari en cada moment”, el que fa que, passats quasi quaranta anys des de la seva aprovació, continuï sent objecte de debat¹⁰.

⁷ Posicions entre les quals cal destacar la dels partits polítics UCD i AP.

⁸ Posicions entre les que s'identificaven el PSOE i el PCE.

⁹ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. Barcelona: Atelier Libros Jurídicos, 2009, p. 788-789.

¹⁰ D'acord amb el Magistrat del Tribunal Suprem, Luís María Díez-PICAZO, “no és d'estranyar que tot el relatiu a la educació sigui objecte de debat”, ja que “si al comprensible desig d'influir en la cultura i les conviccions dels joves, s'afegeix l'arrelada consciència que la instrucció és un factor de llibertat individual i que la democràcia no pot funcionar correctament sense ciutadans mínimament educats, es comprendrà amb facilitat que els textos constitucionals solguin ocupar-se de dissenyar l'armadura del sistema educatiu del país”. Díez-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. Madrid: Civitas Thomson Reuters, 2013, p. 473.

2. ELS OBJECTIUS CONSTITUCIONALS DEL DRET A L'EDUCACIÓ

D'acord amb l'establert per DÍEZ-PICAZO¹¹, l'ensenyament, instrument essencial de l'educació, es troba previst constitucionalment, al mateix temps, com una **activitat lliure** i com una **tasca de l'Estat**, conseqüència de la simultània protecció que, en matèria educativa, la CE pretén oferir al lliure desenvolupament de la personalitat i a la convivència democràtica. En aquest sentit, l'article 27.2 de la CE estableix els objectius del dret a l'educació en els següents termes:

“27.2 CE L'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals”.

D'aquesta manera, els dos principals objectius en matèria educativa són: el ple desenvolupament de la personalitat humana -objectiu de caire individual-, i la convivència democràtica -objectiu de caire col·lectiu-. Aquest doble objectiu del dret a l'educació ha modulat tota la configuració constitucional del dret a l'educació, provocant múltiples debats a l'hora d'establir el contingut i els límits dels drets educatius.

DÍAZ REVORIO¹², per la seva banda, afirma que l'article 27.2 de la CE no fa res més que “recollir de manera resumida el que estableixen alguns textos internacionals de drets humans [...], tot i que aquests també facin referència a altres finalitats”. En aquest

¹¹ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 474.

¹² DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. València: Tirant lo Blanch, 2013, p. 263.

sentit, cal citar l'establert en els articles 26.2 de la DUDH¹³ i 13.1 del PIDESC, els quals preveuen els objectius del dret a l'educació, en els següents termes:

“26.2 DUDH. L'educació tendirà al ple desenvolupament de la personalitat humana i a l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals; promourà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre totes les nacions i grups ètnics o religiosos, i fomentará les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau”.

“13.1 PIDESC. Els Estats part en aquest Pacte reconeixen el dret de tothom a l'educació. Acorden que l'educació s'ha d'orientar vers el ple desenvolupament de la personalitat humana i del sentit de la seva dignitat, i ha d'enfortir el respecte als drets humans i les llibertats fonamentals. També acorden que l'educació ha de capacitar tothom per participar efectivament en una societat lliure, promoure la comprensió, la tolerància i la germanor entre totes les nacions, entre tots els grups racials, ètnics o religiosos, i també les activitats de les Nacions Unides en el manteniment de la pau”.

Podem observar, d'acord amb els preceptes citats, que la previsió que duu a terme el constituent a l'article 27.2 de la CE és una “versió resumida” del prèviament establert en els textos internacionals els quals, a més, preveuen altres objectius, com són: la comprensió, la tolerància, la germanor i l'amistat entre totes les nacions i grups ètnics o religiosos, el manteniment de la pau, o la participació en una societat lliure.

Un cop definits els objectius del dret a l'educació, passarem a analitzar el contingut i límits del conjunt de drets, deures i llibertats que, amb l'objectiu de protegir el lliure desenvolupament de la personalitat i la convivència democràtica, el constituent ha previst en matèria educativa.

¹³ D'acord amb MARTÍNEZ DE PISÓN, “l'educació és elevada a rang de dret humà amb la Declaració Universal de Drets Humans”. MARTÍNEZ DE PISÓN, José. *El derecho a la educación y la libertad de enseñanza*. Madrid: Dykinson, 2003.

3. EL DRET A L'EDUCACIÓ

Tradicionalment, s'ha emprat el mot «dret a l'educació» per designar globalment el conjunt de drets, deures i llibertats que es desprenen de l'article 27 de la CE¹⁴; no obstant, en el present epígraf analitzarem el dret a l'educació previst, amb caràcter específic, a l'article 27.1 del text fonamental.

D'acord amb l'establert pel TC¹⁵, “el dret de tots a l'educació [...] incorpora, junt al seu contingut primari de dret de llibertat, una dimensió prestacional”. En relació amb aquesta qüestió, DÍEZ-PICAZO¹⁶ afirma que “la configuració constitucional de l'ensenyament com a activitat lliure no obstaculitza la seva simultània configuració com una tasca de l'Estat. Ambdós aspectes han de coexistir: ni l'Estat pot atribuir-se un monopoli sobre l'ensenyament, ni els particulars poden privar a l'Estat de la seva tasca, tant reguladora com prestacional, en la matèria. La Constitució espanyola concep l'ensenyament com un àmbit del que l'Estat no pot retirar-se, ni els particulars ser expulsats”¹⁷. És precisament aquesta vessant prestacional a la que fa referència l'article 27.1 de la CE quan estableix que “tothom té dret a l'educació”.

¹⁴ MARQUET SARDÀ fonamenta aquesta designació global en “l'estreta relació entre els seus elements i la unitat del seu objecte”. MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 789.

¹⁵ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

¹⁶ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 475.

¹⁷ En similars termes, MARQUET SARDÀ es refereix a la “doble naturalesa jurídica” del dret a l'educació: “d'una banda, es constitucionalitza un dret social, que té com a finalitat l'accés de tots a l'educació en condicions d'igualtat real i que exigeix una sèrie de prestacions per part de l'Estat” i “d'altra banda, s'estableix un dret de defensa o de llibertat, que imposa a l'Estat la seva abstenció en l'orientació de l'ensenyament”. MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 789.

En referència al contingut del dret a l'educació, MARQUET SARDÀ¹⁸ assenyala que aquest “ve constituït, en essència, per la facultat d'accés a l'educació en condicions d'igualtat, és a dir, l'igual possibilitat de totes les persones de cursar els ensenyaments establerts i regulats pel legislador”. Aquesta facultat d'accés a l'educació en condicions d'igualtat és garantida pels poders públics; en aquest sentit, la STC 86/1985¹⁹ preveu que “els poders públics hauran de procurar l'efectivitat de tal dret [referint-se al dret a l'educació] i fer-lo, per als nivells bàsics d'ensenyament, en condicions d'obligatorietat i gratuïtat”, tal i com preveu l'article 27.4²⁰ de la CE.

Arribats a aquest punt de l'anàlisi, cal fer una breu reflexió, per ser aquesta d'especial interès per al desenvolupament posterior d'aquest estudi; si bé és veritat que l'article 27 preveu, en el seu punt quart, el caràcter obligatori de l'ensenyament bàsic -a més del seu caràcter gratuït-, en cap moment el citat precepte constitucional enuncia l'escolarització obligatòria, de manera que de la seva anàlisi en cap cas se'n pot desprendre que la CE estableixi un sistema educatiu basat en el caràcter obligatori de l'escolarització²¹.

En conseqüència, podem afirmar que els poders públics han d'assegurar l'accés de totes les persones a rebre una educació en condicions d'igualtat, la qual es garanteix en el nivell bàsic a través d'un ensenyament de caràcter obligatori i gratuït, mentre que en el nivell superior tal igualtat fa referència, d'acord amb MARQUET SARDÀ²², “a la possibilitat d'accedir en igualtat de condicions, en funció de la vocació i de les pròpies aptituds, sense supeditació a discriminacions de capacitat econòmica, nivell social o lloc

¹⁸ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 790.

¹⁹ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

²⁰ “27.4 CE. L'ensenyament bàsic és obligatori i gratuït”.

²¹ En contraposició, el Magistrat GIMENO SENDRA, en el vot particular emès a la STC de 3 d'octubre de 1994, indica que el contingut del dret a l'educació previst a l'article 27.1 de la CE fa referència “essencialment al dret del nen a ser escolaritzat amb la conseqüent obligació dels poders públics de procurar dita escolarització, fins i tot obligatòriament, si fos del tot necessari”.

²² MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 790.

de residència de l'alumne". Per tal de dur a terme dita prestació, els poders públics disposen d'uns "instruments de planificació i promoció"²³, previstos constitucionalment; aquests són, d'acord amb la STC 86/1985:

- L'establiment d'una programació general de l'ensenyament i la creació de centres docents, previst a l'article 27.5 de la CE, en els següents termes: "27.5 CE. Els poders públics garanteixen el dret de tots a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb participació efectiva de tots els sectors afectats i la creació de centres docents".
- La concessió d'ajuts públics als centres docents que reuneixin els requisits establerts legalment, previst a l'article 27.9 de la CE, en els següents termes: "27.9 CE. Els poders públics ajudaran els centres docents que reuneixin els requisits que la llei estableixi".

En referència a la concessió d'ajuts per part dels poders públics, cal tenir present que el mandat que la CE, amb la redacció de l'article 27.9, imposa al legislador, no dona lloc a un dret subjectiu a la prestació pública. En aquesta línia, s'ha pronunciat el TC,²⁴ afirmant que "no hi ha [...] un deure d'ajudar a tots i cadascun dels centres docents, només pel fet de ser-ho, doncs la llei pot i ha de condicionar tal ajuda, de conformitat amb la Constitució, en la qual s'anuncia [...] la tasca que correspon als poders públics per a promoure les condicions necessàries, a fi que la llibertat i la igualtat siguin reals i efectives".

D'acord amb aquest precepte jurisprudencial, el legislador ha de condicionar o limitar la concessió d'ajuts públics al compliment de determinats requisits [socials, econòmics, etc.] amb la finalitat d'assolir "els objectius d'igualtat i efectivitat en el gaudi dels drets que ha consagrat la nostra Constitució (articles 1.1, 9.2, i 31.2, principalment)"²⁵; no obstant, aquest no té plena llibertat a l'hora de configurar el sistema d'ajuts públics ja

²³ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

²⁴ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

²⁵ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

que, d'acord amb el previst pel TC²⁶, “no podrà contrariar els drets i llibertats educatives presents en el mateix article [...], havent d'atenir-se [...] a les pautes constitucionals orientadores de la despesa pública”.

Per últim, cal fer una breu referència al deure d'inspecció i d'homologació del sistema educatiu que la CE imposa als poders públics, en els següents termes:

“27.8 CE. Els poders públics inspeccionaran i homologaran el sistema educatiu per a garantir el compliment de les lleis”.

L'esmentat precepte constitucional té per objectiu garantir la igualtat en l'exercici del dret a l'educació; en referència a aquesta qüestió, el TC²⁷ ha manifestat que “el sistema educatiu del país ha d'estar homologat (art. 27.8 de la Constitució) en tot el territori de l'Estat; per això i per la igualtat de drets que l'art. 139 de la Constitució reconeix a tots els espanyols és lògic que sigui competència exclusiva de l'Estat «la regulació de les condicions bàsiques» que garanteixin a tots els espanyols la igualtat en l'exercici dels seus drets constitucionals, així com, ja en el camp educatiu, la regulació de les «normes bàsiques per al desenvolupament de l'art. 27 de la Constitució²⁸”.

Com podem observar, el TC es refereix al dret de “tots els espanyols”, mentre que la CE reconeix, a l'article 27.1 de la CE, el dret de “tothom” a l'educació; en el marc internacional, en canvi, mentre que l'article 13.1 del PIDESC preveu que “tothom” té dret a l'educació, l'article 26.1 de la DUDH o l'article 14.1 del CDFUE es refereixen, en similars termes, al dret de “tota persona” a l'educació. Aquesta diferent denominació porta a qüestionar-nos qui és el titular del dret a l'educació.

D'acord amb el previst a l'article 10.2 de la CE, en virtut del qual cal una interpretació dels drets fonamentals i les llibertats que la Constitució estableix conforme amb la

²⁶ STC 86/1985, de 10 de juliol. F.J. 3r.

²⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 28è.

²⁸ En aquest sentit, l'article 149.1.30ª de la CE preveu que “l'Estat té competència exclusiva sobre la regulació de les condicions d'obtenció, expedició i homologació de títols acadèmics i professionals i normes bàsiques per al desenvolupament de l'article 27 de la Constitució, a fi de garantir el compliment de les obligacions dels poders públics en aquesta matèria”.

DUDH i la resta de tractats i acords internacionals ratificats per Espanya, són titulars del dret a l'educació totes les persones, tant nacionals com estrangeres; en aquesta mateixa línia interpretativa, MARQUET SARDÀ²⁹ opina que “l'expressió emprada [referint-se al terme “tothom”] s'ha d'interpretar en un sentit ampli, que inclou com a titular a tota persona pel mer fet de ser-ho, com a condició essencial a la dignitat humana i a la igualtat”. En conseqüència, l'article 9 de la Llei orgànica³⁰ d'estrangeria ha regulat el dret a l'educació dels estrangers menors de divuit anys.

²⁹ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 789-790.

³⁰ Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, d'estrangeria.

4. LA LLIBERTAT D'ENSENYAMENT

En el nostre ordenament jurídic, l'ensenyament, entès com “l'activitat encaminada de manera sistemàtica i amb un mínim de continuïtat a la transmissió d'un determinat cos de coneixements i valors”³¹, es troba constitucionalment previst com una activitat lliure³²; en aquest sentit, l'article 27.1 de la CE reconeix, juntament amb el dret a l'educació, la llibertat d'ensenyament. D'acord amb la STC 5/1981³³, aquest dret de llibertat “s'entén com una projecció de la llibertat ideològica i religiosa i del dret a expressar i difondre lliurement els pensaments, idees o opinions que també garanteixin i protegeixin altres preceptes constitucionals (especialment arts 16.1 i 20.1 a)”³⁴.

En referència a aquesta qüestió, DÍEZ-PICAZO³⁵ assenyala que, si bé és veritat que la combinació de la llibertat ideològica, prevista a l'article 16 de la CE, la llibertat d'expressió i informació de l'article 20 de la CE, i la llibertat de creació de centres docents de l'article 27.6 del text constitucional ens porten a parlar de llibertat

³¹ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 7è.

³² PUENTE EGIDO afirma que el reconeixement constitucional de la llibertat d'ensenyament suposa l'abstenció del poder polític d'imposar una “doctrina oficial” en els diferents nivells educatius, el que possibilita als pares la transmissió dels coneixements que considerin més adequats per al desenvolupament personal i professional dels seus fills. PUENTE EGIDO, José. *Educación y Constitución: Educación y sociedad pluralista*. Madrid: Fundació Oriol-Urquijo, 1980, p. 45 i ss.

³³ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 7è.

³⁴ TOMÁS I VALIENTE, per la seva banda, es refereix a la llibertat d'ensenyament com “una norma organitzativa que serveix de cobertura a diverses llibertats concretes, un principi que constitueix la projecció en matèria educativa de dos dels «valors superior» del nostre ordenament jurídic: la llibertat i el pluralisme (art. 1.1 de la CE)”. Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

³⁵ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 474.

d'ensenyament, el reconeixement autònom³⁶ de dita llibertat a l'article 27.1 de la CE no és redundant, ja que "atorga el caràcter d'exercici d'un dret fonamental a certes conductes que difícilment tindrien cobertura sota els articles 16 i 20 de la CE, com és destacadament la transmissió de coneixements no només de forma privada sinó també al marge del sistema educatiu", és a dir, supòsits en què l'ensenyament es concep al marge de qualsevol tipus de "centre o estructura formal i permanent", objecte fonamental d'aquest estudi.

No obstant, la interpretació que ha dut a terme el TC sobre la llibertat d'ensenyament dista de l'establert per DÍEZ-PICAZO, considerant, com anteriorment hem apuntat, que la llibertat d'ensenyament és una mera projecció de la llibertat ideològica i d'expressió en l'àmbit educatiu; en aquest sentit, la STC 5/1981³⁷ ha establert que el contingut de la llibertat d'ensenyament es troba integrat per³⁸:

- El dret a crear institucions educatives. En referència amb aquest dret, la STC 133/2010³⁹ ha reiterat que "la llibertat d'ensenyament dels pares troba la seva via específica d'exercici, per expressa determinació constitucional, en la llibertat de creació de centres docents (27.6 CE)".
- El dret dels qui duen a terme personalment la funció d'ensenyar a desenvolupar tal funció amb llibertat dins dels límits propis del lloc docent que ocupen,

³⁶ En contraposició, EMBID IRUJO considera que "sembla difícil configurar la llibertat d'ensenyament com un dret autònom". EMBID IRUJO, Antonio. *Las libertades en la enseñanza*. Madrid: Tecnos, 1983, p. 241.

³⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 7è.

³⁸ En relació amb el contingut de la llibertat d'ensenyament, MARQUET SARDÀ apunta que aquest, com a dret de defensa, "pot identificar-se en l'exclusió de tota intervenció (estatal o no estatal) que pretengui orientar l'ensenyament en un determinat sentit". MARQUET SARDÀ, Clara. "Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)". Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramallera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 791.

³⁹ STC 133/2010, de 2 de desembre. F.J. 5è.

concretat a l'apartat *c* de l'article 20.1 de la CE, en virtut del qual es reconeix la llibertat de càtedra⁴⁰.

- El dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral que desitgin pels seus fills.

Seguint amb la interpretació que el TC ha dut a terme, a través de la Sentència 5/1981, de la llibertat d'ensenyament, passem a analitzar els límits de dita llibertat; en referència a aquesta qüestió cal diferenciar, amb caràcter previ, entre límits generals, predicables de qualsevol de les tres manifestacions descrites sobre la llibertat d'ensenyament, i que són aquells "límits necessaris que resulten de la seva pròpia naturalesa, amb independència dels que es produeixen per la seva articulació amb altres drets o dels que, respectant sempre el seu contingut essencial, pugui establir el legislador", i els límits específics de cadascuna d'aquestes llibertats, és a dir, de la llibertat de creació de centres docents, la llibertat de càtedra, i del dret dels pares a que els seus fills rebin la formació moral i religiosa d'acord amb les seves pròpies conviccions.

4.1. La llibertat de creació de centres docents

La creació de centres docents constitueix un dret del qual són titulars totes les persones físiques i jurídiques; aquest es troba, a la vegada, específicament previst com una manifestació concreta del principi de llibertat d'empresa⁴¹ a l'article 27.6 de la CE, en els següents termes:

⁴⁰ L'anàlisi de la llibertat de càtedra es troba en l'epígraf relatiu a "Les llibertats en l'àmbit acadèmic".

⁴¹ L'article 38 de la CE preveu la llibertat d'empresa en els següents termes: "Es reconeix la llibertat d'empresa en el marc de l'economia de mercat. Els poders públics garantiran i protegiran el seu exercici i la defensa de la productivitat, d'acord amb les exigències de l'economia general i, en el seu cas, de la planificació".

“27.6 CE. Es reconeix a les persones físiques i jurídiques la llibertat de creació de centres docents, dins del respecte als principis constitucionals”⁴².

En referència als límits específics de la llibertat de creació de centres docents, el propi article 27.6 de la CE preveu que aquesta creació de centres docents s’haurà de dur a terme “dins del respecte als principis constitucionals”, els quals no consagren drets fonamentals; a més d’aquest límit específic, el TC ha assenyalat, en la ja citada STC 5/1981, que la llibertat de creació de centres docents es troba limitada pels objectius de l’educació, previstos a l’article 27.2 de la CE: el ple desenvolupament de la personalitat humana i el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals “amb les precisions i matisacions que d’alguns aspectes d’aquest enunciat fa el PIDESC”; aquests, en paraules del TC, “no compleixen una funció merament limitadora, sinó d’inspiració positiva”⁴³.

D’altra banda, d’acord amb MARQUET SARDÀ⁴⁴, en remissió a l’establert pel TC en la Sentència 5/1981, la creació de centres docents s’haurà de dur a terme complint els requisits legalment establerts. En aquest sentit, l’article 115 de la LOE preveu el dret dels titulars dels centres educatius privats a establir el caràcter propi⁴⁵ dels mateixos⁴⁶,

⁴² D’acord amb TOMÁS I VALIENTE, aquesta “és la manifestació primària de la llibertat d’ensenyament. El seu reconeixement implica la inexistència d’un monopoli estatal docent i, en sentit positiu, l’existència d’un pluralisme educatiu institucionalitzat”. Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

⁴³ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 7è.

⁴⁴ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 791.

⁴⁵ El dret dels titulars dels centres educatius privats a establir el caràcter propi del centre no és un dret fonamental, ja que no es troba previst constitucionalment, havent estat recollit en les diferents lleis educatives, sota denominacions diverses; en aquest sentit, la LOECE emprava el terme “ideari educatiu propi” per referir-se a aquest “caràcter propi” dels centres educatius privats.

⁴⁶ En el vot particular que el Magistrat del Tribunal Constitucional Francisco TOMÁS I VALIENTE duu a terme a la STC 5/1981, de 13 de febrer, s’assenyala que “aquest dret [...] pot no ser exercit pel seu titular i en conseqüència pot haver-hi centres privats sense ideari educatiu, doncs l’establiment d’aquest és un dret, però en cap cas un deure”.

és a dir, un ideari o marc ideològic que els permeti adoptar una orientació pròpia vers el seu projecte educatiu, el qual ha de ser respectat per tots els membres de la comunitat educativa. D'acord amb el previst a la STC 5/1981⁴⁷, tal ideari propi no es limita als aspectes religiosos i morals de l'activitat educativa, sinó que es pot estendre a altres àmbits de la seva activitat⁴⁸.

Pel que fa a l'exercici d'aquest dret per part dels titulars dels centres educatius privats, aquest pot entrar en conflicte amb la llibertat de càtedra de la que en són titulars tots els docents, inclosos els que exerceixen les seves funcions en aquests centres educatius privats dotats de caràcter propi. En referència a aquesta qüestió, la STC 5/1981⁴⁹ estableix que:

“L'existència d'un ideari, conegut pel professor a l'incorporar-se lliurement al centre o lliurement acceptat quan el centre es dota d'aquest ideari després de la seva incorporació, no l'obliga, com és evident, ni a convertir-se en apologista del mateix, ni a transformar el seu ensenyament en propaganda o adoctrinament, ni a subordinar a aquest ideari les exigències que el rigor científic imposa a la seva tasca. El professor és lliure com a professor, en l'exercici de la seva activitat específica. La seva llibertat és, no obstant, llibertat en el lloc docent que ocupa, és a dir, en un determinat centre i ha de ser compatible, per tant, amb la llibertat del centre, de la que forma part l'ideari”.

⁴⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 8è.

⁴⁸ En contraposició, TOMÁS I VALIENTE aposta per limitar l'ideari propi dels centres educatius privats a l'àmbit religiós i moral, sota la següent fonamentació: “l'ideari d'un centre fa referència al seu caràcter propi, però no a qualsevol de les seves característiques, tals com les d'indole genèrica, lingüística, esportiva o altres similars, sinó que, molt en concret, l'ideari és l'expressió del caràcter ideològic propi d'un centre. Donat que els pares tenen el dret fonamental recollit a l'article 27.3 de la CE, l'ideari de cada centre docent privat compleix una funció instrumental en relació amb aquest dret, funció que consisteix en informar als pares del tipus d'educació moral i religiosa que s'imparteix als alumnes en aquest centre, per tal que puguin escollir amb ple coneixement de causa per als seus fills”; d'acord amb això, “la formulació de l'ideari ha de ser pública, sintètica i inequívoca, per tal que pugui ser coneguda i compresa pels pares dels alumnes i per qualsevol altra persona eventualment interessada”. Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

⁴⁹ Sentència 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 10è.

Segons aquest precepte jurisprudencial, els docents que exerceixin les seves funcions en un centre educatiu privat no estan obligats a ser apologistes de l'ideari del centre, però tampoc podran atacar a aquest en l'exercici de les seves tasques docents; en aquest sentit, MARQUET SARDÀ⁵⁰ assenyala que “la mera disconformitat d'un professor amb l'ideari no pot ser causa d'acomiadament si no s'ha exterioritzat o posat de manifest en alguna de les activitats del centre i resulti provat”.

D'acord amb l'establert fins al moment, cabria la possibilitat d'entendre que la compatibilitat entre la llibertat de càtedra i l'ideari dels centres privats exigida pel TC només es predica en el marc del centre educatiu, quedant al marge els actes duts a terme pels docents fora del centre; no obstant, el TC ha manifestat que⁵¹:

“Les activitats o la conducta lícita dels professors, al marge de la seva funció docent en un centre dotat d'ideari propi, poden ser eventualment considerades pel titular d'aquest com una violació de la seva obligació de respectar l'ideari [...], doncs tot i que, certament, la relació de servei entre el professor i el centre no s'estén en principi a les activitats que al marge d'ella es duen a terme, la possible notorietat i la naturalesa d'aquestes activitats, i fins i tot la seva intencionalitat, poden fer d'elles part importat i fins i tot decisiva de la tasca educativa que tenen encomanda”⁵².

Per tant, tot i que en principi l'activitat duta a terme pels docents al marge de les seves funcions professionals resulta irrellevant, caldrà atendre a la seva notorietat, naturalesa i intencionalitat per considerar si aquestes impliquen un possible atac a l'ideari del centre educatiu privat en el qual exerceixen les seves funcions.

⁵⁰ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 791.

⁵¹ Sentència 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 11è.

⁵² En contraposició, TOMÁS I VALIENTE afirma que “l'exercici de drets fonamentals o llibertats públiques, o les conductes dutes a terme al marge de la institució escolar, no poden ser considerades com a contràries a l'ideari del centre, ni podrien ser causa justa de la rescissió del contracte de qualsevol professor”. Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

En referència als límits del dret a establir el caràcter propi dels centres educatius privats, cal tenir present que aquest deriva, a la seva vegada, de la llibertat de creació de centres docents, de manera que els límits d'aquest dret seran els propis de la llibertat de creació de centres docents, anteriorment esmentats⁵³. No obstant, la reiterada STC 5/1981⁵⁴ ha precisat que el dret a establir un ideari propi s'ha d'exercir “dins del marc dels principis constitucionals, del respecte als drets fonamentals, del servei a la veritat, a les exigències de la ciència i a les restants finalitats necessàries de l'educació mencionades, entre d'altres llocs, a l'article 27.2 de la CE i a l'article 13.1 del PIDESC i, en el cas de centres que [...] dispensin ensenyaments reglats, ajustant-se als mínims que els poders públics estableixin respecte dels continguts de les diferents matèries, número d'hores lectives, etc.”.

4.2. El dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral dels seus fills

D'acord amb l'establert pel TC⁵⁵, el dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral que desitgin pels seus fills forma part del contingut de la llibertat d'ensenyament reconeguda a l'article 27.1 de la CE; no obstant, aquest dret es troba previst amb caràcter específic a l'article 27.3 de la CE, en els següents termes:

⁵³ Un dels límits específics de la llibertat de creació de centres docents és, com hem descrit, els objectius de l'educació, previstos a l'article 27.2 de la CE; en referència a aquesta qüestió, TOMÁS I VALIENTE assenyala que “tot ideari educatiu que coarti o posi en perill el desenvolupament ple i lliure de la personalitat dels alumnes serà nul per ser oposat a la Constitució [...], l'Estat no podrà permetre, en nom d'un pluralisme educatiu mal entès, l'existència de centres docents privats inspirats per idearis educatius totalitaris o antidemocràtics”. Vot particular del Magistrat TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

⁵⁴ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 8è.

⁵⁵ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 7è.

“27.3 CE. Els poders públics garanteixen el dret que assisteix als pares per a què els seus fills rebin la formació religiosa i moral que estigui d’acord amb les seves pròpies conviccions”⁵⁶.

De forma més àmplia, l’article 26.3 de la DUDH reconeix el dret preferent del pare i la mare “a escollir la mena d’educació que serà donada als seus fills”⁵⁷, sense limitar-ho a les qüestions estrictament religioses i morals. En referència a aquesta qüestió, la STC 133/2010⁵⁸ ha precisat que “pel que respecta a la determinació pels pares del tipus d’educació que hauran de rebre els seus fills, aquest dret constitucional es limita, d’acord amb la nostra doctrina, al reconeixement *prima facie* d’una llibertat dels pares a escollir centre docent i al dret dels pares a què els seus fills rebin una formació religiosa i moral que estigui d’acord amb les seves pròpies conviccions”, de manera que més enllà d’aquest doble contingut “no arriba a protegir la facultat dels pares a escollir per als seus fills per raons pedagògiques un tipus d’ensenyament que impliqui la seva no escolarització en centres homologats de caràcter públic o privat”, ja que d’acord el Tribunal Constitucional, “malgrat que l’article 14 de la CDFUE reconegui «el dret dels pares a garantir l’educació i l’ensenyament dels seus fills d’acord amb les seves conviccions religioses, filosòfiques i pedagògiques», aquesta última precisió s’ha d’entendre referida a aquelles opcions pedagògiques que resultin de conviccions de tipus religió o filosòfic”⁵⁹.

En el nostre sistema educatiu, aquest dret dels pares reconegut a l’article 27.3 de la CE pot ser satisfet, d’acord amb TOMÁS I VALIENTE, per dues vies: “a través de l’escola pública, gràcies a una instrucció no orientada ideològicament per l’Estat” o “per mitjà

⁵⁶ Segons el previst a la STC 5/1981, aquest és un dret “diferent del dret a escollir centre docent que enuncia l’article 13.3 del PIDESC, tot i que és obvi que l’elecció de centre docent és una manera d’escollir una determinada formació religiosa i moral”. STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 8è.

⁵⁷ Com podem observar, mentre la DUDH reconeix expressament el dret dels pares a escollir “la mena d’educació” que rebran els seus fills, la CE limita aquest dret dels pares a poder escollir la “formació moral i religiosa” que estigui d’acord amb les seves conviccions.

⁵⁸ STC 133/2010, de 2 de desembre. F.J. 5è.

⁵⁹ STC 133/2010, de 2 de desembre. F.J. 6è.

de les escoles privades, informades cadascuna d'elles per una determinada ideologia entre les quals, en principi, podrà escollir cada ciutadà⁶⁰; no obstant, com anteriorment hem assenyalat, cap la possibilitat que els titulars dels centres educatius privats no exerceixin el seu dret a establir el caràcter propi del centre, cas en què els pares no podrien, a priori, exercir el dret que els reconeix l'article 27.3 de la CE. En referència a aquesta qüestió, MARQUET SARDÀ⁶¹ indica que de l'article 27.3 de la CE es desprèn “el dret dels pares a exigir de l'Estat que organitzi i financi els ensenyaments religiosos i morals que responguin a diverses conviccions”, el que no suposa que els poders públics hagin d'organitzar i finançar tots els ensenyaments religiosos i morals, sinó només aquells que, “considerant les demandes reals, la bona administració dels recursos i el principi d'eficàcia en la gestió” siguin possibles de dur a terme, permetent l'exercici real i efectiu dels pares a escollir la formació moral religiosa i moral que creguin més oportuna per a l'educació dels seus fills⁶².

En relació amb els límits del dret objecte d'anàlisi, MARQUET SARDÀ⁶³ assenjala que aquest troba el seu límit en els objectius de l'educació, regulats a l'article 27.2 de la CE, motiu pel qual “la seva facultat d'elecció [referint-se als pares] es mourà sempre dins del marc constitucional dels valors establerts com a fins de l'educació”.

Per finalitzar aquest epígraf, cal apuntar que, de l'anàlisi duta a terme sobre el contingut i límits de la llibertat d'ensenyament, s'evidencia, tal i com assenjala MARQUET

⁶⁰ Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

⁶¹ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 792.

⁶² MARQUET SARDÀ preveu, com una alternativa per possibilitar l'exercici d'aquest dret, concentrar en diversos centres educatius l'ensenyament de determinades confessions religioses, de manera que les places assignades a cadascun d'aquests centres vagi en funció de les preferències dels pares vers la formació religiosa i moral dels seus fills. MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 792.

⁶³ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 792.

SARDÀ⁶⁴, que el reconeixement de la llibertat d'ensenyament prevista a l'article 27.1 de la CE fa referència a un "concepte genèric", que inclou diverses llibertats reconegudes específicament en d'altres preceptes constitucionals, el que vindria a significar, seguint la línia interpretativa duta a terme pel TC, que l'article 27.1 de la CE no "ens aporta res nou", afirmació de la qual ens allunyem al considerar la llibertat d'ensenyament un dret autònom, en els termes que ho fa DÍEZ-PICAZO⁶⁵, ja que, en cas contrari, resulta difícil imaginar que el constituent de 1978 va preveure el mateix dret, amb caràcter general a l'apartat primer de l'article 27 de la CE, i amb caràcter específic a l'apartat tercer i sisè del mateix precepte constitucional, el que seria significativament redundant.

⁶⁴ MARQUET SARDÀ, Clara. "Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)". Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 791.

⁶⁵ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. "Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza". Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 474.

5. ELS DRETS DE PARTICIPACIÓ EN L'ÀMBIT EDUCATIU

Juntament amb el conjunt de drets, deures i llibertats analitzats fins al moment present, la CE preveu dos drets de participació en l'àmbit educatiu, aquests són:

- El dret a participar de manera efectiva en la programació general de l'ensenyament, establert a l'article 27.5 de la CE.
- El dret a intervenir en el control i gestió de tots els centres sostinguts per l'Administració amb fons públics, en els termes que la llei estableixi, previst a l'article 27.7 de la CE.

El primer d'aquests drets de participació es configura com un instrument per garantir el dret de tots a l'educació, en els següents termes:

“27.5 CE. Els poders públics garanteixen el dret de tots a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb participació efectiva de tots els sectors afectats i la creació de centres docents”.

MARQUET SARDÀ⁶⁶ indica que el dret a participar en la programació general de l'ensenyament permet als seus titulars participar en la determinació de “les necessitats prioritàries en matèria educativa, [...] els objectius d'actuació per als períodes que es considerin, [...] els recursos necessaris i la programació dels llocs escolars segons les necessitats de cada zona”. En referència a la titularitat d'aquest dret, cal dir que el propi article 27.5 de la CE preveu la participació efectiva de tots els sectors afectats. D'acord amb MARQUET SARDÀ⁶⁷, aquests sectors afectats el conformen “professors, pares, alumnes, personal d'administració i serveis, titulars de centres privats, centrals sindicals i organitzacions patronals, l'Administració educativa de l'Estat, les universitats i les personalitats de reconegut prestigi en el camp de l'educació”; en definitiva, podem

⁶⁶ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 792.

⁶⁷ MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 792.

afirmar que es tracta d'un dret de participació del qual n'és titular tota la comunitat educativa.

A banda d'aquest, l'article 27.7 de la CE atribueix a determinats membres de la comunitat educativa un segon dret de participació, en els següents termes:

“27.7 CE. Els professors, els pares i, en el seu cas, els alumnes intervindran en el control i gestió de tots els centres sostinguts per l'Administració amb fons públics, en els termes que la llei estableixi”⁶⁸.

Com podem apreciar, el titular d'aquest dret ja no és la comunitat educativa, concebuda en sentit ampli, sinó uns determinats membres d'aquesta, concretament: els professors, els pares i, en el seu cas, els alumnes dels centres públics i dels centres privats sostinguts per l'Administració amb fons públics. D'altra banda, observem que es tracta d'un dret de configuració legal; en relació amb aquesta qüestió, el TC⁶⁹ ha entès que de la redacció del citat precepte constitucional es desprèn “una fórmula extremadament àmplia en tant que deixa a la lliure apreciació del legislador no solament la determinació del que s'ha d'entendre per «centres sostinguts amb fons públics», sinó també la definició dels termes, és a dir, de l'abast, del procediment i de les conseqüències que hagin de donar-se a la intervenció «en el control i gestió»”, de manera que en el desenvolupament legislatiu del citat precepte, “el legislador no té altres límits que el genèric que li imposa l'article 53.1 de la Constitució de respectar el contingut essencial del dret garantit, i el que deriva de les reserves de Llei contingudes tant en aquest precepte com en el de l'article 81.1”.

Respecte del concepte “centres sostinguts amb fons públics”, el TC⁷⁰ ha precisat que aquest inclou tant “els de creació pública com part dels de creació privada”. En

⁶⁸ D'acord amb MARQUET SARDÀ, aquest dret es fonamenta “en l'exigència general participativa pròpia d'un estat democràtic”. MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. op. cit. p. 793.

⁶⁹ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 15è.

⁷⁰ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 18è.

referència a aquest extrem, se'ns pot plantejar un conflicte respecte dels centres privats sostinguts amb fons públics, cas en què coexisteix el dret del titular del centre educatiu a establir el caràcter propi del centre, amb el dret de professors, pares i, en el seu cas, alumnes, a intervenir en el control i gestió dels centres sostinguts amb fons públics⁷¹; en aquest sentit, TOMÁS I VALIENTE⁷² assenyala que “és de suposar [...] que els pares que envien els seus fills a un centre escolar dotat d'ideari estan íntimament d'acord amb aquest”, motiu pel qual “és raonable exigir-los respecte al caràcter ideològic del centre”; no obstant, d'acord amb TOMÁS I VALIENTE, “no s'ha de considerar incomplert aquest respecte degut pel fet que els pares exposin, dins de les vies i òrgans establerts, crítiques, objeccions o discrepàncies a propòsit de les activitats docents o educatives del centre o fins i tot en relació amb la interpretació del seu ideari”. D'aquesta manera, podem afirmar que, si bé és veritat que els pares han de respectar el caràcter propi dels centres educatius privats sostinguts amb fons públics, res els impedeix expressar, en virtut de l'article 27.7 de la CE, crítiques o objeccions a l'activitat docent duta a terme en el centre o, fins i tot, a la interpretació del seu ideari, sempre que exerceixin aquest dret a través de l'òrgan de participació legalment establert: el consell escolar⁷³.

⁷¹ Una de les conseqüències de finançar amb fons públics els centres educatius privats és la intervenció per part de professors, pares i, en el seu cas, alumnes en el control i la gestió d'aquests, extrem que s'evidencia a l'article 27.7 de la CE.

⁷² Vot particular emès pel Magistrat Francisco TOMÁS I VALIENTE a la STC 5/1981, de 13 de febrer.

⁷³ El consell escolar és l'òrgan col·legiat a través del qual professors, pares i, en el seu cas, alumnes poden exercir, en els nivells no universitaris, el dret reconegut a l'article 27.7 de la CE. En referència al consell escolar, el TC ha expressat que l'exercici d'aquest dret de participació a través d'un òrgan col·legiat com és el consell escolar “sembla raonable, ja que les decisions més importants per a la comunitat escolar s'hauran de prendre en aquests òrgans de govern, però aquest fet no exclou, com és obvi, la realització individual per cadascun dels titulars del dret fonamental de l'article 27.7 d'aquelles gestions (tals com conversacions dels pares amb els professors o queixes formulades per algun pare al titular o director del centre, etc.) tendents a resoldre problemes no atribuïts a la competència d'algun òrgan col·legiat”. STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 18è.

6. LA REDUCCIÓ DE L'ENSENYAMENT BÀSIC A L'ESCOLARITZACIÓ

Malgrat que l'article 27 de la CE, relatiu als drets educatius, no fa referència en cap dels seus apartats a un possible dret del menor a ser escolaritzat, ni al caràcter obligatori de l'escolarització⁷⁴, el desenvolupament legislatiu que s'ha dut a terme del citat precepte constitucional ha conduït a una actual confusió entre els conceptes "educació" i "escolarització".

L'article 27.4 de la CE estableix l'ensenyament bàsic amb caràcter obligatori i gratuït. Del citat precepte constitucional es desprèn, d'una banda, el dret que ostenten els pares a exigir a l'Estat un ensenyament bàsic de caràcter gratuït i, d'altra banda, el deure d'aquests de proporcionar als seus fills l'accés a l'ensenyament bàsic, en tant que es troba configurat amb caràcter obligatori. No obstant, l'esmentat precepte no preveu el deure dels pares a escolaritzar els seus fills en centres docents. En paraules d'Ana María Redondo⁷⁵, "aquest mandat [referint-se a l'article 27.4 de la CE] no significa, de cap manera, que la Norma Fonamental imposi un sistema educatiu unificat".

D'aquesta manera, quan l'article 27.4 de la CE imposa a l'Estat el deure d'establir un ensenyament bàsic, no concreta la fórmula pedagògica que haurà de seguir aquest ensenyament.

El desenvolupament legislatiu del dret a l'educació dut a terme arran de la promulgació de la CE s'ha caracteritzat per preveure els centres docents, tant públics com privats, l'eix central del sistema educatiu espanyol, sense possibilitar fórmules pedagògiques alternatives a l'educació proporcionada en centres docents, entre les que trobaríem el *homeschooling*. En aquest sentit, el legislador ha dut a terme una interpretació restrictiva de l'article 27.4 CE, preveient l'escolarització obligatòria en centres docents

⁷⁴ En aquest mateix sentit, la STC 133/2010, de 2 de desembre, F.J. 9è, estableix que la CE "no consagra directament el deure d'escolarització". En contraposició, cal recordar el Vot particular del Magistrat GIMENO SENDRA a la STC de 3 d'octubre de 1994 [veure nota a peu de pàgina núm. 21].

⁷⁵ REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. València: Tirant lo Blanch, 2003, p. 122.

com l'única fórmula pedagògica per instrumentalitzar l'ensenyament bàsic, sense contemplar la possibilitat de preveure mètodes pedagògics alternatius. Podem afirmar, per tant, que el legislador espanyol ha reduït el concepte "ensenyament bàsic", previst constitucionalment, al concepte "escolarització". En similars termes es refereixen Ana María Redondo⁷⁶, a l'afirmar que "el legislador espanyol va optar en 1990 per assimilar escolarització amb ensenyament bàsic obligatori", i Madalen Goiria⁷⁷, al parlar d'una "evident confusió entre educació obligatòria i escolarització obligatòria". No obstant, he considerat més oportú emprar el terme "reducció", donat que entenc que existeixen múltiples fórmules pedagògiques per a assolir els objectius del dret a l'educació -entre les que es troba l'escolarització en centres docents: fórmula vàlida, però no única- i, en aquest sentit, el legislador ha reduït aquestes múltiples fórmules pedagògiques a una sola: l'escolarització. Arribats a aquest punt de l'estudi, passem a analitzar les principals lleis que, en matèria educativa, han desenvolupat l'article 27.4 de la CE.

Pel que fa a la Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del Dret a l'Educació [en endavant, LODE], l'article primer estableix que "tots els espanyols tenen dret a una educació bàsica que els permeti desenvolupar la seva pròpia personalitat i la realització d'una activitat útil a la societat. Aquesta educació serà obligatòria i gratuïta en el nivell d'educació general bàsic i, en el seu cas, en la formació professional de primer grau, així com en la resta de nivells que la llei estableixi". Tot i que l'esmentat precepte no assimila de manera expressa els conceptes "educació" i "escolarització", de la lectura dels diferents preceptes de la LODE observem que aquesta dissenya un sistema educatiu basat en el sistema escolar, ja sigui en escoles públiques o privades, sense preveure cap precepte que reguli la possibilitat d'emprar mètodes pedagògics alternatius; en aquest sentit podem afirmar que la LODE, tot i que no de manera expressa, redueix, a efectes pràctics, el concepte d'"educació" al d'"escolarització".

⁷⁶ REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 124.

⁷⁷ GOIRIA MONTROYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 186.

La Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, General del Sistema Educatiu [en endavant, LOGSE] va anar un pas més enllà, sent la primera llei educativa que, de manera expressa, va preveure l'ensenyament bàsic junt amb l'escolarització. En aquest sentit, l'article 5 de la LOGSE establí que:

“Article 5.1 LOGSE. L'educació primària i l'educació secundària obligatòria constitueixen l'ensenyament bàsic. L'ensenyament bàsic comprendrà deu anys **d'escolaritat**, iniciant-se als sis anys d'edat i estenent-se fins als setze.

2. L'ensenyament bàsic serà obligatori i gratuït”.

D'aquesta manera, la LOGSE es configura com el primer text normatiu que, en el desenvolupament constitucional del dret a l'educació, redueix de manera expressa el concepte “ensenyament bàsic obligatori” al concepte d’“escolarització obligatòria”, reducció que s'ha conservat amb la promulgació de les diferents lleis educatives; d'aquesta manera, la Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de Qualitat de l'Educació [en endavant, LOCE], establí, en iguals termes, a l'article 9, apartat primer, que “L'ensenyament bàsic comprèn l'educació primària i l'educació secundària obligatòria. L'ensenyament bàsic és obligatori i gratuït” i, a l'apartat segon del mateix precepte legal que “L'ensenyament bàsic inclou deu anys d'escolaritat. S'iniciarà als sis anys d'edat i s'estendrà fins als setze”.

L'actual llei d'educació, la Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'Educació [en endavant, LOE] ha continuat apostant per aquesta interpretació restrictiva de l'article 27.4 de la CE. D'aquesta manera, l'article 3.3 de la LOE estableix que “l'educació primària i l'educació secundària obligatòria constitueixen l'educació bàsica” i, en aquest sentit, l'article 4.2 del mateix text legal preveu que “l'ensenyament bàsic comprèn deu anys d'escolaritat i es desenvolupa, de forma regular, entre els sis i els setze anys d'edat”.

No obstant, cal dur a terme una anàlisi més acurada de la reducció que la LOE duu a terme del concepte “ensenyament bàsic obligatori” al concepte “escolarització obligatòria”. Cal partir del fet que l'article 27.1 de la CE preveu el dret a l'educació de tots els ciutadans, emprant el mot “tothom”, de manera que es tracta d'un dret que la CE preveu sense establir cap tipus de límit respecte l'edat dels seus titulars. Per tal que els

ciutadans puguin exercir aquest dret a l'educació, la CE estableix que l'ensenyament haurà de ser, en el seu nivell bàsic, obligatori i gratuït, desprenent-se de l'esmentat precepte, tant un dret a exigir a l'Estat l'establiment d'aquest ensenyament bàsic, com l'obligació d'accedir a aquest ensenyament, obligació que tampoc contempla cap límit o restricció respecte l'edat. Diferent és la previsió que duu a terme la LOE respecte l'escolarització obligatòria; en aquest cas, si bé és veritat que l'esmentada llei redueix el concepte "ensenyament bàsic obligatori" a "escolarització obligatòria", aquest deure legal –no constitucional- a ser escolaritzat es troba limitat en el temps, sent només aplicable al menor d'entre 6 i 16 anys, de manera que no es duu una equiparació plena entre el deure constitucional a accedir a un ensenyament bàsic obligatori –previst a la CE sense límit d'edat- i el deure legal d'escolarització obligatòria –limitat legalment als menors d'entre 6 i 16 anys-.

En similars termes, Asensio Sánchez⁷⁸ assenyala que: "L'educació bàsica dels adults es considera voluntària i sense escolarització oficial [...]. En canvi, l'obligat a l'escolarització és només el menor d'edat entre els sis i els setze anys, i fora d'aquests límits d'edat no obliga, amb el que pareix evident que la Constitució no identifica el deure de cursar l'ensenyament bàsic amb l'escolarització, sent dos drets diferents, donat que sinó es donaria la paradoxa que l'escolarització, a l'igual que l'obligació de cursar l'ensenyament bàsic, obligaria a tots sense límit d'edat, el que seria absurd".

⁷⁸ ASENSIO SÁNCHEZ, Miguel Ángel. "La educación en casa o homeschooling en la doctrina del Tribunal Constitucional". *Foro. Revista de Ciencias Jurídicas y Sociales, Nueva Época, de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid*, 2012, vol. 15, núm. 2, p. 196-197.

7. LES LLIBERTATS EN L'ÀMBIT ACADÈMIC

El present epígraf té per objecte analitzar les llibertats que, en matèria educativa, la CE preveu en l'àmbit acadèmic o docent, aquestes són: la llibertat de càtedra i l'autonomia universitària. Amb caràcter previ, però, cal fer esment del previst en l'article 2.3 de la Llei Orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'Universitats, el qual ens il·lustra de les diferents llibertats que es preveuen en l'àmbit universitari; en aquest sentit, l'esmentat precepte estableix que:

“2.3 LOU. L'activitat de la Universitat, així com la seva autonomia, es fonamenten en el principi de llibertat acadèmica, que es manifesta en les llibertats de càtedra, d'investigació i d'estudi”.

D'acord amb DÍAZ REVORIO⁷⁹, aquest precepte legal ens permet distingir la dimensió individual de les llibertats acadèmiques, manifestada a través de la llibertat de càtedra, d'investigació i d'estudi, de la dimensió col·lectiva, la qual troba la seva expressió a través de l'autonomia universitària.

La diferència entre unes i altres rau en què, mentre que la llibertat de càtedra i l'autonomia universitària es troben previstes constitucionalment, la llibertat d'investigació i la d'estudi ostenten un reconeixement merament legal a través de la seva inclusió en l'article 2.3 de la LOU, motiu pel qual s'emmarquen en l'àmbit estrictament universitari.

La llibertat d'investigació, la qual es troba estretament vinculada amb la llibertat de càtedra, és un dret del qual únicament són titulars els professors universitaris, per ser aquests els qui, en el marc de les seves funcions docents, duen a terme una tasca de recerca; d'aquesta manera, la vinculació de la llibertat d'investigació amb la llibertat de càtedra s'evidencia en el sentit que es reconeix als professors universitaris el dret de difondre lliurement els resultats de dites investigacions.

⁷⁹ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 269.

De la mateixa manera, la llibertat d'estudi, es troba limitada a l'àmbit universitari; en aquest sentit, només els alumnes que cursen estudis universitaris són titulars de la llibertat d'estudi, la qual, d'acord amb DÍAZ REVORIO⁸⁰, “es tradueix en la possibilitat d'aprendre els coneixements i adquirir la formació que exigeix cada assignatura emprant i escollint lliurement (sens perjudici de les lògiques orientacions dels professors) els mitjans o instruments per a ell”.

7.1. La llibertat de càtedra

La llibertat de càtedra, a diferència de la resta de drets, deures i llibertats en matèria educativa, no es troba reconeguda a l'article 27 de la CE, sinó que està prevista a l'apartat *c* de l'article 20.1 del mateix text normatiu, en el marc de la llibertat d'expressió. En quant a aquesta qüestió, DÍEZ-PICAZO⁸¹ manifesta que “això [en referència a la situació de la llibertat de càtedra en el text constitucional] sembla voler dir que el valor o bé jurídic protegit per la llibertat de càtedra, més que amb els problemes educatius, té a veure amb la cerca de la veritat en una societat oberta i, en particular, amb la possibilitat de difondre els descobriments científics”, el que evidenciaria l'estreta vinculació, anteriorment posada de manifest, entre la llibertat d'investigació, prevista únicament per als professors universitaris, i la llibertat de càtedra, la titularitat de la qual passem a analitzar a continuació.

En base a aquesta vinculació entre la llibertat d'investigació i la llibertat de càtedra, es va plantejar, en un primer moment, si la titularitat de la llibertat de càtedra, a l'igual que la d'investigació, podia correspondre, en exclusiva, als professors universitaris i, tot i que d'acord amb DÍEZ-PICAZO⁸² “aquest era segurament el sentit originari de l'article

⁸⁰ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 269.

⁸¹ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 485.

⁸² DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 485.

20.1 c de la CE”, el TC va dur a terme una interpretació extensiva del citat precepte constitucional, a través de la Sentència 5/1981, de 13 de febrer⁸³, en els següents termes:

“Malgrat que tradicionalment per llibertat de càtedra s’ha entès una llibertat pròpia només dels docents en l’ensenyament superior o, pot ser més recentment, dels titulars de llocs docents denominats precisament «càtedres» i encara avui en la doctrina alemanya s’entén, en un sentit anàleg, que dita llibertat és predicable només respecte d’aquells professors la docència dels quals és una projecció de la pròpia tasca investigadora, resulta evident, a la vista dels debats parlamentaris, que són un important element d’interpretació, malgrat no la determinin, que el constituent de 1978 ha volgut atribuir aquesta llibertat a tots els docents, sigui quin sigui el nivell d’ensenyament en el que actuen i la relació existent entre la seva docència i la seva pròpia tasca investigadora”.

D’acord amb aquest precepte jurisprudencial, la titularitat de la llibertat de càtedra s’estén a tots els docents, tot i que modulant el seu contingut en funció de “l’acció combinada de dos factors: la naturalesa pública o privada del centre docent en primer terme, i el nivell o grau educatiu al que correspon el lloc docent, en segon lloc”⁸⁴, el que ens porta a haver de definir el contingut de tal llibertat.

El TC, a través de la Sentència 217/1992⁸⁵, ha definit la llibertat de càtedra en els següents termes:

“La llibertat de càtedra, en quant a llibertat individual del docent, és en primer lloc i fonamentalment, una projecció de la llibertat ideològica i del dret a difondre lliurement els pensaments, idees i opinions dels docents en l’exercici de la seva funció. Consisteix, per tant, en la possibilitat d’expressar les idees o conviccions que cada professor assumeix com a pròpies en relació a la matèria objecte del seu ensenyament”.

Es tracta, per tant, d’una projecció de la llibertat ideològica i la llibertat d’expressió en l’àmbit docent que, d’acord amb DÍAZ REVORIO⁸⁶, “implica la facultat del professor

⁸³ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

⁸⁴ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

⁸⁵ STC 217/1992, d’1 de desembre. F.J. 2n.

de desenvolupar la seva activitat docent amb un marge de llibertat en relació a la pròpia matèria, preservant d'aquesta manera l'ensenyament d'ingerències externes”.

Aquesta definició ens permet una primera aproximació al concepte de llibertat de càtedra; no obstant, d'acord amb la “necessària modulació” establerta pel TC⁸⁷, caldrà delimitar el contingut de la llibertat de càtedra en funció de la naturalesa pública o privada del centre docent i del nivell o grau educatiu del lloc docent; en aquest sentit, cal recordar que el TC ha previst que la llibertat de càtedra “presenta d'aquesta manera un contingut, no exclusivament però sí predominantment negatiu”⁸⁸.

El contingut negatiu de la llibertat de càtedra, també denominat contingut mínim, propi dels centres educatius públics de qualsevol grau o nivell, “habilita al docent per a resistir a qualsevol mandat de donar al seu ensenyament una orientació ideològica determinada [...] sent, en aquest sentit, una noció incompatible amb l'existència d'una ciència o d'una doctrina oficial”⁸⁹. En paraules de DÍEZ-PIAZO⁹⁰, “es tracta d'una garantia d'indemnitat, en virtut de la qual no són admissibles sancions ni represàlies sobre els docents com a conseqüència de la manera en què aquests ensenyen la seva disciplina; i, d'aquesta manera, acaba sent una prohibició constitucional de control ideològic sobre l'activitat docent”.

No obstant, DÍEZ-PIAZO⁹¹ assenyala que la llibertat de càtedra no és incompatible amb el deure dels docents de centres públics de mantenir una neutralitat ideològica en

⁸⁶ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 270.

⁸⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

⁸⁸ STC 217/1992, d'1 de desembre. F.J. 2n.

⁸⁹ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

⁹⁰ DÍEZ-PIAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 485.

⁹¹ DÍEZ-PIAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 485.

l'exercici de les seves funcions, com a projecció, en l'àmbit educatiu, de la neutralitat ideològica pròpia d'un estat social i democràtic de Dret⁹², i que troba el seu límit en la finalitat mateixa del dret a l'educació, "el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals"⁹³; en aquest sentit, DÍEZ-PICAZO⁹⁴ estableix que "quan un docent, al fil de l'explicació de la corresponent assignatura, tracta de convèncer els seus alumnes de coses tals com la superioritat moral de la democràcia sobre la dictadura o la perversitat del racisme [...] no falta a cap deure de neutralitat i, en conseqüència, està protegit per la llibertat de càtedra".

Juntament amb el contingut negatiu de la llibertat de càtedra, existeix un contingut positiu que, malgrat no haver estat concretat pel TC⁹⁵, DÍAZ REVORIO⁹⁶ ha definit com aquell que "implica la facultat de determinar el contingut i mètode de la investigació i de l'ensenyament"; és en aquesta vessant positiva on cal modular el contingut de la llibertat de càtedra, atenent a dues variables: la naturalesa pública o privada dels centres docents i el nivell o grau educatiu al que correspon el lloc docent.

⁹² Article 1 de la CE. En referència a aquesta qüestió, la STC 5/1981, de 13 de febrer, estableix al F.J. 9è que "en un sistema jurídic-polític basat en el pluralisme, la llibertat ideològica i religiosa dels individus i l'aconfessionalitat de l'Estat totes les institucions públiques i molt especialment els centres docents han de ser, en efecte, ideològicament neutrals".

⁹³ Article 27.2 de la CE.

⁹⁴ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. "Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza". Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 486.

⁹⁵ En aquest sentit, el TC s'ha limitat, a través de la Sentència 5/1981, a afirmar que "juntament a aquest contingut purament negatiu, la llibertat de càtedra té també un ampli contingut positiu en el nivell educatiu superior que no és necessari analitzar aquí".

⁹⁶ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 271.

En referència a la primera d'aquestes variables -la naturalesa pública o privada dels centres docents-, el TC⁹⁷ ha establert que “la llibertat de càtedra del professorat d'aquests centres [referint-se als centres educatius privats] és tan plena com la dels professors dels centres públics”, tot i que la limita “al respecte a l'ideari propi del centre”. D'aquesta manera, tot i que els docents de centres educatius privats gaudeixen, a l'igual que els docents dels centres educatius públics, de la llibertat de càtedra, el contingut d'aquesta es troba limitat per l'ideari del centre privat en el que presten els serveis, entès tal ideari com el conjunt de valors i objectius propis de cada centre educatiu privat. En relació amb aquesta qüestió, DÍEZ-PICAZO⁹⁸ afirma que la llibertat de càtedra “entranya un deure d'abstenció, en virtut del qual el docent d'un centre privat no pot, sota pretext de la seva llibertat de càtedra, atacar l'ideari”, el que “no significa que de la Constitució pugui fer-se emanar un deure positiu d'adhesió pública a aquest ideari”.

En quant a la segona de les variables -el nivell o grau educatiu al que correspon el lloc docent-, el TC⁹⁹ ha previst que la modulació del contingut positiu de la llibertat de càtedra s'ha de dur a terme de la següent forma:

“La llibertat de càtedra té també un ampli contingut positiu en el nivell educatiu superior [...]. En els nivells inferiors, per contra, i de mode, d'alguna manera gradual, aquest contingut positiu de la llibertat d'ensenyament va disminuint donat que, d'una part, són els plans d'estudis establerts per l'autoritat competent, i no el propi professor, els que determinen quin ha de ser el contingut mínim de l'ensenyament i són també aquestes autoritats les que estableixen el conjunt de mitjans pedagògics entre els que pot optar el professor (article 27.5 i 8) i, d'altra banda i sobretot, aquest no pot orientar ideològicament el seu ensenyament amb plena llibertat de la manera que jutgi més convenient a les seves conviccions”.

⁹⁷ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 10è.

⁹⁸ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 486.

⁹⁹ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

D'acord amb aquest precepte jurisprudencial, podem afirmar que el TC ha modulat el contingut de la llibertat de càtedra en funció del nivell o grau educatiu en el que ens trobem, de manera que dita llibertat assolirà la seva màxima amplitud en l'àmbit universitari, mentre que, a mesura que ens situem en nivells acadèmics inferiors, el contingut d'aquesta serà cada cop més limitat, degut a dos motius: la facultat de l'autoritat competent per dissenyar un pla d'estudis que estableixi el contingut mínim d'ensenyament i el conjunt de mitjans pedagògics, i el fet de no poder orientar ideològicament l'ensenyament amb plena llibertat.

En conseqüència, DÍAZ REVORIO¹⁰⁰, assenyala que el contingut essencial de la llibertat de càtedra es troba integrat, en la seva vessant negativa, per “la impossibilitat d'imposar al docent qualsevol tipus d'orientació ideològica” i, en la seva vessant positiva, per “la facultat d'expressar lliurement les seves pròpies idees i coneixements científics, sempre que guardin relació amb la matèria objecte d'ensenyament”, i per “la possibilitat de determinar lliurement el mètode d'exposició a utilitzar”¹⁰¹. Aquest serà per tant, el contingut de la llibertat de càtedra existent en tots els nivells educatius, i amb independència que ens trobem davant de docents que presten els seus serveis en un centre educatiu públic o privat. A partir d'aquí, però, caldrà observar com es modula el contingut no essencial de la llibertat de càtedra, tot tenint present la conjunció de les dues variables anteriorment analitzades.

¹⁰⁰ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 272 – 274.

¹⁰¹ Respecte el mètode d'exposició a utilitzar, DÍAZ REVORIO assenyala que “mètode no es refereix en tota la seva amplitud al mètode pedagògic, la determinació del qual formaria part del ‘contingut variable’ de la llibertat de càtedra i que només existiria en el seu màxim nivell a la Universitat, sinó al mètode a seguir en les seves exposicions o explicacions, és a dir, a la manera d'exercir o desenvolupar les classes per part del docent”. DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 273.

En relació amb el contingut no essencial, també denominat variable, trobem¹⁰²:

- La facultat de determinar el mètode pedagògic, entès en sentit ampli.
- La possibilitat de determinar els continguts de les assignatures¹⁰³.
- La facultat dels docents d'expressar les opinions de contingut ideològic que guardin relació amb l'objecte de l'assignatura, facultat que, com hem analitzat, el TC ha negat respecte dels nivells educatius inferiors¹⁰⁴, de manera que és operativa en el nivell educatiu superior¹⁰⁵.

Un cop delimitat el contingut de la llibertat de càtedra, passarem a establir els límits d'aquesta. Cal tenir present que la llibertat de càtedra es troba afectada tant pels límits contemplats, amb caràcter general, per a la llibertat d'ensenyament, com pels límits

¹⁰² Una de les facultats que, tradicionalment, s'ha vinculat amb el contingut de la llibertat de càtedra ha estat la facultat dels docents d'examinar als seus alumnes; en aquest sentit, la STC 217/1992, d'1 de desembre, F.J. 2n i 3r, ha manifestat que la funció examinadora no forma part de la llibertat de càtedra, en els següents termes: "la regulació de la funció examinadora entra cabdalment en la facultat d'autoorganització dels centres docents sense que amb això es vulneri la llibertat de càtedra [...], sent perfectament delimitable la tasca d'ensenyar i la funció d'examinar, sense que aquesta sigui conseqüència necessària d'aquella".

¹⁰³ En quant a la determinació del mètode pedagògic i dels continguts de les assignatures, DÍEZ-PICAZO, en referència a la ja citada STC 217/1992, preveu que "la llibertat de càtedra, en fi, tampoc autoritza a considerar-se exempt de la programació general de l'ensenyament, elaborada i aprovada pels òrgans competents". DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. "Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza". Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 486.

¹⁰⁴ STC 5/1981, de 13 de febrer. F.J. 9è.

¹⁰⁵ En referència a aquesta qüestió, DÍAZ REVORIO pensa que "en els nivells inferiors el docent pot expressar les seves conviccions o idees científiques sobre la matèria que imparteix, ja que això és diferent a orientar ideològicament el seu ensenyament (si en algun cas aquestes conviccions poguessin implicar una orientació ideològica, no formarien part del contingut de la llibertat de càtedra en els nivells inferiors). DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 273.

previstos específicament per a la pròpia llibertat de càtedra. En aquest sentit, els límits específics de la llibertat de càtedra són els següents:

- Els objectius del dret a l'educació, aquests són “el ple desenvolupament de la personalitat humana” i “el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals”, previstos constitucionalment a l'article 27.2 del text fonamental. Aquests objectius operen com a límit tant des de la vessant negativa, a través del respecte dels docents, en l'exercici de les seves funcions, als principis i valors democràtics, com des de la vessant positiva, mitjançant la defensa, en els nivells educatius no universitaris, d'aquests principis i valors democràtics¹⁰⁶. No obstant, en l'àmbit universitari, aquest límit només opera des de la vessant negativa, de manera que, si bé és cert que els docents universitaris han de respectar, en l'exercici de les funcions, els principis i valors democràtics, no tenen cap deure positiu vers aquest, el que possibilita la seva crítica, tant des d'un enfoc purament científic com ideològic, sempre i quan aquests principis i valors guardin relació amb l'objecte de l'assignatura. Aquesta possibilitat de crítica als principis i valors democràtics per part dels docents universitaris es justifica en el fet que la majoria d'edat dels alumnes pressuposa que aquests ja estan suficientment formats i capacitats per adoptar la seva pròpia posició al respecte, motiu pel qual dita crítica sempre s'ha d'exercir, d'acord amb DÍAZ REVORIO, “dins del respecte a la veritat i a les exigències del rigor científic i ideològic; i, per descomptat respectant la llibertat ideològica i d'expressió dels alumnes, així com la seva llibertat d'estudi,

¹⁰⁶ En aquest aspecte, la doctrina ha mostrat opinions confrontades; així, mentre que autors com LOZANO aposten per un major deure de lleialtat a la CE dels docents respecte de la resta de funcionaris, en tant que a aquests “se'ls exigeix una difusió, si no entusiasta sí correcta dels valors bàsics de la Constitució”, altres autors com DÍAZ REVORIO afirmen que “no podem predicar un deure de fidelitat actiu en relació amb els professors, ja que això implicaria una major exigència per als titulars de la llibertat de càtedra que per als funcionaris que no ho són”, de manera que, tot i admetre que els professors de nivells inferiors han de formar als alumnes en el respecte als principis i valors democràtics, “no es precisa una encesa defensa dels mateixos”. LOZANO, Blanca. *La libertad de cátedra*. Madrid: Marcial Pons, Edic. Jurídicas, 1995, p. 214 i ss. DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 276 – 277.

que implica la possibilitat de buscar fonts alternatives d'informació i de contrastar les explicacions rebudes"¹⁰⁷.

- El principi de neutralitat dels centres educatius públics, al qual anteriorment ens hem referit a l'afirmar la compatibilitat entre la llibertat de càtedra i el deure dels docents dels centres públics de mantenir una neutralitat ideològica en l'exercici de les seves funcions. DÍAZ REVORIO, en referència a aquest límit¹⁰⁸, afirma que "el principi de neutralitat no pot interpretar-se com una asèptica transmissió de coneixements mancats de valors". En aquesta línia, cal dir que el principi de neutralitat no opera respecte la transmissió d'idees i coneixements científics propis, per ser aquesta una facultat integrada en el contingut essencial de la llibertat de càtedra, mentre que respecte la transmissió d'opinions de contingut ideològic, suposa un límit gairebé absolut en els nivells educatius inferiors, el qual va perdent intensitat a mesura que augmentem de nivell o grau educatiu, en benefici de la llibertat de càtedra, que va ampliant el seu contingut fins assolir el seu màxim nivell en l'àmbit universitari.
- L'encaix de la llibertat de càtedra dins del "lloc docent". D'acord amb el previst pel TC en la Sentència 217/1992¹⁰⁹, "la llibertat de càtedra es tradueix en el dret dels qui duen a terme personalment la funció d'ensenyar, a desenvolupar-la amb llibertat dins dels límits del lloc docent que ocupen"; en similars termes s'ha referit DÍAZ REVORIO¹¹⁰, el qual afirma que "la llibertat de càtedra és predicable només en

¹⁰⁷ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 277.

¹⁰⁸ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 275.

¹⁰⁹ STC 217/1992, d'1 de desembre. F.J. 2n.

¹¹⁰ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 274.

relació amb la matèria que ha d'impartir el professor [...], entesa [referint-se a la matèria] amb relativa amplitud, ja que en el curs de les activitats docents han de poder tractar-se temes connexes o propers”.

- Per últim, la moral i l'ordre públic també poden operar com un límit a la llibertat de càtedra, ja que el TC¹¹¹ considera que “d'acord amb la Constitució i amb la Declaració Universal, acords i tractes ratificats per Espanya, el concepte moral pot ser utilitzat pel legislador i aplicat pels Tribunals com un límit de l'exercici dels drets fonamentals i llibertats públiques”¹¹².

7.2. L'autonomia universitària

Per poder concloure l'estudi del dret a l'educació, cal analitzar abans l'últim dels preceptes de l'article 27 de la CE, pel qual “es reconeix l'autonomia de les Universitats, en els termes que la Llei estableixi”.

D'acord amb LÓPEZ-JURADO¹¹³, entenem per autonomia “un poder d'autonormació i, per extensió, d'autogovern, que es reconeix per a la satisfacció d'uns interessos peculiars”; en referència a aquest aspecte, DÍAZ REVORIO¹¹⁴ assenyala que aquesta autonomia representa “un poder limitat garantit”. En aquest sentit, podem definir l'autonomia universitària com el reconeixement d'un poder limitat d'autonormació i autogovern, garantit en l'àmbit universitari, que permet a les universitats regular, per

¹¹¹ STC 62/1982, de 15 d'octubre. F.J. 13è.

¹¹² En contraposició, DÍAZ REVORIO creu que la consideració de la moral pública i l'ordre públic com un límit a la llibertat de càtedra és “problemàtica i innecessària”. DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 275.

¹¹³ LÓPEZ-JURADO ESCRIBANO, Francisco de Borja. *La autonomía de las Universidades como derecho fundamental*. Madrid: Civitas, 1991, p. 22.

¹¹⁴ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 278.

elles mateixes, la seva organització i funcionament, sota el control judicial propi de l'actuació administrativa¹¹⁵.

L'autonomia universitària es troba prevista constitucionalment com un dret de configuració legal; en conseqüència, l'article 2.2 de la LOU¹¹⁶ estableix el contingut de l'autonomia universitària, a través d'una relació de potestats¹¹⁷ que DÍAZ REVORIO¹¹⁸ ha resumit en quatre:

- Potestat normativa, també denominada potestat d'autonormació, i que el TC ha entès que es tracta de “la capacitat de la Universitat per a dotar-se de la seva pròpia

¹¹⁵ Una altra de les possibles definicions del concepte “autonomia universitària” és l'elaborada per DÍEZ-PICAZO, el qual afirma que “l'autonomia universitària significa, en substància, que les universitats han de ser corporacions autogovernades pels qui participen en l'activitat acadèmica, aquests són, els professors i, en el seu cas, els alumnes i el personal administratiu”. DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 482.

¹¹⁶ Llei Orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'Universitats.

¹¹⁷ “Article 2.2 LOU. En els termes de la present llei, l'autonomia de les Universitats comprèn: a. L'elaboració dels seus Estatuts i, en el cas de les Universitats privades, de les seves pròpies normes d'organització i funcionament, així com de la resta de normes de règim intern; b. L'elecció, designació i remoció dels corresponents òrgans de govern i representació; c. La creació d'estructures específiques que actuen com a suport de la investigació i de la docència; d. L'elaboració i aprovació de plans d'estudi i investigació i d'ensenyaments específics de formació al llarg de tota la vida; e. La selecció, formació i promoció del personal docent i investigador i d'administració i serveis, així com la determinació de les condicions en què han de desenvolupar les seves activitats; f. L'admissió, règim de permanència i verificació de coneixements dels estudiants; g. L'expedició dels títols de caràcter oficial i vàlidesa en tot el territori nacional i dels seus diplomes i títols propis; h. L'elaboració, aprovació i gestió dels seus pressupostos i l'administració dels seus béns; i. L'establiment i modificació de les seves relacions de llocs de treball; j. L'establiment de relacions amb altres entitats per a la promoció i desenvolupament dels seus fins institucionals; k. Qualsevol altra competència necessària per a l'adequat compliment de les funcions assenyalades en l'apartat 2 de l'article 1”.

¹¹⁸ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 278.

norma de funcionament”¹¹⁹, és a dir, la capacitat d’elaborar i modificar els seus propis estatuts, els quals tenen la consideració de reglaments autònoms¹²⁰.

- Potestat d’autoorganització.
- Potestat pressupostària.
- Capacitat de gestió en matèria de docència, investigació i estudi.

No obstant això, el TC¹²¹ ha previst que “si bé l’autonomia universitària es concep com un dret d’estricta configuració legal, la Universitat –un cop delimitat legalment l’àmbit de la seva autonomia- posseeix en principi plena capacitat de decisió en aquells aspectes que no són objecte de regulació específica en la Llei”. En similars termes, DÍEZ-PICAZO¹²² afirma que el contingut de l’autonomia universitària “no té més límits que els imposats per la llei”.

Un cop definits el concepte i el contingut de l’autonomia universitària, cal fer referència al fonament jurídic d’aquesta. D’acord amb l’article 2.3 de la LOU, “l’activitat de la Universitat, així com la seva autonomia, es fonamenten en el principi de llibertat acadèmica, que es manifesta en les llibertats de càtedra, d’investigació i d’estudi”. Amb caràcter previ a l’aprovació d’aquest precepte legal, el TC ja havia expressat que el

¹¹⁹ STC 130/1991, de 6 de juny. F.J. 3r.

¹²⁰ En referència a aquesta qüestió, la STC 55/1989, F.J. 4t, preveu que els estatuts de les universitats “no són, en realitat, normes dictades en el seu desenvolupament [referint-se a la norma habilitant]; són reglaments autònoms en els que es plasma la potestat d’autoordenació de la Universitat en els termes que permet la Llei. Per això, a diferència del que passa amb els reglaments executius de lleis que per ser legals han de seguir estrictament l’esperit i la finalitat de la llei habilitant que els serveix de fonament, els Estatuts es mouen en un àmbit d’autonomia en què el contingut de la Llei no serveix sinó com a paràmetre controlador o límit de la legalitat del text”.

¹²¹ STC 130/1991, de 6 de juny. F.J. 3r.

¹²² DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 484.

fonament de l'autonomia universitària es troba en el respecte a la llibertat acadèmica; en aquest sentit, la Sentència 26/1987¹²³ preveu que:

“El fonament i justificació de l'autonomia universitària que l'article 27.10 de la Constitució reconeix està [...] en el respecte a la llibertat acadèmica, és a dir, a la llibertat d'ensenyament, estudi i investigació. La protecció d'aquestes llibertats front d'ingerències externes constitueix la raó de ser de l'autonomia universitària, la qual requereix, qualsevol quin sigui el model organitzatiu que s'adopti, que la llibertat de ciència¹²⁴ sigui garantida tant en la seva vessant individual com en la col·lectiva de la institució, entesa aquesta com la corresponent a cada Universitat en particular i no al conjunt de les mateixes”.

DÍEZ-PICAZO¹²⁵, per la seva banda, indica que “l'autonomia universitària és un instrument al servei de la llibertat acadèmica només en la seva vessant col·lectiva, mentre que en la seva vessant individual la llibertat acadèmica ha de buscar recer en l'article 20 de la CE”.

Pel que fa a la naturalesa jurídica de l'autonomia universitària, cal dir que la seva eventual qualificació com a garantia institucional o com a dret fonamental ha estat objecte de controvèrsia, donat que ambdós conceptes comparteixen elements en comú. DÍAZ REVORIO¹²⁶, en referència a aquesta qüestió, ha definit el concepte “garantia institucional” com “la garantia i protecció constitucional d'una institució que es presenta en el moment constituent ja conformada i definida en els seus trets

¹²³ STC 26/1987, de 27 de febrer. F.J. 4t.

¹²⁴ Com podem observar, el TC fonamenta l'autonomia universitària en la llibertat acadèmica [la qual inclou la llibertat d'ensenyament, d'estudi i d'investigació] per a, seguidament, fer referència a la llibertat de ciència, el que ha conduït a gran part de la doctrina a entendre que el TC empra indistintament els conceptes llibertat acadèmica i llibertat de càtedra.

¹²⁵ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 482.

¹²⁶ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 279.

característics [...], permetent l'acció del legislador per a la regulació de la institució, però sense que aquest disposi d'una facultat de disposició total o immediata, assegurant-se així front al poder constituït la presència i actuació de la institució en l'ordenament de l'Estat, i impedit la seva supressió o alteració il·legítima"; d'acord amb aquesta definició, l'element comú amb el concepte "dret fonamental" resulta evident: el reconeixement d'un nucli bàsic garantit que limita l'acció del legislador a l'hora de dur a terme el seu desenvolupament normatiu¹²⁷.

Tot i que, com ha apuntat DÍEZ-PICAZO¹²⁸, amb caràcter previ l'autonomia universitària era una "candidata ideal" per ser considerada una garantia institucional, donat que "es tracta innegablement d'una institució jurídica que, pel mer fet d'estar

¹²⁷ Amb caràcter similar, la STC 26/1987, de 27 de febrer, F.J. 4t, s'ha referit a la relació entre els conceptes "dret fonamental" i "garantia institucional", en els següents termes: "dret fonamental i garantia institucional no són categories jurídiques incompatibles o que necessàriament s'exclouen, sinó que bona part dels drets fonamentals que la nostra Constitució reconeix constitueixen també garanties institucionals, malgrat, certament, existeixin garanties institucionals que, com per exemple l'autonomia local, no estan configurades com a drets fonamentals [...]. El que la Constitució protegeix des de l'angle de la garantia institucional és el nucli bàsic de la institució, entès [...] com la preservació de l'autonomia «en termes recognoscibles per a la imatge que de la mateixa té la consciència social en cada temps i lloc». I no és substancialment diferent al protegit com a dret fonamental donat que, reconeguda l'autonomia de les Universitats «en els termes que la Llei estableixi», l'important és que mitjançant aquesta àmplia remissió, el legislador no rebassi o desconeixi l'autonomia universitària mitjançant limitacions o submissió que la converteixin en una proclamació teòrica, sinó que respecti «el contingut essencial» que com a dret fonamental preserva l'article 53.1 de la Constitució". No obstant, cal tenir present que els termes "dret fonamental" i "garantia institucional" no són conceptes equivalents. En aquest sentit, DÍAZ REVORIO assenyala que existeixen quatre diferències bàsiques entre ambdós conceptes: el fet que puguin existir garanties institucionals que no constitueixin un dret fonamental; la doble dimensió [objectiva i subjectiva] dels drets fonamentals, contraposada a la dimensió objectiva de les garanties institucionals; la possibilitat de reservar determinades garanties generals o processals als drets fonamentals, o a "drets i llibertats" situats en un capítol concret de la CE; i, per últim, la diferent intensitat de protecció que el legislador podria oferir a un i altre concepte. DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 279.

¹²⁸ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. "Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza". Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 483.

contemplada en aquest precepte constitucional, no pot ser suprimida ni desfigurada pel legislador”, diferent ha estat la qualificació jurídica que li ha atorgat el TC; en aquest sentit, la STC 26/1987¹²⁹ qualifica l'autonomia universitària com un dret fonamental¹³⁰, sota la següent argumentació:

“Aquesta [referint-se a l'autonomia universitària] es configura a la Constitució com un dret fonamental pel seu reconeixement a la Secció 1a del Capítol Segon del Títol I, pels termes emprats en la redacció del precepte, pels antecedents constituents del debat parlamentari que van dur a aquesta conceptualització i pel seu fonament en la llibertat acadèmica”.

La conseqüència de qualificar l'autonomia universitària com un dret fonamental –i no com una garantia institucional- comporta un major nivell de protecció vers aquesta institució jurídica, el que es tradueix en un límit a l'activitat del legislador, en tant que dita activitat haurà de respectar el contingut essencial dels drets fonamentals, caracteritzat per ser més “dur i intens”¹³¹ que el de les garanties institucionals, podent, en tant que l'hem qualificat com un dret, ser tutelat pels tribunals ordinaris mitjançant un procediment preferent i sumari, així com pel TC a través del recurs d'empara.

Una altra de les qüestions que ha estat objecte de debat és la referent a la titularitat de l'autonomia universitària; si bé és veritat que a través de la STC 26/1987¹³² el TC va

¹²⁹ STC 26/1987, de 27 de febrer. F.J. 4t.

¹³⁰ La consideració de l'autonomia universitària com un dret fonamental ha estat criticada per un sector de la doctrina que considera més adequada qualificar-la com una mera garantia institucional.

¹³¹ PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 483.

¹³² STC 26/1987, de 27 de febrer. En contraposició, el Magistrat Díez-Picazo, en el vot particular emès a la STC 26/1987, preveu que dita titularitat correspon a les universitats en el seu conjunt, considerades com a persones jurídiques, sota la següent argumentació: “si l'autonomia de les Universitats es vol pensar com un dret fonamental, es tindrà que predicar de la Universitat en el seu conjunt, considerada com a persona jurídica, sense que pugui situar-se dins d'ella, en un àmbit més reduït, com és el de la «comunitat universitària» [...]. No crec, doncs, que es pugui mudar el subjecte i traslladar la titularitat del dret de la Universitat a la comunitat universitària”.

traslladar la titularitat de l'autonomia universitària de la “*universitat*”, entesa com a persona jurídica, cap a la “comunitat universitària”, posteriorment ha continuat parlant de la universitat –i no de la comunitat universitària- per referir-se a la titularitat d'aquesta autonomia, sent-ne un exemple el disposat en la STC 235/1991¹³³, per la qual s'estableix que:

“La configuració constitucional de l'autonomia universitària és la pròpia d'un dret fonamental (art. 27.10) la titularitat de la qual ostenten les Universitats, pel que la legitimació originària per a la defensa de dita autonomia només assisteix a elles [referint-se a les Universitats] a través del recurs d'empara [...]”.

En referència a aquesta qüestió, DÍAZ REVORIO¹³⁴, seguint amb la línia traçada pel Magistrat Francisco Rubio Llorente a la citada STC 26/1987, assenyala que la consideració de la comunitat universitària com a titular de l'autonomia universitària planteja tres problemes fonamentals, aquests són: “és difícil admetre que l'autonomia universitària pugui resultar vulnerada per un òrgan que forma part de la pròpia Universitat; la comunitat universitària no té personalitat jurídica pròpia, el que dificulta seriosament les possibilitats del titular del dret per fer valdre jurídicament la seva protecció [...]; i, en tercer lloc, s'ha de reconèixer que en la comunitat universitària està integrat un col·lectiu com el personal d'administració i serveis, del que difícilment es pot predicar la llibertat acadèmica que serveix de fonament a aquest dret [...]”. No obstant això, l'autor apunta que l'atribució de la titularitat a la universitat, entesa com a persona jurídica, també plantejaria problemes, el que ha conduït a la necessitat de cercar una solució interpretativa; entre aquestes, podem destacar la proposada per LEGUINA VILLA¹³⁵, consistent en què la titularitat de l'autonomia universitària no

¹³³ STC 235/1991, de 12 de desembre. F.J. 1r.

¹³⁴ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 282 – 283.

¹³⁵ LEGUINA VILLA, Jesús. “La autonomía universitaria en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional”. Dins: Sebastián Martín Retortillo Baquer (coord.). *Estudios sobre la Constitución española. Homenaje al Profesor Eduardo García de Enterría*. Madrid: Civitas, vol. 2, 1991, p. 1202.

s'ha traslladat de la universitat cap a la comunitat universitària, sinó que s'ha dut a terme una identificació de la universitat, entesa com a persona jurídica, amb un dels seus elements essencials, la comunitat acadèmica. Per la seva part, DE ASÍS ROIG¹³⁶ afirma que l'autonomia universitària és un dret fonamental de "titularitat complexa", del que distingim dues dimensions o dos nivells: un primer, pertanyent a la comunitat universitària per ser, en la línia que segueix la STC 26/1987, la titular de l'interès jurídic protegit per l'autonomia universitària, i un segon nivell de titularitat, corresponent a la universitat entesa com a persona jurídica, per ser la titular de la protecció d'aquest dret i, en aquest sentit, podent fer valdre jurídicament la seva protecció, interpretació última a la que s'ha referit DÍAZ REVORIO¹³⁷ com "probablement la més coherent".

Per últim, cal fer una breu referència al paper de l'autonomia universitària respecte les universitats privades. Respecte aquesta qüestió, DÍEZ-PICAZO¹³⁸ distingeix entre la dimensió externa de l'autonomia universitària, referida a la independència de l'administració de la universitat respecte de l'Estat, la qual és també aplicable respecte de les universitats privades; i la dimensió interna, en virtut de la qual les persones i les subdivisions internes de la universitat –professorat, alumnat, departaments, facultat, etc.- són beneficiaris de l'autonomia universitària front de la pròpia universitat, cas en què l'autor considera que "predicar l'autonomia universitària de les universitats privades conduiria a una possible col·lisió amb la llibertat de creació de centres docents per part dels particulars [...], en tant que qui crea i sosté una universitat privada té dret a decidir respecte la seva organització i funcionament"; per contra, l'autor assenyala que "la Constitució no concep les universitats sense una mínima autonomia també en l'aspecte intern".

¹³⁶ DE ASÍS ROIG, Agustín E. "La autonomía universitaria y derechos fundamentales". *Anuario de Derechos Humanos*, 1990, núm. 7, p. 53-54.

¹³⁷ DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. "Capítulo séptimo: Las libertades educativas". Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. op. cit. p. 282 - 283.

¹³⁸ DÍEZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luis María. "Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza". Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. op. cit. p. 484 – 485.

CAPÍTOL II. EL HOMESCHOOLING, UNA ALTERNATIVA EDUCATIVA

1. INTRODUCCIÓ

En l'article *Home Educators and the Law within Europe* Amanda J. PETRIE¹³⁹ defineix el *homeschooling* com “l’educació dels infants duta a terme des de casa pels pares o per aquelles persones designades pels pares”; en similars termes, l’autora britànica parla de “l’educació de nens i nenes, a temps complet, a casa i a l’entorn de la llar, pels seus pares, cuidadors o tutors, designats pels pares o guardians”¹⁴⁰ per referir-se a aquesta alternativa educativa. Aquests són només un dels exemples de les múltiples definicions que podem trobar del *homeschooling*¹⁴¹, totes elles, això sí, amb un denominador comú: el fet que els pares, ja sigui directament o indirectament a través de persones designades per ells, assumeixen en exclusiva la responsabilitat vers l’educació i la formació dels seus fills, sense delegar aquesta tasca educativa en l’escola.

Homeschooling, home education, educació des de casa, educació en família o educació desescolaritzada són només alguns dels múltiples mots¹⁴² que emprem per referir-nos a aquesta alternativa educativa; no obstant, aquests mots no es refereixen a models

¹³⁹ PETRIE, Amanda J. “Home Educators and the Law within Europe”. *International Review of Education*, Kluwer Academic Publishers, 1995, p. 285 i ss.

¹⁴⁰ PETRIE, Amanda J. “Home Education and the Law”. *Education and the Law*, 1998, vol. 10. Definició inclosa per GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 36.

¹⁴¹ En referència a les definicions del concepte *homeschooling*, val a dir que ni la Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola, ni l’ Institut d’Estudis Catalans recullen aquesta accepció en els seus respectius diccionaris.

¹⁴² En aquest sentit, als Estats Units trobem els termes *homeschool* o *homeschooling*; al Regne Unit, *home education, education otherwise* o *elective education*; a Itàlia, la *scuola familiare*; França, *l’ école à la maison* o *l’ instruction en famille*; a Espanya, *escuela a casa, l’educació des de casa, l’educació en família* o *l’educació desescolaritzada*, entre molts altres.

educatius idèntics, de manera que diferenciem els mots que inclouen el terme *casa*, per referir-nos a aquell model educatiu desenvolupat dins de la llar, de la resta, com poden ser *Home education*, *educació en família* o *educació desescolaritzada*, els quals s'empren per fer referència a aquells models educatius que, al marge de les institucions escolars, es desenvolupen tant dins com fora de la llar. D'altra banda, aquells mots que, per a referir-se a aquesta modalitat educativa, empren el terme *escola*, limiten el mètode d'aprenentatge al propi dels centres educatius; ara bé, a aquest últim apunt cal fer una excepció respecte el mot *homeschool* o *homeschooling* el qual, degut a la seva extensió, és avui dia emprat a nivell global, per referir-se a qualsevol modalitat educativa que es desenvolupa al marge dels centres educatius, independentment del mètode pedagògic i del lloc on es desenvolupi sempre, això sí, que no es tracti d'una institució escolar, ja sigui pública o privada.

Aquestes múltiples accepcions del *homeschooling* denoten l'existència de diferents fórmules educatives, totes elles previstes al marge dels centres escolars; en el present epígraf tractarem d'analitzar el *homeschooling*, no només com a fenomen social, sinó atenent al seu possible encaix a l'OJ espanyol.

2. ORÍGENS I EVOLUCIÓ DEL HOMESCHOOLING

2.1. Els Estats Units, punt d'origen del homeschooling com a fenomen social

Cal partir de la idea que tot i que el *homeschooling*, tal i com s'entén avui dia, és un fenomen modern, l'educació des de casa ha existit sempre, ja que en el passat era l'única fórmula educativa possible; a més, va suposar una fórmula pedagògica útil per a aquelles famílies que, per motius laborals, canviaven de residència constantment, per als nens amb malalties que els impedien anar a l'escola, o per a aquells que residien en llocs que es trobaven lluny d'un centre educatiu. Ara bé, el *homeschooling*, entès com a fenomen social, troba els seus orígens a finals del segle XX, entre els anys 70 i 80, als Estats Units quan, davant les inquietuds sorgides a alguns pares vers l'eficàcia del sistema educatiu, es varen començar a publicar els primers materials pedagògics adreçats a aquelles famílies que educaven els seus fills des de casa.

KUNZMAN i GAITHER¹⁴³ assenyalen la Sentència dictada l'any 1972 per la Cort Suprema dels Estats Units en el cas *Wisconsin vs Yoder*, com un precedent en els orígens del *homeschooling*. La Sentència *Wisconsin vs Yoder* tracta el cas d'un membre de la comunitat religiosa dels Amish que es va negar a escolaritzar a la seva filla de quinze anys, vulnerant la Llei de l'Estat de Wisconsin, la qual preveia l'escolarització obligatòria fins als setze anys; en aquest marc, la Cort suprema va entendre que l'escolarització obligatòria posava en perill la supervivència de la comunitat religiosa dels Amish, de manera que va prioritzar la llibertat dels pares front la potestat de l'Estat per imposar l'educació obligatòria dels menors, en els següents termes:

“El principi fonamental de la seva religió radica en què per a salvar-se s'ha de viure en el si d'una església comú separada del món i de les seves males influències. L'educació fins a vuitè grau [és a dir, fins als quinze anys] ensenyava els nens a llegir la Bíblia i a ser bons ciutadans i grangers, però l'escola superior ja no aportava res més necessari per a ells”.

¹⁴³ KUNZMAN, Robert; GAITHER, Milton. “Homeschooling: a comprehensive survey of the research”. *Other Education: The Journal Educational Alternatives*, 2013, vol. 2, p. 24.

En paraules de VALERO HEREDIA¹⁴⁴, es tracta “d’un dels exemples més clars de la protecció dispensada per l’ordenament jurídic dels Estats Units a les pràctiques d’autonomia educativa dels pares”.

En un primer moment, tot i que només en la regulació d’alguns estats dels Estats Units es prohibia expressament el *homeschooling* com a mètode educatiu, la resta d’estats, davant el buit legal existent, van optar per prohibir aquesta pràctica educativa; no obstant, poc a poc es va anar reconeixent en les diferents legislacions aquest mètode educatiu, de manera que des de mitjans de la dècada dels noranta, el *homeschooling* és una fórmula pedagògica reconeguda en tots els estats dels Estats Units. En referència a aquest fet, GOIRIA MONTOYA, assenyala que mentre que al 1980 el *homeschooling* era il·legal en 30 estats dels Estats Units, des de 1993 és legal en els 50 estats dels Estats Units.

No obstant, tot i aquest reconeixement, la projecció normativa del *homeschooling* als Estats Units és molt diferent en funció de l’estat en el que ens trobem. En aquest sentit, Sharon Nalbone RICHARDSON i Perry A. ZIRKEL, en l’obra de VAN GALEN i PITMAN¹⁴⁵ apunten que existeixen quatre nivells de regulació del *homeschooling* als Estats Units¹⁴⁶, en funció de l’exigència o la permissibilitat en els controls duts a terme per part de l’Administració, aquests són:

- Nivell de regulació **nul**, caracteritzat per no existir cap tipus de control en la pràctica del *homeschooling*, de manera que no és necessari notificar a l’Administració la pràctica d’aquest mètode educatiu, ni el mètode concret

¹⁴⁴ VALERO HEREDIA, Ana. “Ideario educativo constitucional y «homeschooling»: a propósito de la Sentencia del Tribunal Constitucional 133/2010, de 2 de diciembre”. *Revista Española de Derecho Constitucional*, gener – abril de 2012, núm. 94, p. 430.

¹⁴⁵ VAN GALEN, Jane; PITMAN, Mary Anne. *Home schooling: political, historical, and pedagogical perspectives*. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 1991, p. 159 i ss.

¹⁴⁶ Aquesta diferenciació en els nivells de regulació del *homeschooling* és seguida per GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 346.

d'aprenentatge emprat. Entre els estats amb un nivell de regulació nul trobem l'estat de Connecticut, Nova Jersey o Texas.

- Nivell de regulació **escàs o mínim**, en el que les famílies només estan obligades a notificar a l'Administració competent la decisió d'educar els seus fills sota la fórmula del *homeschooling*, sense que aquesta comprovi que s'estan adequant als requisits establerts normativament i que el menor està adquirint uns coneixements. CABO GONZÁLEZ¹⁴⁷ assenyala que en alguns d'aquests estats, entre els que es troben els estats de Montana i el de Nevada, “també han de declarar que es fan càrrec del seu fill i que assumeixen la plena responsabilitat de la seva educació”. Entre els estats amb un nivell de regulació escàs o mínim es troben l'estat de Wisconsin, Mississipí, Arizona o Califòrnia. D'acord amb CABO GONZÁLEZ, “El 8 de març de 2008, la justícia, a l'Estat de Califòrnia, va prohibir als pares que no tinguessin una formació adequada instruir els seus fills a casa. La reacció a aquesta mesura va ser tan contundent que els mateixos jutges van rectificar, autoritzant de nou el *homeschooling* sota certes condicions”; aquest és un dels exemples de la diferent projecció normativa del *homeschooling* en funció de l'estat en el que ens trobem ja que, com veurem al parlar dels estats amb un nivell de regulació alt, una de les característiques d'aquests és l'obtenció per part dels pares d'un certificat d'aptitud pedagògica.
- Nivell de regulació **moderat o mitjà**, propi, entre d'altres, dels estats de Colorado o Florida en què, a més d'exigir la notificació a l'Administració competent, es requereix que els pares efectuïn proves avaluatives als menors i presentin els resultats d'aquestes davant l'Administració competent, per tal de controlar el progrés acadèmic de l'estudiant.

¹⁴⁷ CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripció y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 44 i 45. Pel que fa a la classificació dels estats segons el nivell de regulació del *homeschooling*, CABO emprà la classificació de la *Home School Legal Defense Association* [en endavant, HSLDA], la qual ve a coincidir amb l'establerta per RICHARDSON i ZIRKEL.

- Nivell de regulació **alt**, entre els que es troba l'estat de Nova York o l'estat de Washington¹⁴⁸, i caracteritzat per una forta intervenció de l'Administració, de manera que no només es requereix la notificació de la decisió de practicar el *homeschooling* i la comprovació dels coneixements adquirits pels menors, sinó que s'exigeix, entre d'altres, l'adequació del mètode d'aprenentatge seguit a un programa o currículum de caràcter oficial, l'obtenció d'un certificat d'aptitud pedagògica per part dels pares, o sotmetre's a inspeccions acadèmiques en el propi domicili.

D'acord amb l'establert, podem afirmar que el *homeschooling* és un mètode educatiu plenament reconegut als Estats Units, d'acord amb les legislacions de cadascun dels seus estats¹⁴⁹, si bé el nivell de regulació és diferent en cadascun d'ells, el que suposa que ens trobem amb estats en què l'Administració educativa duu a terme una forta intervenció, mentre que en d'altres estats la pràctica del *homeschooling* no deriva en cap tipus de control administratiu a les famílies *homeschoolers*.

2.2. L'extensió del homeschooling als països europeus

Des dels seus orígens, a finals del segle XX, i fins al moment actual, el *homeschooling* s'ha anat estenent als països europeus, amb diferent intensitat¹⁵⁰, convertint aquest mètode educatiu en una pràctica d'àmbit internacional. No obstant, la configuració jurídica que el *homeschooling* ha adoptat en els diferents països europeus ha estat molt variada, ja que no existeix una política o una normativa comuna provinent de la Unió

¹⁴⁸ Respecte l'estat de Washington, cal dir que mentre GORIA MONTOYA el cataloga com un estat amb un alt nivell de regulació respecte el *homeschooling*, CABO GONZÁLEZ el defineix com un estat en què "el control exercit sobre l'educació a casa té un nivell d'exigència mitjà"; aquesta diferència rau en el fet que cadascun dels estats dels Estats Units té la seva concreta regulació respecte el *homeschooling* i, alguns cops, no trobem una categoria que s'adapti perfectament a la realitat d'aquell estat.

¹⁴⁹ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 42.

¹⁵⁰ En aquest sentit, cal dir que a nivell europeu trobem des d'estats en què el *homeschooling* té una llarga tradició, a estats en què es tracta d'un fenomen molt recent, no contemplat en la seva normativa.

Europea [en endavant, UE] en aquesta matèria; en conseqüència, trobem des d'estats que han regulat el *homeschooling*, a estats que no l'han previst en les seves regulacions, o estats en què aquest mètode educatiu ha estat expressament prohibit, imposant l'escolarització amb caràcter obligatori.

En referència a aquest fet, PETRIE¹⁵¹ diferencia quatre possibles posicions dels estats respecte el reconeixement legal del *homeschooling* com a mètode educatiu¹⁵², les quals evidencien, segons GORIA MONTOYA¹⁵³ “el nivell de confiança que aquells [referint-se als estats] atorguen als pares en quant a si seran capaços de donar als seus fills una educació adequada a les seves necessitats”; d'acord amb aquesta classificació, diferenciem entre:

- Els estats que sempre han acceptat el *homeschooling* com a mètode educatiu, entre els que es troben Bèlgica, Dinamarca, França, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Noruega, Suïssa [excepte dos cantons suïssos] i el Regne Unit.
- Els estats que en el passat no acceptaven el *homeschooling*, però que actualment sí accepten aquest model educatiu; en aquest grup trobem Àustria.
- Els estats que, tot i no admetre-ho de forma expressa d'acord amb la seva normativa, han permès algun supòsit concret de *homeschooling*, tot i que amb

¹⁵¹ PETRIE, Amanda J. “Home Educators and the Law within Europe”. *International Review of Education*, Kluwer Academic Publishers, 1995, p. 285 i ss.

¹⁵² Una altra classificació útil de la posició dels estats respecte el *homeschooling* [en aquest cas no només d'estats europeus, sinó de tot el món] és la confeccionada per l'OIDEL, una associació sense ànim de lucre que té per objectiu la promoció del dret a l'educació com a dret fonamental per al desenvolupament de la persona; en aquest sentit, l'OIDEL diferencia entre “1. estats en els que el *homeschooling* és acceptat sota unes condicions de supervisió mínimes, 2. estats en què és acceptat amb unes condicions de supervisió estrictes, 3. estats en què només és autoritzat en supòsits concrets, i 4. estats que no preveuen el *homeschooling* en la seva normativa”, sense considerar aquells estats que, de manera expressa, han prohibit el *homeschooling*.

¹⁵³ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 348.

moltes limitacions; és el cas d'Espanya, Grècia, dos dels cantons Suïssos, i els Països Baixos.

- Els estats en els que el *homeschooling* està expressament prohibit; aquest és el cas d'Alemanya.

Seguint amb la classificació establerta per PETRIE, comencem fent una breu referència als estats en el que *homeschooling* està jurídicament reconegut com a mètode educatiu.

Pel que fa a **Bèlgica**, l'article 24.1 de la Constitució Belga estableix, en referència a l'educació, que “La comunitat ofereix la lliure elecció dels pares”, el que suposa que el *homeschooling* tingui cabuda constitucional. Pel que fa al desenvolupament legislatiu d'aquest precepte constitucional, Ana Maria REDONDO¹⁵⁴ assenyala que “La Llei d'Educació de 29 de juny de 1983 estableix explícitament que l'educació, i no l'escolarització, és obligatòria entre els sis i els divuit anys d'edat [...], indicant que la formació pot ser satisfeta en el domicili sempre que s'observin les condicions normativament establertes”.

En aquest sentit, podem afirmar que el *homeschooling* és una pràctica expressament prevista per la llei belga, sempre que es compleixin uns determinats requisits, els quals tenen per objectiu assegurar una oferta educativa de caràcter homogeni. Ara bé, donat que s'han aprovat reglaments de caràcter regional en matèria educativa, la concreta regulació jurídica del *homeschooling* a Bèlgica dependrà de la comunitat en la que ens trobem, diferenciant entre la comunitat flamenca, la comunitat francòfona i la comunitat de parla alemanya.

En referència a la comunitat flamenca, el pares que optin per educar els seus fills en família han de notificar per escrit aquesta decisió al Departament d'Educació i Capacitació, declarant el seu compromís en impartir una educació encaminada al desenvolupament de la personalitat del menor i a la seva preparació per a la vida adulta, tot promovent el respecte als drets fonamentals. Dita educació està sotmesa a unes inspeccions per part de l'Administració educativa, amb l'objectiu de comprovar que es

¹⁵⁴ REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 152.

compleixen els requisits establerts i que es segueix un currículum equivalent a l'escolar. Els menors educats a través de *homeschooling* no obtenen una titulació oficial de manera automàtica, sinó que cal que superin unes proves dissenyades per la Junta d'Examen de la Comunitat Flamenca.

Pel que fa a la regulació del *homeschooling* a la comunitat francòfona, l'especificitat respecte la comunitat flamenca es troba, d'acord amb GORIA MONTOYA¹⁵⁵, en el sistema d'inspeccions; en aquest sentit, diferenciem entre si ens trobem davant d'una família de la comunitat flamenca, cas en què davant d'una inspecció negativa els pares es veuran obligats a escolaritzar el menor, o si ens trobem davant d'una família de la comunitat francòfona, cas en què es requereixen dos informes negatius per poder obligar els pares a escolaritzar els seus fills.

Per últim, l'especificitat del *homeschooling* en la comunitat de parla alemanya la trobem en el fet que la prova que permet als nens *homeschoolers* obtenir el Certificat Final d'Educació Primària es duu a terme a l'Escola Externa de la Junta Examinadora de la Comunitat de parla alemanya.

Respecte de **França**, la Llei d'Educació de 28 de març de 1882, per la qual s'establia l'ensenyament primari amb caràcter obligatori, preveia a l'article 4 la possibilitat que els pares eduquessin els seus fills en família, sense establir cap tipus de control per part de l'Administració educativa, en els següents termes:

“L'educació primària és obligatòria per als nens d'ambdós sexes de sis a tretze anys d'edat; es pot dur a terme ja sigui als establiments d'educació primària o secundària, ja sigui en escoles públiques o privades, o en famílies, pel propi pare o per qualsevol altra persona que hagin escollit”.

Aquesta possibilitat d'educar en família que oferia la Llei d'Educació de 28 de març de 1882 no només va contribuir a un augment del nombre de famílies que educaven els seus fills al marge de les institucions escolars sinó també, d'acord amb l'establert per

¹⁵⁵ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 352.

Ana Maria REDONDO¹⁵⁶, a la “proliferació de sectes i associacions que, entre les seves activitats, oferien una formació en escoles pròpies”. La por a l’assentament d’aquestes sectes es va reflectir en el text de la nova Llei d’Educació, la Llei 98/1165, de 18 de desembre de 1998, la qual va limitar la possibilitat d’educar els fills en família, establint un sistema de control sobre les diferents fórmules educatives; d’aquesta manera, tot i que es continuava reconeixent l’educació en família com un mètode educatiu alternatiu a l’escolarització, aquesta estava sotmesa al compliment d’uns requisits i a un control per part de l’Administració educativa.

La previsió que aquestes dues Lleis d’educació [la de 1882 i la de 1998] fan sobre l’educació en família ha quedat reflectida, d’acord amb CABO GONZÁLEZ¹⁵⁷, en l’actual *Code de L’Éducation français*; en aquest sentit, ASENSIO SÁNCHEZ¹⁵⁸ diferencia dos nivells normatius en la regulació de l’educació en família establerta per la legislació francesa. D’aquesta manera, trobem un primer nivell en què, reflectint el previst en la Llei d’Educació de 1882, es reconeix aquest mètode educatiu alternatiu; en aquest sentit, l’article L131-2 del *Code de L’Éducation français* estableix que:

“La instrucció obligatòria es pot dur a terme ja sigui en establiments o escoles públiques o privades o en les famílies pels pares, o un d’ells, o qualsevol persona escollida per ells”.

A banda, ASENSIO SÁNCHEZ detecta un segon nivell de regulació en què, d’acord amb el que preveia la Llei d’Educació de 1998, el *Code de L’Éducation* limita l’educació en família, establint uns requisits i un sistema de control, entre els que troba:

¹⁵⁶ REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 150.

¹⁵⁷ En aquest sentit, CABO GONZÁLEZ assenyala que “totes dues lleis, la de 28 de març de 1882 i la de 18 de desembre de 1998 apareixen actualment refoses en el *Code de L’Éducation* (part legislativa)”. CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripción y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 29.

¹⁵⁸ ASENSIO SÁNCHEZ, Miguel Ángel. “La objeción de conciencia al sistema escolar: la denominada educación en casa”. *Laicidad y libertades, Estudios jurídicos*, 2006, núm. 6, p. 11 – 17.

- Declarar anualment i per escrit davant l'administració educativa local la decisió d'educar els fills en família.
- Cursar les matèries que s'estableixen per decret, les quals permeten als menors educats en família adquirir uns coneixements equivalents als que es transmeten a l'escola.
- Sotmetre's a dos tipus d'inspeccions: una de caràcter social, duta a terme per l'autoritat competent municipal cada dos anys, per tal de conèixer les raons per les quals s'està educant en família i si s'està duent a terme una educació adequada; i una segona inspecció de caràcter pedagògic, duta a terme per l'autoritat educativa estatal un cop a l'any, que permet comprovar que l'educació impartida s'adequa al dret dels infants a l'educació, previst a l'article L 131-1-1 del *Code de L'Éducation* i, en aquest sentit, verificar que s'estan impartint les assignatures establertes per decret i conèixer el progrés acadèmic del menor a través d'un examen de coneixements. En cas d'obtenir un resultat negatiu d'una inspecció, aquesta es repeteix en un breu període de temps i, si es manté el resultat negatiu, s'obliga els pares a inscriure el menor en un centre educatiu.

Pel que fa a l'obtenció d'una titulació oficial, es convoquen proves lliures que no requereixen d'una edat mínima per poder accedir-hi. Amb aquest context jurídic, la HSLDA estima que a França el nombre de nens *homeschoolers* és, aproximadament, d'entre 2.000 i 3.000¹⁵⁹.

Pel que fa a **Itàlia**, tot i no tenir una gran incidència, el *homeschooling* és un mètode educatiu legal.

L'article 30 de la Constitució Italiana estableix que "És deure i dret dels pares mantenir, instruir i educar els fills, fins i tot els tinguts fora del matrimoni". Malgrat que la Constitució Italiana no preveu expressament la possibilitat que els pares eduquin els seus fills en família, el Decret Legislatiu de 16 d'abril de 1994 núm. 297, relatiu a

¹⁵⁹ Xifres reflectides a la pàgina web d'HSLDA (<https://hslda.org/hs/international/France/default.asp>) [en línia] [Consulta: 2 de març de 2015].

l'educació pública, ha desenvolupat aquest precepte constitucional en els següents termes:

“Article 111. Els mètodes de compliment de l'ensenyament obligatori:

1. L'ensenyament obligatori es compleix a l'assistir a les escoles primàries i secundàries estatals o no estatals qualificades per a expedir títols reconeguts per l'Estat o fins i tot en privat, d'acord amb les normes d'aquest text únic.

2. Els pares o el tutor que desitgi prestar privadament o directa l'educació ha de demostrar que té la capacitat tècnica o econòmica i notificar cada any a les autoritats competents”.

D'acord amb aquest precepte legal, es reconeix la possibilitat d'educar en família com a mètode educatiu que dóna compliment a l'ensenyament obligatori; ara bé, aquesta fórmula pedagògica està sotmesa al compliment d'uns requisits, de manera que els pares que optin per educar en família han de notificar anualment la seva decisió davant l'Administració educativa, acreditant que disposen d'aptituds suficients per educar els seus fills des de casa [capacitat tècnica o acadèmica]¹⁶⁰ i de mitjans financers suficients [capacitat econòmica]; per tant, observem que la regulació italiana estableix un nou requisit no previst fins al moment per la resta d'ordenaments jurídics estudiats: la capacitat econòmica per fer front a les despeses que ocasiona educar els fills en família.

En quant a la possibilitat que els nens *homeschoolers* obtinguin una titulació oficial, els articles 147 i 148 del Decret Legislatiu de 16 d'abril de 1994 núm. 297 preveuen que els alumnes educats en família poden presentar-se als exàmens corresponents al segon,

¹⁶⁰ D'acord amb l'establert per l'HSLDA a la seva pàgina web, la capacitat tècnica dels pares per educar els seus fills a través del *homeschooling* s'acredita demostrant que aquests han superat dos cursos acadèmics complets per sobre del nivell dels nens que estan sent educats en família. <https://hsllda.org/hs/international/Italy/default.asp> [en línia] [Consulta: 3 de març de 2015]. Per la seva banda, GOIRIA MONTOYA assenyala que “el Protocol 5693 de 20 de juny especifica que l'única manera de comprovar la capacitat dels pares per educar a casa és per mitjà del seguiment de l'adquisició de coneixement dels seus fills a través d'exàmens oficials”. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 357.

tercer, quart i cinquè nivell acadèmic, així com a l'examen que els permet obtenir la *llicència de grau* i accedir a un nivell d'estudis superior.

En referència a **Noruega**, Christian W. BECK, professor de l'Institut d'Investigació Educacional de la Universitat d'Oslo, apunta que el fenomen del *homeschooling* a Noruega “en comparació amb els Estats Units és una petita escala, que encara està en la seva fase inicial”¹⁶¹, indicant que, a Noruega, l'educació en família es va iniciar a la primera meitat de la dècada de 1990¹⁶². Pel que fa al seu reconeixement legal, la Secció 2-1 de la Llei d'Educació Noruega¹⁶³ deixa oberta la possibilitat d'educar des de casa, establint que:

“Els nens i joves tenen l'obligació de rebre l'educació primària i secundària inferior, i tenen el dret a una educació pública primària i secundària de primer cicle, d'acord amb aquesta Llei i els reglaments que s'aprovin de conformitat amb la Llei. Aquesta

¹⁶¹ BECK, Christian W. “Home Education: Globalization Otherwise?”. *Managing Global Transitions: International Research Journal*, tardor 2006, vol. 4, núm. 3, p. 249 – 259.

¹⁶² A Noruega, un dels supòsits de desescolarització més coneguts, per la seva transcendència als mitjans de comunicació, és el cas *Mosvik* [any 1995], pel qual un nen, fill d'una família luterana conservadora, que havia estat obligat, en contra de la seva voluntat, per part de l'escola a participar en unes classes de ball, va ser desescolaritzat, juntament amb la resta dels seus germans, optant per l'educació des de casa; aquesta família, juntament amb una segona família que va desescolaritzar el seu fill en suport de la primera, van ser duts per l'Estat davant els tribunals; finalment els pares van ser multats per haver desescolaritzat els seus fills. BECK, Christian W. *Education Otherwise and Home Education in Norway* [en línia]: Norway: University of Oslo. <<http://folk.uio.no/cbeck/EDUCATION%20OTHERWISE%20IN%20NORWAY.htm>>. [Consulta: 9 d'abril de 2015].

¹⁶³ Act of 17 July 1998 n° 61 relating to Primary and Secondary Education and Training (The Education Act). GOIRIA MONTOYA assenyala que la redacció de la Llei d'Educació Noruega de 1998 va estar influenciada pel cas *Mosvik* [veure nota a peu de pàgina núm. 162], fet que va determinar la preferència del principi d'educació obligatòria front el d'escolarització obligatòria adoptant, en paraules de GOIRIA MONTOYA, “una actitud més permissiva front d'aquesta pràctica [referint-se a l'educació des de casa]”. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 359.

obligació podrà complir-se assistint a l'escola primària i secundària inferior o per un altre mitjà equivalent a l'educació”.

D'aquesta manera, tot i no preveure expressament el *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu, es possibilita la seva pràctica a través de la clàusula “per un altre mitjà equivalent”, sempre i quan, a l'igual que hem pogut observar en els altres països analitzats, es compleixin uns requisits; entre aquests, CABO GONZÁLEZ¹⁶⁴ assenyala que “un requisit bàsic que han de complir les famílies homeschoolers a Noruega és el de notificar a les autoritats escolars locals la seva intenció d'educar els fills des de casa”. En referència al currículum a seguir, existeix la possibilitat que els pares en presentin un d'específic davant l'administració educativa i aquest sigui aprovat; en cas de no presentar-ne cap, o que aquest no sigui considerat adequat per a complir amb els objectius del dret a l'educació, es seguirà el currículum propi del sistema escolar. Com a particularitat, BECK¹⁶⁵ assenyala que tot i que en principi els pares no reben ajudes econòmiques per a educar els seus fills des de casa, molts cops l'autoritat educativa local els dóna suport, proporcionant-los gratuïtament llibres de text i altres materials escolars.

Pel que fa al sistema de supervisió i control, la Secció 14-2 de la citada Llei d'Educació Noruega preveu que la supervisió de l'ensenyament des de casa es durà a terme a càrrec de l'autoritat municipal, en els següents termes:

“L'autoritat local supervisarà l'educació obligatòria per als nens i joves que no assisteixen a l'escola, podent-los convocar a proves especials. L'autoritat local requerirà que el nen o jove assisteixi a l'escola si els requisits relatius a l'ensenyament des de casa

¹⁶⁴ CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripció y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 37.

¹⁶⁵ BECK, Christian W. *Education Otherwise and Home Education in Norway* [en línia]: Norway: University of Oslo.

<<http://folk.uio.no/cbeck/EDUCATION%20OTHERWISE%20IN%20NORWAY.htm>>. [Consulta: 9 d'abril de 2015].

establerts en la present Llei i en els reglaments dictats d'acord amb aquesta no són complits”.

D'acord amb GORIA MONTOYA¹⁶⁶, aquesta supervisió es concreta de manera que “un professor dotat per l'autoritat d'inspecció visita la família dos cops a l'any i valora la qualitat de l'educació a casa”. Per últim, en quant a la possibilitat d'obtenir una titulació oficial, es preveu la possibilitat que el menor es sotmeti a les proves avaluatives previstes per als diferents nivells formatius.

Amb aquest context normatiu, la HSLDA estima que a Noruega el nombre de famílies *homeschoolers* és de 400¹⁶⁷ aproximadament, moltes de les quals, d'acord amb Ana Maria REDONDO¹⁶⁸, opten per aquesta modalitat educativa per raons geogràfiques i climàtiques; en paraules de REDONDO, “A Noruega, raons geogràfiques i climàtiques han contribuït de manera decisiva a l'expansió de l'educació extraescolar”.

¹⁶⁶ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 358.

¹⁶⁷ D'acord amb la pàgina web de d'HSLDA. <http://www.hslda.org/hs/international/Norway/default.asp>. [en línia] [Consulta: 7 de març de 2015].

¹⁶⁸ REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 156.

Més enllà de Noruega, un altre dels països nòrdics¹⁶⁹ que permet la pràctica del *homeschooling* és **Dinamarca**, la qual reconeix de manera expressa aquest mètode educatiu en la seva norma fonamental; així, l'article 76 de la Constitució de Dinamarca, el qual és fruit d'una intensa discussió parlamentària, estableix que:

“Tots els nens en edat de rebre instrucció obligatòria tindran dret a l'ensenyament gratuït en les escoles públiques primàries. Els pares o tutors que s'encarreguin per ells mateixos de donar als nens una instrucció igual a la que s'exigeixi a les escoles públiques primàries, no estan obligats a enviar-los a les escoles públiques”.

Aquest context normatiu, juntament amb el fet que en el segle XIX va proliferar la creació d'*escoles lliures*, fundades per pares que volien responsabilitzar-se de manera directa de l'educació dels seus fills, ha contribuït a la implantació del *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització¹⁷⁰.

No obstant, GOIRIA MONTOYA¹⁷¹ assenyala que la llei danesa obliga els pares a informar a les autoritats locals de la decisió d'educar els seus fills a casa, havent de

¹⁶⁹ A banda de Noruega i Dinamarca, **Finlàndia** també es posiciona com un dels països nòrdics que permet la pràctica del *homeschooling* ja que, d'acord la Llei d'Educació de 628/1998, “Basic Education Act 628/1998”, s'imposa el caràcter obligatori de l'educació, però no el d'escolarització, facultant als pares per poder escollir el mètode educatiu que creguin oportú per a l'educació dels seus fills, sota la supervisió de l'autoritat educativa municipal. **Islàndia**, per la seva banda, tot i establir el caràcter obligatori de l'escolarització, manté una posició tolerant vers la pràctica del *homeschooling*, fonamentant-ho en què, tot i que la seva llei educativa, la Llei d'Educació de 1995, no preveu el *homeschooling*, tampoc prohibeix expressament el seu exercici. En aquest sentit, podem afirmar que els països nòrdics mantenen una posició permissiva vers la pràctica del *homeschooling*, a excepció de Suècia la qual, com posteriorment analitzarem, manté una regulació molt restrictiva, possibilitant la pràctica legal del *homeschooling* únicament en supòsits considerats “excepcionals”, el qual ha conduït, a la pràctica, a prohibir el seu exercici real i efectiu.

¹⁷⁰ D'acord amb l' HSLDA, el nombre de famílies *homeschoolers* a Dinamarca és d' aproximadament unes 250. <https://hsllda.org/hs/international/Denmark/default.asp> [en línia] [Consulta: 9 de març de 2015].

¹⁷¹ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 353.

seguir un currículum oficial equivalent al que es segueix des de l'escola, amb un examen de caràcter anual, que permeti comprovar el nivell de coneixements acadèmics assolits, i sempre sota la supervisió de les autoritats locals, les quals ostenten la potestat d'inspecció.

En referència a **Suïssa**¹⁷², el fet que la competència en matèria educativa hagi estat assumida pels cantons suïssos¹⁷³, dóna com a resultat que cada cantó tingui el seu propi sistema educatiu i, en conseqüència, la regulació del *homeschooling* sigui diferent en funció del cantó en el que ens trobem. Actualment, dels 26 cantons que conformen la Confederació Suïssa, 24 preveuen en les seves respectives Lleis d'Educació el *homeschooling* com un mètode educatiu alternatiu a l'escolarització, i només 2 d'ells no admeten tal pràctica¹⁷⁴; de la mateixa manera, els requisits que s'han de complir per poder educar des de casa i el sistema de supervisió i control vindrà determinat en funció del cantó en el que s'imparteixi l'educació¹⁷⁵, amb un fort protagonisme de les autoritats d'àmbit local.

¹⁷² D'acord amb l' HSLDA, a Suïssa el nombre de famílies *homeschoolers* està al voltant d'unes 200 .<https://hsllda.org/hs/international/Switzerland/default.asp> [en línia] [Consulta: 8 de març de 2015].

¹⁷³ En referència a aquest aspecte, CABO GONZÁLEZ apunta que “Suïssa posseeix un sistema educatiu descentralitzat. Són els cantons els qui creen i assumeixen les seves pròpies lleis escolars. També les localitats [comunes] disposen d'una autonomia relativament àmplia en matèria educativa, el qual afavoreix la realització de solucions adaptades a una concreta situació local”. CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripción y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 40.

¹⁷⁴ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 348.

¹⁷⁵ Willi VILLIGER, president de l'Organització Nacional per a l'educació a la llar a Suïssa [Bildung zu Hause Schweiz (BzH)] destaca, en un article publicat a la pàgina web d' HSLDA, la necessitat que les famílies *homeschoolers* cooperin amb les autoritats educatives, ja que els inspectors del cantó suís d' Aargau han criticat la falta de cooperació d'algunes famílies que practiquen la “desescolarització”, el que podria comportar la imposició de restriccions per impartir l'educació des de casa, per exemple, exigint a les famílies un certificat d'aptitud. <http://www.hsllda.org/hs/international/switzerland/201402110.asp> [en línia] [Consulta: 30 de març de 2015].

El **Regne Unit**, per la seva banda, és un dels estats en què el *homeschooling* està més implantat; d'acord amb l' HSLDA¹⁷⁶, entre 20.000 i 100.000 menors són educats des de casa. L'article 7 de la Llei d'Educació de 1996¹⁷⁷ preveu la possibilitat d'educar al marge de la institució escolar, en els següents termes:

“Obligació dels pares d'assegurar l'educació dels nens en edat d'escolarització obligatòria. Els pares de tots els nens en edat escolar obligatòria han de proporcionar-los de manera eficient una educació a temps complet adequada: a la seva edat, capacitat i aptitud; i a les necessitats educatives especials que puguin tenir, ja sigui mitjançant l'assistència regular a l'escola o d'altra manera”.

A l'igual que hem observat en l'anàlisi de la regulació del *homeschooling* a Noruega, aquest precepte legal no preveu de manera expressa el *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització, però sí possibilita a les famílies la seva pràctica legal mitjançant la clàusula “o d'altra manera”¹⁷⁸.

En referència als requisits establerts per a la pràctica del *homeschooling*, el Regne Unit es configura com un dels estats en què es dona més llibertat als pares per a impartir l'educació des de casa; en aquest sentit, GOIRIA MONTTOYA¹⁷⁹ assenyala que “no s'ha de complir cap requisit, a no ser que el menor hagués estat matriculat al sistema escolar amb anterioritat, cas en què el pare o la mare hauran d'informar a l'autoritat educativa sobre la seva intenció de treure el menor del sistema escolar per educar-lo des de casa”. Per tant, l'única exigència, a banda del supòsit en què el menor hagi estat prèviament escolaritzat, és la de proporcionar una educació adequada a la seva edat, capacitat,

¹⁷⁶ Xifres reflectides a la pàgina web d'HSLDA (<http://www.hslda.org/hs/international/UnitedKingdom/>), [en línia] [Consulta: 29 de març de 2015].

¹⁷⁷ La Llei d'Educació de 1996 [Education Act 1996] s'aplica a Anglaterra i a Gal·les.

¹⁷⁸ La clàusula “o d'altra manera”, en anglès “otherwise”, és la que dona lloc al concepte *education otherwise*, un dels conceptes emprats al Regne Unit per referir-se no només a l'educació impartida des de casa sinó a qualsevol mètode educatiu que es duu a terme al marge de l'escola.

¹⁷⁹ GOIRIA MONTTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. 360.

aptitud i possibles necessitats educatives especials¹⁸⁰, sense que la llei estableixi un currículum a seguir¹⁸¹.

Respecte del concepte “educació adequada”¹⁸², GABB¹⁸³ indica que “El sentit legal de la paraula educació adequada es va aclarir amb el cas *Harrison & Harrison vs. Stevenson*, sobre un recurs presentat en 1881 davant del *Worcester Crown Court*. En aquest cas, el jutge va definir una educació adequada, com aquella que prepara els nens per a la vida a la societat moderna i civilitzada, i per a què puguin assolir el seu ple potencial”.

¹⁸⁰ L’*Elective Home Education: Guidelines for Local Authorities*, aprovada l’any 2007 pel *Department for Children, Schools and Families* del Regne Unit, concreta a l’article 3.15 aquesta exigència, establint que els pares “han de participar activament en l’educació en la llar, atendre a les necessitats, actituds i aspiracions del menor, estimular-los en les seves experiències d’aprenentatge, i proporcionar-los els recursos i materials necessaris per a la seva educació, tals com paper, llapis, llibres, biblioteques, arts i materials fungibles, l’activitat física, les TIC, així com proporcionar-los l’oportunitat de dur a terme una interacció adequada amb altres nens i adults”.

¹⁸¹ Tot i que la Llei d’Educació de 1996 no exigeix a les famílies *homeschoolers* que segueixin un currículum acadèmic de caràcter oficial, molts jutges han entès que existeixen determinats coneixements que són fonamentals per al desenvolupament del menor; entre aquests, podem trobar la lectura, l’escriptura o les matemàtiques.

¹⁸² En referència al concepte “educació adequada”, Ana Maria REDONDO assenyala que “bàsicament, les controvèrsies que s’havien substanciat davant dels Tribunals, amb anterioritat a l’aprovació de les disposicions normatives vigents, radicaven en el diferent concepte d’«educació adequada» (suitable education) que mantenien, puntualment, l’autoritat educativa per una banda i els pares per altra”. REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 154. Actualment, l’article 2.3 de l’*Elective Home Education: Guidelines for Local Authorities* estableix que el concepte “educació adequada” no es troba definit en la Llei d’Educació de 1996, concretant que es tracta d’aquella educació “que permet al menor preparar-se per a la vida a la comunitat de la que n’és membre, així com per a què en un futur pugui optar per una altra forma de vida si així ho desitja”.

¹⁸³ GABB, Sean. “Chapter 13. Home Schooling: a British Perspective”. Dins: Bruce S. Cooper. *Home Schooling in full view: a reader*. Greenwich: Library of Congress, 2005, p. 202.

En quant al control de l'educació impartida des de casa, la Llei d'Educació preveu que serà l'Autoritat Educativa Local [LEA] l'encarregada d'actuar en cas que un menor no estigui rebent una educació adequada, dotant-la de facultats d'inspecció i seguiment, però sense establir un sistema específic de supervisió i control; davant aquest fet, el Departament d'Infància, Escola i Família del Regne Unit¹⁸⁴ va aprovar l'any 2007 l'*Elective Home Education: Guidelines for Local Authorities*¹⁸⁵, una Directriu que té per finalitat guiar a l'Autoritat Educativa Local en la funció que té encomanda d'acord amb la Llei d'Educació de 1996. De l'anàlisi de l'esmentada Directriu s'observa l'existència d'un mecanisme de supervisió i control molt menys intens que el previst en d'altres estats¹⁸⁶; en aquest sentit, l'article 2.7 del present text normatiu preveu que:

“Les autoritats locals no poden supervisar de forma rutinària la qualitat del *homeschooling*. No obstant això, d'acord amb la Secció 437 de la Llei d'Educació de 1996, aquestes han d'intervenir si estimen que els pares no estan proporcionant una educació adequada [...] notificant per escrit als pares per tal que en el termini establert en l'avís comuniquin que el nen està rebent una actuació adequada”.

D'igual manera, l'article 2.8 de la citada Directriu recomana a l'Autoritat Educativa Local que, amb caràcter previ a aquesta notificació, intenti solucionar el problema “de manera informal”, en els següents termes:

“Abans de dur a terme una notificació, d'acord amb el previst en la Secció 437 [de la Llei d'Educació de 1996], s'encoratja a les autoritats locals per fer front a la situació de manera informal. La forma més obvia, si l'autoritat local té informació que denota que els pares poden no estar proporcionant una educació adequada, seria sol·licitar als pares que aportin més informació sobre l'educació que estan proporcionant. Aquesta

¹⁸⁴ Department for Children, Schools and Families.

¹⁸⁵ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/288135/guidelines_for_the_on_elective_home_educationsecondrevisedv2_0.pdf [en línia] [Consulta: 1 d'abril de 2015].

¹⁸⁶ No obstant, Ana Maria REDONDO considera que el mecanisme de control establert al Regne Unit és suficient per a assegurar “l'interès de l'Estat de garantir a cada nen una educació bàsica que respongui a les exigències mínimes de la societat actual”. REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 155.

sol·licitud no té la consideració d'una notificació [...], i no és necessàriament un precursor per als procediments formals. Els pares no tenen cap obligació de respondre a aquestes preguntes, però seria convenient fer-ho”.

Aquests preceptes denoten, en paraules de CABO GONZÁLEZ, “l’actitud positiva i permissiva de les autoritats angleses amb el fenomen del *homeschooling*”¹⁸⁷. En aquest sentit, cal precisar que malgrat que tot el Regne Unit ha reconegut el *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l’escolarització obligatòria, aquesta “actitud permissiva de les autoritats angleses” de la que ens parla CABO GONZÁLEZ només es pot predicar respecte d’Anglaterra i Gal·les, en tant que Irlanda i Escòcia han adoptat la seva pròpia posició jurídica vers els fenomen del *homeschooling*.

Respecte d’**Escòcia**, la Llei d’Educació de 1980¹⁸⁸ preveu a l’article 30 el deure dels pares de proporcionar una educació als seus fills, en els següents termes:

“Serà deure dels pares de tots els nens en edat escolar proporcionar-los una educació eficient i adequada a la seva edat, capacitats i aptituds, ja sigui a través de l’assistència a una escola pública o per altres mitjans”.

D’acord amb aquest precepte legal, podem observar un clar paral·lelisme entre la regulació prevista a Anglaterra i a Gal·les, la qual estableix que el deure dels pares d’educar els seus fills en edat escolar obligatòria es pot complir “mitjançant l’assistència regular a l’escola o d’altra manera [en anglès, *otherwise*]”, i la prevista a Escòcia, la qual preveu que aquesta educació es pot proporcionar “a través de l’assistència a una escola pública o per altres mitjans [en anglès, *by other means*]”¹⁸⁹.

¹⁸⁷ CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripció y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 31.

¹⁸⁸ The Education Scotland Act 1980. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/44>. [en línia] [Consulta: 1 d’abril de 2015].

¹⁸⁹ En referència a aquest aspecte, GOIRIA MONTOYA assenyala que “la regulació escocesa de l’educació des de casa s’assembla a l’ anglesa, tal i com proclama la terminologia utilitzada per a definir el fenomen: *education otherwise*, per al sistema anglès, *education by other means*, en el cas escocès”. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 361.

El fet que l'article 30 de la Llei d'Educació escocesa prevegi la possibilitat que aquesta educació es pugui proporcionar "per altres mitjans" possibilita legalment la pràctica del *homeschooling* a Escòcia, d'igual manera que ho fa la clàusula "d'altra manera", prevista a l'article 7 de la Llei d'Educació de 1996, respecte d'Anglaterra i Gal·les, tot i que cap d'aquests dos textos normatius contempli de manera expressa el *homeschooling* com un mètode educatiu alternatiu a l'escolarització¹⁹⁰. No obstant això, val a dir que, respecte d'Escòcia, la Llei per la qual s'estableixen les Normes de les Escoles d'Escòcia¹⁹¹, aprovada l'any 2000, sí preveu de manera expressa l'educació a la llar com una fórmula educativa alternativa a l'escolarització, en tant que la Secció 14 de l'esmentat text legal estableix una "orientació a les autoritats educatives en els supòsits d'educació a la llar", facultant als Ministres escocesos per "emetre orientacions relatives a les circumstàncies en què els pares poden optar per educar els seus fills des de la llar", les quals hauran de ser tingudes en consideració per les autoritats educatives; d'acord amb aquest precepte, l'any 2008 el govern escocès va publicar la *Home Education Guidance*¹⁹², una guia adreçada als pares i a les autoritats educatives locals que, de forma similar a la Directriu¹⁹³ establerta per a Anglaterra i Gal·les, afavoreix el *homeschooling* a Escòcia, adoptant una actitud permissiva respecte la seva pràctica. D'aquesta manera, podem afirmar que Escòcia manté una posició jurídica vers el *homeschooling* similar a l'adoptada per Anglaterra i Gal·les.

Pel que fa a **Irlanda**, la Constitució Irlandesa de 1937 preveu, a l'article 42, que:

¹⁹⁰ Una altra similitud entre la Llei d'Educació de 1996, aplicable a Anglaterra i Gal·les, i la Llei d'Educació escocesa de 1980 és que totes dues preveuen que l'educació que els pares tenen el deure de proporcionar als menors en edat escolar ha de ser "eficient i adequada a la seva edat, capacitat, aptituds", si bé és veritat que la Llei d'Educació de 1996 preveu que tal adequació també s'ha de donar respecte les possibles necessitats educatives especials del menor.

¹⁹¹ Standards in Scotland's Schools etc. Act 2000. <<http://www.legislation.gov.uk/asp/2000/6/section/14>>. [en línia] [Consulta: 2 d'abril de 2015].

¹⁹² THE SCOTTISH GOVERNMENT. *Guidance to parents and local authorities on home education*. [en línia]. Scotland: The Scottish Government, 2008. <<http://www.gov.scot/Publications/2007/12/17133313/0>>. [Consulta: 20 d'abril de 2015].

¹⁹³ Elective Home Education: Guidelines for Local Authorities 2007.

“1. L’Estat reconeix que la família és l’educador primari i natural del nen i es compromet a respectar el dret i deure inalienable dels pares d’assumir, en la mesura dels seus mitjans, l’educació religiosa i moral, intel·lectual, física i social dels seus fills.

2. Els pares seran lliures de proporcionar aquesta educació en la seva llar, en escoles privades o en escoles reconegudes o establertes per l’Estat.

3. L’estat no obligarà els pares, amb violació de les seves consciències i de la seva legítima preferència, a enviar els seus fills a escoles establertes per l’Estat o a un tipus especial d’escoles designades per l’Estat.

L’Estat actuarà, no obstant, com a guardià del bé comú i requerirà a la vista de la situació efectiva que els fills rebin un nivell mínim d’educació moral, intel·lectual i social [...]”.

D’acord amb l’apartat segon de l’article 42, podem afirmar que la Constitució Irlandesa reconeix l’educació en família com a mètode educatiu, si bé l’apartat tercer del mateix precepte constitucional exigeix als pares la transmissió d’uns coneixements morals, intel·lectuals i socials mínims. Per tal d’assegurar el dret a l’educació i la transmissió d’aquest nivell mínim de coneixements, la Llei d’Educació Irlandesa de l’any 2000¹⁹⁴ preveu, a l’article 14, els requisits per poder educar des de casa, entre els que destaquen:

- El registre dels menors educats en un lloc diferent a l’escola, davant la Junta Nacional de Benestar Educatiu; en aquest registre, els pares han d’especificar el lloc concret en el que el menor rep l’educació.
- El sotmetiment a un sistema de control per part de la Junta Nacional de Benestar Educatiu, consistent en la realització d’una entrevista amb els pares, amb l’objectiu de determinar que el menor està rebent el nivell mínim d’educació exigida i, en cas que de dita entrevista en resulti un informe desfavorable, la realització d’una inspecció *in situ* en el domicili on el menor està rebent l’educació.

¹⁹⁴ Education (Welfare) Act, 2000.

- L'avaluació per part de l'autoritat educativa dels coneixements adquirits pel menor.

D'acord amb l'exposat, podem concloure que Irlanda, tot i haver reconegut constitucionalment el dret dels pares a proporcionar als seus fills una educació des de casa, ha mantingut una posició poc permissiva respecte la pràctica del *homeschooling*.

Un cop estudiats alguns dels molts països europeus que han previst en la seva normativa el *homeschooling* com un mètode educatiu alternatiu a l'escolarització, ja sigui a través d'un reconeixement constitucional o de caràcter legal, cal fer referència a un conjunt de països que, a l'igual que Espanya, no admeten expressament el *homeschooling* com a mètode educatiu, tot i haver permès la seva pràctica en algun supòsit aïllat; és el cas de **Grècia i els Països Baixos**¹⁹⁵.

Pel que fa a Grècia, tot i existir entre la població grega un interès creixent en el reconeixement legal del *homeschooling*, la Llei 1566/1985 relativa a l'estructura i funcionament de l'educació primària i secundària¹⁹⁶ preveu l'assistència obligatòria als centres educatius primaris i secundaris, de manera que el *homeschooling* només es troba reconegut legalment en supòsits de menors amb necessitats educatives especials, cas en què tal educació haurà de ser supervisada per l'autoritat educativa.

D'igual manera, als Països Baixos, la Llei d'Educació Obligatòria dels Països Baixos¹⁹⁷, estableix l'assistència obligatòria a l'escola, de manera que el *homeschooling* no constitueix una opció educativa legal; d'acord amb BLOK¹⁹⁸, "Malgrat que el *homeschooling* sigui un fenomen creixent en molts països occidentals, als Països Baixos

¹⁹⁵ En referència a aquest aspecte cal recordar que, a més d'Espanya, Grècia i els Països Baixos, dos dels cantons suïssos no admetien la pràctica del *homeschooling*, mentre que la resta de cantons sí la preveïen en les seves respectives Lleis d'educació. GOIRIA MONTROYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 348.

¹⁹⁶ Law 1566/1985 on the structure and function of primary and secondary education.

¹⁹⁷ Compulsory Education Act in Netherlands.

¹⁹⁸ BLOK, Henk. "Performance in home schooling: an argument against compulsory schooling in the Netherlands". *International Review of Education*, 2004, vol. 50, núm. 1, p. 39 – 52.

segueix sense preveure's. Segons les lleis nacionals holandeses, els nens han de ser educats en el sistema escolar. L'educació a casa és considerada un risc per al desenvolupament dels nens". No obstant això, GOIRIA MONTOYA¹⁹⁹ assenyala que, a Holanda, els pares amb objeccions filosòfiques o religioses poden obtenir un permís per tal de no haver de matricular els seus fills a l'escola, sempre i quan aquest no hagi estat prèviament escolaritzat; a la pràctica, però, aquest permís és denegat en la majoria de supòsits, sent només 100²⁰⁰ el nombre de famílies holandeses que practiquen el *homeschooling* en virtut d'aquest permís, sota la supervisió del Consell per a la Protecció de Menors.

D'acord amb l'establert, podem afirmar que tant Grècia com els Països Baixos preveuen l'escolarització obligatòria en les seves respectives normatives, permetent la pràctica del *homeschooling* única i exclusivament en uns supòsits molt específics: quan els menors presentin unes necessitats educatives especials que no puguin ser satisfetes en el centre educatiu, en el cas de Grècia, i per motius filosòfics o religiosos en el cas dels Països Baixos; malgrat aquest posicionament jurídic vers el *homeschooling*, el fet que ens trobem davant d'un fenomen creixent provoca que tant a Grècia com als Països Baixos - i, com veurem, també a l'estat espanyol-, existeixi la necessitat d'adaptar la normativa vigent a la realitat social²⁰¹, possibilitant que l'educació dels menors sigui assumida directament pels seus pares o representants legals, sense haver de recórrer a les institucions escolars.

¹⁹⁹ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 355.

²⁰⁰ Xifres reflectides a la pàgina web <http://www.hslida.org/hs/international/netherlands/default.asp>. [en línia] [Consulta: 8 d'abril de 2015].

²⁰¹ En referència a aquest aspecte, l'any 2013, un any després que el Parlament holandès plantegés una revisió sobre el *homeschooling* i el seu sistema de supervisió i control, el Secretari d'Estat per a l'educació als Països Baixos va anunciar a la Cambra de Representants dels Països Baixos que pretenia prohibir el *homeschooling*; davant aquest fet, l'Associació Holandesa per a l'Educació a la Llar [Nederlandse Vereniging voor Thuisonderwijs (NVvTO)] va impulsar una petició per aturar la prohibició del *homeschooling* als Països Baixos, a la qual s'hi van adherir més de 2.000 signatures. <http://www.hslida.org/hs/international/Netherlands/201309240.asp>. [en línia] [Consulta: 8 d'abril de 2015].

Per últim, en referència als països que mantenen una posició jurídica contrària al *homeschooling*, cal analitzar, en primer lloc, la posició adoptada per **Alemanya**, ja que aquest es configura com el paradigma dels estats que han prohibit la seva pràctica²⁰². En referència a aquesta qüestió cal dir que, malgrat que la competència en matèria educativa és dels länder alemanys, tots ells, sense excepció, han previst el caràcter obligatori de l'escolarització, de manera que la pràctica del *homeschooling*, constitueix una infracció administrativa i, fins i tot, en alguns länder, un il·lícit penal, que pot conduir els pares dels nens *homeschoolers* a una pena de presó²⁰³. Malgrat aquest context normatiu, en els darrers 25 anys s'ha desenvolupat "un petit moviment d'educació a la llar"²⁰⁴, trobant-nos actualment amb unes 400 famílies *homeschoolers* alemanyes²⁰⁵ que, de manera clandestina o mentre es troben a l'espera d'un procediment judicial, estant educant els seus fills al marge de les institucions escolars; d'acord amb GOIRIA MONTOYA²⁰⁶, en referència a Amanda PETRIE, "la majoria d'aquestes famílies són estrangeres, per exemple, famílies americanes que eduquen a casa a

²⁰² En aquest sentit, cal recordar la distinció que fa PETRIE sobre la posició que poden adoptar els estats vers el reconeixement legal del *homeschooling*, reproduïda a la pàgina 60 d'aquest treball. PETRIE, Amanda J. "Home Educators and the Law within Europe". *International Review of Education*. op. cit. p. 285 i ss.

²⁰³ En relació a aquesta qüestió, Thomas SPIEGLER ha reflexionat sobre per què les sancions imposades a les famílies *homeschoolers* alemanyes no han aconseguit dissuadir la pràctica del *homeschooling* en aquest estat, tot i haver-ne evitat el seu creixement, fent referència a què aquestes sancions, que només es poden arribar a imposar després d'un llarg i costós procediment, molts cops no es poden aplicar en la seva totalitat, sense deixar de banda aquelles famílies *homeschoolers* que aconsegueixen evitar el control per part de l'Estat. SPIEGLER, Thomas. "Why state sanctions fail to deter home education: an analysis of home education in Germany and its implications for home education policies". *Theory and Research in Education*, 2009, núm. 7, p. 297 - 309.

²⁰⁴ SPIEGLER, Thomas. "Why state sanctions fail to deter home education: an analysis of home education in Germany and its implications for home education policies". op. cit. p. 297 - 309.

²⁰⁵ Xifres reflectides a la pàgina web d'HSLDA <http://www.hslda.org/hs/international/Germany/>. [en línia] [Consulta: 9 d'abril de 2015].

²⁰⁶ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 351.

Alemanya”. D'altra banda, assenyala que “existeixen proves de famílies de nacionalitat alemanya que volen educar des de casa i decideixen anar a viure a altres països [...], amb els inconvenients que aquest fet suposa per a tota la família”²⁰⁷.

Malgrat que l'actual posició jurídica d'Alemanya vers el *homeschooling* podria arribar a contradir el disposat en alguns dels textos internacionals dels quals Alemanya n'és part²⁰⁸, no sembla que existeixi cap voluntat de modificar la normativa en matèria educativa, ni d'una reinterpretació de l'actual normativa que permeti la pràctica del *homeschooling* a Alemanya; en aquest sentit, el passat 14 de novembre de 2014, el Tribunal Constitucional alemany²⁰⁹ es va pronunciar negant una possible derogació o reinterpretació de la llei estatal per la qual s'imposen sancions penals a les famílies *homeschoolers*, motivant-ho en què “els nens només poden aprendre a ser bons ciutadans a les escoles” i en què “el *homeschooling* crea societats paral·leles, motiu pel

²⁰⁷ Un dels exemples de famílies que, per tal de poder continuar practicant el *homeschooling* s'han traslladat a viure a un altre país el trobem en la família Romeike la qual, juntament amb altres famílies *homeschoolers* alemanyes, l'any 2008 es va traslladar a viure de l'estat alemany de Baden-Württemberg a Tennessee, als Estats Units sol·licitant asil, el qual va ser inicialment concedit l'any 2010, però revocat pel Tribunal d'Apel·lacions; la Cort Suprema d'Alemanya, per la seva banda, va demanar la deportació d'aquesta família. Davant aquest fet, tot i haver-se negat l'asil, el Servei d'Immigració i Control de Duanes dels Estats Units va concedir “discreció processal” a la família Romeike, rebutjant la sol·licitud de deportació. *BBC News* .<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-26454988>. [en línia] [Consulta: 11 d'abril de 2015]. *BBC News* .<http://www.bbc.com/news/business-24804804>. [en línia] [Consulta: 11 d'abril de 2015].

²⁰⁸ En referència a aquesta qüestió, Michael Donnelly, advocat de l'HSLDA, manté que la llei alemanya suposa una “violació directa del PIDCP, que Alemanya ha signat”, en tant l'article 13.3 del PIDCP preveu “la llibertat dels pares de garantir que els fills rebin l'educació religiosa o moral d'acord amb les pròpies conviccions” el que, segons Donnelly, inclouria “el dret d'educar a casa”. OLMSTEAD, Gracy. *German Children Seized From Parents for Crime of Homeschooling*. [en línia]. *The American Conservative*, 2013. <<http://www.theamericanconservative.com/german-children-seized-from-parents-for-crime-of-homeschooling/>>. [Consulta: 17 d'abril de 2015].

²⁰⁹ Germany's Constitutional Court.

qual cal que les minories s'integrin en el corrent principal, a través de la supervisió pública del sistema d'educació obligatòria”²¹⁰.

Suècia, per la seva banda, manté una regulació molt restrictiva vers la pràctica del *homeschooling*, la qual s'ha emfatitzat arran l'aprovació, l'any 2010, de la nova Llei d'Educació.

En aquest sentit, la citada Llei d'Educació preveu el caràcter obligatori de l'escolarització, permetent la pràctica del *homeschooling* sota autorització de l'autoritat educativa municipal i només per circumstàncies excepcionals; d'aquesta manera, al requisit que l'anterior Llei d'Educació establí en referència a què els pares havien de presentar davant de l'autoritat educativa un projecte educatiu d'igual qualitat que el seguit des de l'escola, al control anual del progrés educatiu del menor *homeschooler*, i al sotmetiment a un mecanisme de supervisió per part de l'autoritat educativa, el qual es materialitza mitjançant dues inspeccions anuals, s'adhereix ara el requisit que tal pràctica només es podrà dur a terme en “circumstàncies excepcionals”, el que ha suposat una reducció dràstica del nombre d'autoritzacions que l'autoritat educativa concedeix per a la pràctica legal del *homeschooling*.

En relació amb aquesta qüestió, CABO GONZÁLEZ²¹¹ recull les paraules de Jonas Himmelstrand, president de l'Associació Sueca de *Homeschooling Rohus*²¹², el qual afirma que “la consideració «circumstàncies excepcionals» significa un «no» de fet davant de qualsevol demanda de *homeschooling*, siguin quins siguin els motius”.

A la pràctica, es compleix el dispost per Himmelstrand ja que, tot i que la postura que han adoptat les autoritats educatives varia en funció del districte en el que ens trobem, es desprèn una actitud tendent a no consentir la pràctica del *homeschooling*, provocant que famílies que estaven educant els seus fills a través de *homeschooling* no poguessin

²¹⁰ HSLDA .<http://www.hslda.org/hs/international/Germany/201412050.asp>. [en línia] [Consulta: 11 d'abril de 2015].

²¹¹ CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripció y análisis del fenómeno*. op. cit. p. 44.

²¹² The Swedish Association for Home Education, Rohus.

renovar l'autorització per considerar l'autoritat educativa que no es donava cap "circumstància excepcional", el que ha comportat que moltes famílies *homeschoolers*, a l'igual que hem observat en el cas alemany, s'hagin traslladat a viure a països on el *homeschooling* és un mètode educatiu legal, amb el cost, no només econòmic, que aquest trasllat suposa per a tota la família.

Per tant, observem que Suècia, tot i que no de forma explícita com ho fa Alemanya, ha prohibit, amb l'aprovació de la Llei d'Educació de 2010, la pràctica real i efectiva del *homeschooling*, el que ha suposat que es donin dues de les conseqüències pròpies dels països que prohibeixen aquest mètode educatiu: la seva pràctica clandestina, al marge de qualsevol tipus de control per part de les autoritats educatives i, en segon lloc, el trasllat migratori de famílies *homeschoolers* a estats on el *homeschooling* és una pràctica legalment permesa.

3. CONCLUSIONS

Per concloure aquest capítol, cal dur a terme una valoració genèrica de l'evolució del *homeschooling*. En aquest sentit, podem afirmar que, si bé és veritat que als països europeus existeixen grans desigualtats vers el seu reconeixement jurídic, fins i tot en el marc de la UE, la lectura d'aquest segon capítol evidencia que, amb caràcter general, els països del nord d'Europa presenten una regulació jurídica tendent a possibilitar que els pares eduquin els seus fills des de casa²¹³, mentre que els països del sud d'Europa mostren una actitud menys tolerant vers aquest mètode educatiu; exemple d'això ho són països com Dinamarca o el Regne Unit, els quals han adoptat una actitud favorable vers el *homeschooling*, mentre que d'altres, situats més al sud d'Europa, com és el cas d'Espanya o de Grècia, han mantingut una actitud restrictiva vers el *homeschooling*, preveient en les seves respectives lleis d'educació el caràcter obligatori de l'escolarització, de manera que el *homeschooling* ha quedat reduït a supòsits molt aïllats²¹⁴.

En aquesta línia, cal fer esment de l'estudi dut a terme per l'OIDEL²¹⁵, en el qual s'avalua el grau de llibertat educativa de cent països, a través de la valoració de diferents paràmetres, entre els quals es troba el grau de tolerància al *homeschooling*. D'acord amb aquest estudi, els països d'Amèrica del Nord i d'Europa són els que presenten, amb caràcter general, un major grau de llibertat en matèria educativa i, dintre

²¹³ No obstant, no podem oblidar que existeixen excepcions, com en el cas d'Alemanya, on el *homeschooling* constitueix una pràctica prohibida.

²¹⁴ GOIRIA MONTOYA, en referència a FERNÁNDEZ, NORDMANN i PONCI, assenyala que “la possibilitat d'escolaritzar els nens en la pròpia llar representa un bon indicador de la confiança que atorga l'Estat als pares en el camp educatiu [...] i, sense que faltin excepcions a la inferència, els Estats més liberals ho són també en aquesta àrea”. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 364.

²¹⁵ Organització Internacional pel Dret a l'Educació i la Llibertat d'Ensenyament. <http://www.oidel.org/default.htm> [en línia] [Consulta: 12 d'abril de 2015].

dels països europeus, els del nord adopten una actitud més lliberal respecte dels del sud, conclusions que coincideixen substancialment amb les extrems del nostre estudi.

CAPÍTOL III. EL HOMESCHOOLING A L'ORDENAMENT JURÍDIC ESPANYOL

1. ORÍGENS I EVOLUCIÓ DEL HOMESCHOOLING A L'ESTAT ESPANYOL

El *homeschooling* és un fenomen relativament recent a l'estat espanyol i, en conseqüència, poc estudiat des del món acadèmic²¹⁶, el que dota de gran interès l'elaboració d'aquest treball. Donat que es tracta d'un mètode educatiu no reconegut legalment, no existeix un registre del nombre de nens que estan sent educats des de casa a l'estat espanyol, si bé es xifra en 2.000²¹⁷ el nombre de famílies *homeschoolers* que resideixen a Espanya.

Les primeres referències de famílies que eduquen des de casa a l'estat espanyol se situen a Catalunya, a mitjans de la dècada dels 80, de la mà de *Vida Sana*²¹⁸, un col·lectiu de famílies que educaven els seus fills en una casa situada a Bellaterra, al marge de les institucions educatives. L'any 1989 les autoritats educatives van intervenir la casa i la Fiscalia de Menors va obligar els pares a escolaritzar els nens²¹⁹. A partir d'aquest moment, els nombre de famílies que optaven per educar els seus fills des de casa es va anar incrementant, tot i que molt lentament.

²¹⁶ Carlos CABO GONZÁLEZ, Ana María REDONDO, o Madalen GOIRIA MONTOYA són alguns dels autors de referència a l'estat espanyol.

²¹⁷ Xifres reflectides a la pàgina web d'HSLDA .<https://hsllda.org/hs/international/Spain/default.asp>. [en línia] [Consulta: 2 de març de 2015].

²¹⁸ CUEVAS NOA, Francisco José "Anarquismo y educación. La propuesta sociopolítica de la pedagogía libertaria". *Cuadernos libertarios*, 2003, núm. 11, p. 146.

²¹⁹ La comunitat *Niños de Dios*, situada també a Catalunya, va constituir un altre dels casos de gran repercussió dels anys 90. Després d'un llarg procés judicial, el TC va considerar que el fet que els membres d'aquella comunitat eduquessin els seus fills al marge de les institucions escolars no vulnerava el dret dels menors a l'educació.

En els darrers anys, els fenòmens migratoris viscuts²²⁰, juntament amb la implantació de les tecnologies de la informació i la comunicació a les llars²²¹, ha contribuït al creixement del *homeschooling* a l'estat espanyol, sense deixar de banda el paper que els grups de suport a les famílies *homeschoolers* han tingut en aquest procés evolutiu; en aquest sentit, cal destacar la tasca duta a terme per la *Asociación para la Libre Eudcación* i per la *Coordinadora Catalana Educar en Família*, a la que seguidament fem referència.

La *Asociación para la Libre Educación* [ALE]²²² es va constituir l'any 2002 amb l'objectiu principal de treballar per al reconeixement legal del *homeschooling*²²³; en

²²⁰ En aquest sentit, tant l'emigració cap a estats on el *homeschooling* és un mètode educatiu reconegut legalment, com l'immigració de persones provinents d'aquests estats cap a l'estat espanyol ha contribuït a donar a conèixer l'existència d'aquest mètode educatiu a la societat espanyola; en referència a aquesta qüestió, cal apuntar que moltes de les famílies originàries d'estats on el *homeschooling* constitueix un mètode educatiu reconegut legalment, quan passen a residir a l'estat espanyol, opten per continuar educant els seus fills des de casa, com una forma de preservar la seva cultura, el que comporta l'augment de famílies *homeschoolers* a l'estat espanyol.

²²¹ D'acord amb GOIRIA MONTOYA, "la introducció d'Internet a les llars ha permès a les famílies accedir a tot tipus de coneixements sense sortir de casa". GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 52.

²²² ALE .<http://educacionlibre.org/wordpress/>. [en línia] [Consulta: 5 de març de 2015].

²²³ D'acord amb el missatge enviat per ALE, el dia 21 d'octubre de 2002, l'associació té per objectius: "1. Defensar el dret de les famílies a educar els seus fills, de forma plena i conscient, en la pròpia llar; 2. Facilitar informació sobre aquesta opció educativa a totes aquelles persones que s'interessin per ella; 3. Crear xarxes de suport entre les famílies que eduquen els seus fills des de casa; 4. Reclamar el reconeixement legal d'aquesta opció educativa de manera que es pugui obtenir, sense penalització per l'edat, les certificacions acadèmiques oficials presentant-se per lliure a les proves que existeixen a l'ensenyament presencial (Graduat en Secundària, Prova General del Batxillerat, Prova d'Accés a la Universitat i altres); 5. Procurar un intercanvi enriquidor entre l'educació des de casa i les institucions educatives; 6. Mantenir contacte amb altres grups afins, dins i fora de l'Estat espanyol; 7. No vincular-se, ni ser portaveu de cap moviment polític, confessional o pedagògic". GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 80.

aquest sentit, un dels acords que es van prendre en la primera assemblea de l'associació, duta a terme el 4 de gener de 2003 a Gavà [Barcelona], va ser el d'establir contactes amb representants del Govern Central, amb la finalitat d'iniciar una via de negociació, el qual va derivar a les Comunitats Autònomes dita negociació.

Els desacords sorgits en el si de l'associació, en referència a si calia negociar un mer reconeixement del *homeschooling* o una regulació d'aquest mètode educatiu, va provocar que gran part de les famílies *homeschoolers* catalanes constituïssin l'any 2007 la *Coordinadora Catalana Educar en Família*²²⁴, com una associació independent d'ALE, nascuda del desacord de moltes famílies catalanes²²⁵ amb l'estratègia duta a terme per ALE.

D'aquesta manera, mentre que ALE reclamava un mer reconeixement legal del *homeschooling*, la Coordinadora Catalana pretenia tant el reconeixement com la regularització d'aquesta opció educativa, prenent com a referència el model seguit en altres estats. En els darrers temps, s'han anat superant els desacords i s'ha reprès el contacte entre totes dues associacions²²⁶, amb la finalitat de cooperar en els objectius que tenen en comú.

²²⁴ El nom de l'associació és *Educar en Família – Coordinadora Catalana per al Reconeixement i la Regulació de l'Educació en Família*, tot i que habitualment ens referim a ella com la *Coordinadora Catalana Educar en Família* o, simplement, com la *Coordinadora Catalana*. <http://www.educarenfamilia.org/>. [en línia] [Consulta: 6 de març de 2015].

²²⁵ Catalunya sempre ha tingut un gran pes en el moviment desescolaritzador, sent un exemple el fet que la meitat de les famílies que van constituir ALE fossin catalanes. En aquest sentit, GOIRIA MONTOYA afirma que "l'aportació catalana al moviment desescolaritzador a l'Estat espanyol és fruit del seu gran protagonisme, no només pel nombre de famílies que eduquen en família a Catalunya, que és superior al de qualsevol altra Comunitat Autònoma, sinó també per la intensitat del seu treball negociador amb les institucions educatives en l'àmbit de Catalunya". GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 99.

²²⁶ En referència a aquesta qüestió, GOIRIA MONTOYA assenyalava que el període en què McInerney va presidir ALE es caracteritza, entre d'altres, per l'apropament a la Coordinadora Catalana Educar en Família. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 97.

Tot i els avenços assolits²²⁷, avui dia encara no podem dir que el *homeschooling* sigui un mètode educatiu reconegut a l'estat espanyol i, molt menys, regulat, el que provoca que les famílies que decideixen educar els seus fills des de casa es trobin en una situació d'inseguretat, no només pel que fa a les conseqüències jurídiques que aquesta decisió pot comportar en el si de la família, sinó pel que fa a altres qüestions com són, a mode d'exemple, l'obtenció d'una titulació oficial, o les dificultats que suposa la transició entre la llar i l'escola.

En referència a l'obtenció d'una titulació oficial, un dels impediments amb el que es troben els nens que han estat educats des de casa és el relatiu a l'accés a proves lliures que permeten l'obtenció d'aquestes titulacions com, per exemple, el Graduat en Educació Secundària; d'aquesta manera, mentre que en el cas d'haver estat escolaritzat, aquest es pot obtenir als 15 o 16 anys²²⁸, els nens educats al marge de l'escola han d'esperar a ser majors de 18 anys per accedir als exàmens lliures que els permetin obtenir aquesta mateixa titulació²²⁹, el que suposa una penalització per edat²³⁰.

En quant a la segona qüestió, GOIRIA MONTOYA²³¹ assenyala que “la transició entre la llar i la institució escolar, transició d'anada i tornada, tant de qui decideix educar des

²²⁷ En l'àmbit de Catalunya, el treball dut a terme per la Coordinadora Catalana ha vist el seu fruit amb l'aprovació de la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'Educació de Catalunya, la qual preveu a l'article 55.2 la possibilitat d'impartir l'educació de manera no presencial, sota circumstàncies considerades excepcionals, precepte que empra la Coordinadora Catalana a l'hora de fonamentar la pràctica del *homeschooling* a Catalunya .http://www.educarenfamilia.org/?page_id=15. [en línia] [Consulta: 7 de març de 2015].

²²⁸ En funció de la data de naixement del menor.

²²⁹ Article 68.2 LOE. “Correspon a les Administracions educatives, en l'àmbit de les seves competències, organitzar periòdicament proves per a què les persones majors de divuit anys puguin obtenir directament el títol de Graduat en Educació Secundària Obligatoria”.

²³⁰ De la mateixa manera, en el cas de voler obtenir el títol de Batxillerat, per a presentar-se a les proves es requereix, d'acord amb l'article 69.4 de la LOE, tenir vint anys, mentre que en el cas d'estar escolaritzat aquest es pot obtenir als 17 o 18 anys, en funció de la data de naixement de l'estudiant.

²³¹ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 123 – 125.

de casa desescolaritzant, com de qui decideix escolaritzar després d'un període d'haver educat a casa, és altament positiva per als menors que es beneficien d'ella [...] beneficiant-los acadèmicament i social, sobretot a través del desenvolupament personal en les experiències de transició de tots dos sentits [...] sent una de les raons que justifica la conveniència del reconeixement legal de l'educació a casa". Dita transició pot venir motivada per diferents raons, entre les quals podem destacar la necessitat dels pares de delegar aquesta tasca educativa, la necessitat del nen d'interaccionar de manera rutinària amb altres nens, la necessitat de tenir accés a professors especialitzats o, simplement, l'arribada del nen al darrer curs d'ensenyament obligatori i la conseqüent necessitat d'obtenir una titulació oficial que li permeti accedir a estudis superiors, sense ser penalitzat per raó de l'edat.

Tot i aquestes dificultats, el caràcter obligatori de l'escolarització suposa el topall més gran amb el que actualment es troba la pràctica del *homeschooling* a l'estat espanyol, aspecte al que ens referim en el següent epígraf.

2. EL CARÀCTER OBLIGATORI DE L'ESCOLARITZACIÓ

En referència al caràcter obligatori de l'escolarització, cal recuperar la reflexió duta a terme en l'epígraf relatiu a la reducció de l'ensenyament bàsic a l'escolarització²³², en virtut de la qual afirmàvem que l'article 27.4 de la CE preveu el caràcter obligatori de l'ensenyament bàsic, però no el de l'escolarització.

En aquesta línia, GOIRIA MONTOYA²³³ assenyala que, amb caràcter previ a l'aprovació de la LOGSE²³⁴, “el sistema d'ensenyament estava integrat per la xarxa de centres escolars públics, els centres privats [...] i, en darrer terme, l'ensenyament domèstic” preveient la possibilitat “d'obtenir la titulació corresponent a través de l'establiment d'exàmens lliures”. D'aquesta manera, no va ser fins l'any 1990 quan, amb l'aprovació de la LOGSE, es va establir el caràcter obligatori de l'escolarització, en els següents termes:

“5 LOGSE. L'educació primària i l'educació secundària obligatòria constitueixen l'ensenyament bàsic. L'ensenyament bàsic comprendrà deu anys d'escolaritat, iniciant-se als sis anys d'edat i estenent-se fins als setze”.

D'acord amb aquest precepte, la LOGSE esdevé la primera llei orgànica que preveu el caràcter obligatori de l'escolarització, tot i que no de forma expressa, sinó a través del que GOIRIA MONTOYA ha definit com una “identificació entre dret a l'educació bàsica i l'escolaritat de deu anys”²³⁵. Dita “identificació” s'ha mantingut en les posteriors lleis d'educació fins al moment actual, amb la LOMCE²³⁶.

²³² Capítol I d'aquest treball.

²³³ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 371.

²³⁴ Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, General del Sistema Educatiu.

²³⁵ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 371.

²³⁶ Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa.

Així, tot i que ni la CE ni cap llei orgànica de desenvolupament del dret a l'educació hagin previst expressament²³⁷ el caràcter obligatori de l'escolarització, altres normes jurídiques sí han dut a terme tal previsió; n'és un exemple la Llei de Bases de Règim Local²³⁸ la qual preveu a l'apartat *n* de l'article 25 la competència dels municipis “per participar en la vigilància del compliment de l'escolaritat obligatòria”, o moltes de les lleis autonòmiques de protecció dels menors; en el cas de Catalunya; la Llei de Protecció dels Menors de Catalunya²³⁹ contempla com a situació de risc “*la manca d'escolarització en edat obligatòria, l'absentisme, i l'abandonament escolar*”. En referència a aquesta qüestió, GONZÁLEZ VILA²⁴⁰, el qual posa en entredit la legitimitat del poder públic per imposar l'escolarització obligatòria, assenyala que l'establiment del caràcter obligatori de l'escolarització, per imperatiu legal, ha estat la causa que ha provocat la persecució i judicialització del *homeschooling*.

D'aquesta manera, l'anàlisi duta a terme fins al moment evidencia que l'assentament del caràcter obligatori de l'escolarització al nostre ordenament jurídic no ha vingut donat en virtut de la norma constitucional, ni tan sols de la llei orgànica que desenvolupa el dret fonamental a l'educació ja que, si bé és veritat que aquesta ha identificat “ensenyament bàsic” amb “escolarització”, en cap cas ha atribuït de manera expressa el seu caràcter obligatori, podent afirmar que aquest ha estat fruit del desenvolupament d'altres normes, no específiques del dret a l'educació.

²³⁷ Com hem pogut observar, ni la LOGSE ni cap de lleis orgàniques posteriors han previst expressament el caràcter obligatori de l'escolarització, sinó que simplement han fet referència a què “l'ensenyament bàsic comprendrà deu anys d'escolaritat”; no obstant, la STC 133/2010, de 2 de desembre, F.J. 4t, ha interpretat que “la qüestió de si l'escolarització ha de ser o no obligatòria ha estat decidit expressament, en sentit afirmatiu, pel legislador, doncs l'article 9 de la LOCE, vigent en el moment en què es dicta la Sentència recorreguda, estableix que l'ensenyament bàsic, a més de ser obligatori i gratuït en els termes de l'article 27.4 CE «inclou deu anys d'escolaritat»”.

²³⁸ Llei 7/1985, de 2 d'abril, de Bases de Règim Local.

²³⁹ Llei 14/2010, de 27 de maig, de protecció de menors de Catalunya. Article 102.2 apartat *e*.

²⁴⁰ GONZÁLEZ VILA, Teófilo. “Educación obligatoria y escolarización voluntaria”. *Foro de Debate Escuela Española*, 2001, núm. 3.487, p. 443.

No obstant, el Tribunal Constitucional, a través de la STC 133/2010, ha considerat que la configuració de l'ensenyament bàsic com un període d'escolarització obligatòria en centres docents homologats representa “una mesura proporcionada que troba la seva justificació en la satisfacció d'altres principis i drets constitucionals (27.1 i 2 CE)”²⁴¹, en tant que la considera adequada “per garantir el dret individual a l'educació bàsica obligatòria i l'interès col·lectiu en què tota persona es formi en el coneixement i respecte als principis democràtics i als drets fonamentals”, indispensable “per garantir el lliure desenvolupament de la personalitat individual en el marc d'una societat democràtica [...] finalitat que es veu satisfeta més eficaçment mitjançant un model d'ensenyament bàsic”, i raonable ja que, d'acord amb el TC, “hem d'excloure que la restricció d'aquest últim dret [referint-se a la llibertat d'ensenyament] resulti manifestament excessiva en tant que els pares poden exercir la seva llibertat d'ensenyament a través del dret a la lliure creació de centres docents (27.6 CE)”.

Aquest judici de proporcionalitat, d'acord amb Ana María REDONDO²⁴², no es compleix ja que, si bé és veritat que el caràcter obligatori de l'escolarització resulta una mesura adequada per garantir “el dret individual a l'educació bàsica obligatòria i l'interès col·lectiu en què tota persona es formi en el coneixement i respecte als principis democràtics i als drets fonamentals”, no es compleix amb el principi d'indispensabilitat ja que, d'acord amb l'autora, “de l'anàlisi de les legislacions de països del nostre entorn sociocultural es dedueix clarament que existeixen regles que permeten conciliar, de millor manera, els diferents interessos en joc”. De la mateixa manera, REDONDO assenyala que no es compleix amb el principi de raonabilitat, ja que els avantatges de limitar la llibertat d'ensenyament dels pares no són superiors als inconvenients que dita limitació produeix, especialment en aquells supòsits “en què els pares, lluny de desistir dels seus deures, s'esforcen per oferir als seus fills una formació més específica i individualitzada”, cas en què “la imposició de l'escolarització obligatòria resulta una mesura poc raonable i les sancions que poden produir-se [...] desproporcionades”, motiu pel qual en molts supòsits en què, fruit del protocol

²⁴¹ STC 133/2010, de 2 de desembre. F.J. 8è i 9è.

²⁴² REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 163 – 164.

d'actuació de les autoritats educatives, s'arriba a instàncies judicials, els jutges es mostren reticents a aplicar mesures de privació de la pàtria potestat o sancions penals, tal i com veurem en el següent epígraf.

És per aquest motiu que REDONDO defensa una necessària regulació del *homeschooling*, amb la finalitat d'evitar “situacions no volgudes pel propi ordenament jurídic, que es produirien en aplicació directa de les mesures previstes per al desemparament de menors tant per via civil com penal”²⁴³. En sentit similar, LLORENT BEDMAR²⁴⁴ critica que el legislador romanguí aliè davant la realitat existent i no reguli altres mètodes que vagin més enllà del model educatiu únic, l'escola.

²⁴³ GOIRIA MONTOYA, en referència a Ana Maria REDONDO. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 337.

²⁴⁴ LLORENT BEDMAR, Vicente. “Libre elección de educación obligatoria en el ámbito de la Unión Europea: el cheque escolar y la escuela en casa”. *Revista de educación*, 2004, núm. 335, p. 270.

3. L'ACTUACIÓ DE LES AUTORITATS EDUCATIVES DAVANT DELS SUPÒSITS DE HOMESCHOOLING

La consagració del caràcter obligatori de l'escolarització, sumat a la manca d'una regulació específica del *homeschooling* i de les seves conseqüències jurídiques, ha comportat que no existeixi un procediment d'actuació de les autoritats educatives davant dels supòsits de famílies que eduquen els seus fills des de casa, el que ha provocat que s'acabi equiparant aquest supòsit de no escolarització²⁴⁵, en què els pares assumeixen de manera exclusiva l'educació dels seus fills, amb un altre molt diferent - fins i tot, m'atreviria a dir, antagònic-, l'absentisme escolar²⁴⁶. Tal equiparació ha suposat que les autoritats educatives apliquin als supòsits de *homeschooling* el protocol d'actuació previst per als supòsits d'absentisme escolar.

Aquest protocol d'actuació, tot i que amb peculiaritats en funció de la Comunitat Autònoma en la que ens trobem, distingeix els supòsits en què el nen ha estat prèviament escolaritzat, cas en què el centre educatiu ha de comunicar a la Inspecció

²⁴⁵ Tradicionalment, gran part de la doctrina, entre els que podem citar a José Maria MARTÍ SÁNCHEZ, es refereixen al *homeschooling* com un supòsit “d’objecció de consciència al sistema escolar en el seu conjunt”; no obstant, GOIRIA MONTOYA apunta que “la majoria dels supòsits d’educació en família [...], s’inscriuen en supòsits de desobediència civil” ja que “malgrat que aquesta desobediència no tingui el seu reflex als carrers, és pública en moltes ocasions, ja que moltes famílies que eduquen des de casa no oculten les seves circumstàncies front de les autoritats”. MARTÍ SÁNCHEZ, José María. “Objeciones de conciencia y de escuela”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico*, 2007, núm. 15, p. 17; GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 236.

²⁴⁶ L'article 52 de la Llei 14/2010, de 27 de maig, de protecció de menors de Catalunya distingeix expressament els supòsits de no escolarització, absentisme escolar i abandonament escolar. GOIRIA MONTOYA, per la seva banda, assenyala que “l’absentisme escolar es produeix quan els pares descuiden el compliment d’un dels deures derivats de l’exercici de la pàtria potestat, negant als seus fills o filles el dret que els correspon a rebre una educació [...]”, supòsit ben diferent al que es dona en un cas de *homeschooling*, en què els pares no només no descuiden el dret dels seus fills a l'educació, sinó que n'assumeixen la seva responsabilitat de manera exclusiva. GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 376.

d'Educació de la Comunitat Autònoma la retirada del nen del centre²⁴⁷, d'aquells supòsits en què el nen mai ha estat escolaritzat, cas en què el protocol d'actuació s'iniciarà a través de denúncia, o d'ofici per part de la Fiscalia de Menors.

Llevat en el cas que el protocol s'inicia d'ofici per part de la Fiscalia de Menors, la investigació es duta a terme pels Serveis Socials, els quals es posen en contacte amb els pares per tal de conèixer la situació real en la que es troben els nens, informant-los de la seva obligació d'escolaritzar-los; si els Serveis Socials detecten que es troben davant d'un supòsit de desescolarització, amb independència dels motius d'aquesta, traslladen l'expedient a la Fiscalia de Menors, la qual té un paper essencial ja que, després de citar els pares i el menor desescolaritzat, podrà optar entre:

- Arxivar l'expedient.
- Iniciar un procediment de jurisdicció voluntària davant del Jutjat de Primera Instància, d'acord amb l'establert a l'article 1.811²⁴⁸ i següents de la LEC de 1881²⁴⁹, amb la finalitat que el Jutge dicti, d'acord amb el previst a l'article 158 del CC les mesures que estimi convenients per tal de garantir el benestar del menor i, en concret, l'ordre d'escolarització del menor²⁵⁰.

²⁴⁷ Excepte en aquells casos en què la retirada del menor de l'escola es deu a un canvi de centre educatiu.

²⁴⁸ L'article 1.811 de la LEC de 1881 preveu que "es consideraran actes de jurisdicció voluntària tots aquells en què sigui necessària, o se sol·liciti la intervenció del Jutge sense estar obstinada, ni promoure's qüestió alguna entre parts conegudes i determinades". D'acord amb FERNÁNDEZ DE BUJÁN, "la definició legal del 1.811 s'adhereix al criteri de la no contradicció o contenciositat com a element essencial dels actes de jurisdicció voluntària"; no obstant, d'acord amb aquest autor, "podria afirmar-se que hi ha una oposició pressuposada o latent". FERNÁNDEZ DE BUJÁN, Antonio. *Hacia una teoría general de la jurisdicción voluntaria (I)*. Madrid: Iustel, 2007, p. 24 i 30.

²⁴⁹ En remissió de la Disposició derogatòria única de la LEC de 2000.

²⁵⁰ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. p. 375.

- O considerar que la conducta duta a terme pels pares constitueix un delict d'abandonament de la família, previst a l'article 226 del CP²⁵¹, ja que el Tribunal Suprem ha considerat, en referència amb al delict d'abandonament de família, que aquest “constitueix un tipus penal en blanc”, de manera que “la seva integració normativa de referència la constitueixen els articles del Codi Civil reguladors dels deures inherents a la pàtria potestat”²⁵². En aquest darrer supòsit, la investigació continuarà davant del Jutjat d'Instrucció.

Un dels protocols d'actuació al que cal fer referència és el que es trobava integrat en el Pla integral de millora de l'escolarització i tractament de l'absentisme escolar de Barcelona, aprovat el 28 d'octubre de 2008, per ser, d'acord amb GOIRIA MONTOYA²⁵³, el primer de l'estat espanyol que va diferenciar el *homeschooling* de l'absentisme escolar²⁵⁴, en els següents termes: “entre l'alumnat desescolaritzat o no matriculat, s'ha de distingir les famílies que decideixen educar els seus fills o filles des

²⁵¹ D'acord amb l'article 226 del CP: “1. El que deixi de complir els deures legals d'assistència inherents a la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar o de prestar l'assistència necessària legalment establerta per al sosteniment dels seus descendents, ascendents o cònjuge, que es trobin necessitats, serà castigat amb la pena de presó de tres a sis mesos o multa de sis a 12 mesos; 2. El Jutge o Tribunal podrà imposar, motivadament, al reu la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici del dret de pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar per temps de quatre a deu anys”.

²⁵² STS 1563/1998, de 15 de desembre. F.J. Únic.

²⁵³ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 375.

²⁵⁴ D'acord amb Maria DE LA VÁLGOMA, és convenient distingir entre l'absentisme escolar, com a conseqüència de situacions d'exclusió social, dels supòsits de desescolarització en què el menor passa a ser educat des de casa, apostant, en aquest darrer supòsit, per “un control rigorós per part dels poders públics, no només del contingut de la instrucció, sinó sobretot de la socialització del nen, que no hauria de ser merament puntual”. DE LA VÁLGOMA, María. “¿Por qué no en casa? El derecho a la educación y la prohibición de *homeschooling* en España”. Dins: Matilde Cuenca Casas; Luis Antonio Anguita Villanueva; Jorge Ortega Doménech (coord.). *Estudios de Derecho Civil en Homenaje al Profesor Joaquín José Rams Albesa*. Madrid: Dykinson, 2013, p. 1633.

de casa”, cas en què el protocol d’actuació era diferent al propi d’un supòsit d’absentisme escolar²⁵⁵.

No obstant, arran la STC 133/2010, en virtut de la qual el tribunal va establir que “la conducta dels pares consistent en no escolaritzar els seus fills suposa un incompliment d’un deure legal integrat, a més, en la pàtria potestat”²⁵⁶, es va modificar el Pla d’actuació, deixant de preveure el protocol d’actuació específic per als supòsits de *homeschooling*, tot i mantenir la distinció entre els supòsits de *homeschooling* i els d’absentisme escolar.

Tal i com hem anunciat en l’epígraf anterior, malgrat l’existència dels protocols d’actuació, molts cops aquests no s’arriben a activar. D’altra banda, en el cas que, fruit d’una investigació, s’arribi a instàncies judicials, en molts supòsits els tribunals mostren reticències a l’hora d’imposar tant sancions civils, com per exemple la privació de la pàtria potestat, com sancions penals, per trobar-nos davant d’una conducta que no s’acaba d’acomodar en cap dels tipus delictius²⁵⁷. En referència a aquesta qüestió, cal posar de manifest que cap de les famílies *homeschoolers* que han estat entrevistades per a la realització d’aquest estudi ha manifestat haver tingut problemes amb les autoritats educatives pel fet d’estar educant els seus fills des de casa, si bé la por a una possible actuació per part d’aquestes s’evidencia, no només en el fet que moltes de les famílies amb les que s’ha mantingut un contacte durant l’elaboració d’aquest treball han preferit mantenir la seva experiència en un àmbit més íntim i segur, sinó també les respostes que ens han donat algunes d’elles; n’és un exemple, el manifestat per una d’elles quan, en

²⁵⁵ En el supòsit de trobar-se amb una família que educava al seu fill des de casa, els Serveis Socials comprovaven que no existien altres factors de risc per al menors i, de ser així, traslladaven l’informe al Consorci d’Educació de Barcelona, el qual duia a terme una valoració de caràcter administratiu.

²⁵⁶ STC 133/2010, de 2 de desembre. F.J. 4t.

²⁵⁷ En referència a aquesta qüestió, Ana Maria REDONDO assenyala que “mentre que l’objecció al sistema escolar s’ha mantingut com una actitud residual i minoritària, el legislador no ha sentit la necessitat de revisar la norma, sent l’aplicador del dret el que ha optat, en la majoria de casos, per no imposar sancions que considerava desproporcionades”. REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. op. cit. p. 137.

relació amb l'opinió que li mereixia una possible regulació jurídica del *homeschooling*, expressava que “l'essencial era acabar amb la persecució”.

CONCLUSIONS

En les darreres dècades, la configuració del *homeschooling* com un fenomen nou i minoritari, no només en l'àmbit estatal sinó també en el marc internacional, ha permès abordar els conflictes que la seva pràctica comportava en seu judicial. Ara bé, el fet de viure en un entorn cada cop més globalitzat, en el qual el flux de cultures és constant, ha comportat un creixement d'aquest fenomen social en els darrers anys, el que fa necessari abordar aquesta qüestió ja no en seu judicial sinó legislativa, a través d'una reforma del sistema educatiu que, d'acord amb la realitat existent, reguli mètodes educatius alternatius a l'escolarització.

Tal i com es desprèn del Capítol I d'aquest treball, des d'una perspectiva constitucional, no existeix cap tipus d'impediment per al reconeixement del *homeschooling* com a mètode educatiu; cal, això sí, una interpretació de la CE que, superant criteris arcaics, s'adapti al context social del moment, interpretació que, en virtut de l'article 10.2 del text fonamental, cal que sigui conforme amb la DUDH i amb els tractats i acords internacionals ratificats per Espanya.

En referència a aquesta qüestió, mentre que l'article 27.3 de la CE reconeix el dret dels pares a què els seus fills "rebin la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions", l'article 14 de la CDFUE preveu aquest dret amb major amplitud, reconeixent-lo tant respecte de les conviccions religioses, filosòfiques com pedagògiques; d'aquesta manera, malgrat l'establert pel TC en la coneguda Sentència de 2 de desembre de 2010, cal una interpretació de l'article 27.3 de la CE que, conforme amb el previst a l'article 14 de la CDFUE, inclogui les conviccions pedagògiques, les quals són, en la gran majoria dels supòsits, la raó per la qual les famílies *homeschoolers* opten per aquest mètode educatiu. En aquest sentit, de les quatre famílies entrevistades, tres d'elles, ja sigui de manera tàcita, sota expressions com "la meva experiència en el camp és que el sistema educatiu és pèssim", o de manera expressa, amb respostes com "no ens convencien les pedagogies que fan servir a l'escola convencional" o "la crítica no és al lloc [referint-se a l'escola], sinó amb quin mètode s'ensenya", al·leguen motius pedagògics en la seva decisió.

D'altra banda, l'article 27.1 de la CE reconeix la llibertat d'ensenyament sense establir cap tipus de restricció; malgrat que el TC ha interpretat que dita llibertat es refereix a un "concepte genèric", integrat per les llibertats reconegudes específicament als articles 20.1.c [llibertat de càtedra], 27.6 [llibertat de creació de centres docents], i 27.3 [dret dels pares a escollir la formació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions] del text fonamental, dita interpretació restrictiva de l'article 27.1 de la CE suposa buidar de tot contingut i virtualitat l'esmentat precepte constitucional, motiu pel qual cal allunyar-nos d'aquesta interpretació, permetent, en virtut de l'article 27.1 de la CE, encabir conductes que van més enllà de la llibertat de creació de centres docents o del dret dels pares a escollir la formació moral i religiosa, ens referim a la transmissió de coneixements al marge del sistema educatiu, el *homeschooling*.

Un cop exposades les raons per les quals la CE permet, d'acord amb una interpretació conforme al context actual, reconèixer el *homeschooling* com un mètode educatiu alternatiu a l'escolarització, cal abordar el conflicte des d'una perspectiva legal. En aquest sentit, el problema rau en el fet que el legislador, a l'hora de desenvolupar el dret fonamental a l'educació, ha dissenyat un únic model per donar compliment a l'exercici d'aquest dret: l'escolarització obligatòria, la qual no es preveu de forma expressa, però sí tàcita, a l'establir que l'ensenyament bàsic, obligatori i gratuït d'acord amb el text fonamental, "comprèn deu anys d'escolaritat, iniciant-se als sis anys d'edat i estenent-se fins als setze", sense preveure fórmules alternatives de concebre l'educació, extrem que dificulta l'encaix legal del *homeschooling*. Aquest fet es veu agreujat, a la seva vegada, pel reconeixement del caràcter obligatori de l'escolarització, formulat de manera expressa en normes no específiques del dret a l'educació.

L'experiència d'altres països europeus evidencia, com ja hem apuntat, que la solució passa per una modificació del sistema educatiu que, d'acord amb el context social i polític del moment, reconegui i reguli el dret dels pares a educar els seus fills des de casa, al marge de les institucions escolars, ja sigui de manera expressa, com han fet Dinamarca o Irlanda, reconeixent aquest dret en el seu text fonamental, o de forma tàcita, sota les clàusules "d'altra manera" o "per altres mitjans", pròpies de la normativa del Regne Unit, de Noruega o d'Escòcia, entre d'altres països.

En referència a la modificació del marc jurídic que regeix l'actual sistema educatiu, no podem deixar de fer referència al treball que estan duent a terme diferents associacions de defensa del *homeschooling*, entre les que destaquem la *Asociación para la Libre Educación (ALE)* i la *Coordinadora Catalana per al Reconeixement i la Regulació de l'Educació en Família* les quals, després d'un període de discrepàncies, han apostat per cercar els interessos comuns, amb l'objectiu d'impulsar una proposta de reforma legislativa que permeti la pràctica legal del *homeschooling*.

Dita reforma, a la seva vegada, no pot obviar la finalitat última del dret a l'educació, prevista a l'article 27.2 del text fonamental, aquesta és "el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals" motiu pel qual, a l'igual que hem observat en la immensa majoria dels països que reconeixen el *homeschooling*, aquest reconeixement requerirà anar acompanyat d'una regulació que permeti a l'Estat establir mecanismes de reconeixement del nombre de famílies que eduquen els seus fills des de casa, i de control sobre els materials, els mètodes pedagògics, i l'assoliment dels objectius previstos, així com mecanismes de transició entre l'educació a la llar i a l'escola que suposin els mínims perjudicis possibles, atès els avantatges que dita transició, tant en un com en altre sentit, comporta per al menor; en aquest sentit, cal que l'accés dels menors *homeschoolers* a les proves lliures que permeten obtenir una titulació oficial o l'accés a estudis superiors no els penalitzi per raó de l'edat²⁵⁸. Aquesta intervenció dels poders públics, a la seva vegada, haurà d'estar limitada, amb la finalitat de no traspasar l'esfera familiar.

D'acord amb el testimoni de les famílies entrevistades, podem observar que l'opinió que mereix una possible regulació del *homeschooling* és molt variada; en aquest sentit,

²⁵⁸ En referència a aquesta qüestió, de les quatre famílies entrevistes tres d'elles no mostren estar preocupades per aquesta penalització per raó de l'edat, manifestant una d'elles que "és una qüestió que es plantejaran quan arribi el moment, si arriba, ja que hi ha molts *homeschoolers* que es dediquen a coses a les que no fa falta cap titulació oficial". Per contra, una de les famílies apunta com un dels inconvenients del *homeschooling* el fet que "per treure's el títol d'ESO, han d'esperar als 18 anys per fer l'examen per a adults, o entrar a un cicle formatiu [...], o buscar alguna altra argücia per aconseguir-ho, amb la conseqüent penalització per edat".

mentre algunes d'elles manifesten que els "fa por" o que "és un tema complicat i conflictiu", altres mostren molt d'interès en una possible regulació del *homeschooling*, expressant que "se n'alegrarien molt, ja que porten anys treballant en això, sense aconseguir-ho". En relació amb aquesta qüestió, és de gran rellevància el testimoni de la família que, després d'un període de reflexió, va optar per escolaritzar els seus fills, la qual manifesta que "van optar finalment pel sistema convencional, bàsicament pel poc desenvolupament del sistema *homeschooling* que hi ha actualment a Espanya. Altres països de la UE tenen instaurat aquest sistema des de fa anys i es duu a terme com una alternativa al sistema convencional"²⁵⁹, reflexió que condueix a pensar que una possible regulació jurídica del *homeschooling* suposaria un creixement del nombre de famílies que, tot i trobar en aquest mètode educatiu una resposta a les seves inquietuds, escolaritzen els seus fills per tractar-se d'una pràctica al marge de la llei.

En quant a l'establiment de mecanismes de control, les famílies entrevistades manifesten, amb caràcter general, el seu rebuig a una intervenció de les autoritats en la seva tasca educativa, la qual expressen que s'hauria de limitar a "facilitar materials, continguts i equipaments", "a vetllar perquè cap nen estigués desatès" o "a comprovar que no hi ha negligència, abandonament ni perill real per al nen", si bé és veritat que una de les famílies expressa que "creu que els continguts seria inevitable que els marqués l'administració amb el currículum [...], no estant d'acord en què l'administració marqués el mètode didàctic i un sistema d'avaluació rígid, ja que sinó es desvirtuaria la manera d'aprendre que tenen els nens homeschoolers". Aquesta oposició general a una possible intervenció de l'Estat en la tasca educativa de les famílies *homeschoolers* ens condueix a afirmar que, malgrat les fites assolides, encara queda camí per recórrer, un camí en què uns i altres -Estat, pares i autoritats educatives- han de cedir en les seves posicions, en benefici de l'interès superior del menor.

El context social actual requereix, en resum, una reforma del marc jurídic que regeix l'actual sistema educatiu, per la qual es reconegui la pràctica del *homeschooling* com un mètode educatiu alternatiu a l'escolarització, sota unes garanties que permetin assegurar

²⁵⁹ De la mateixa manera, una altra de les famílies entrevistades manifestava que "la qüestió legal a Espanya és molt important i frena moltes famílies".

a l'Estat l'interès superior del menor. Es tracta, en suma, de cercar un equilibri entre la llibertat d'ensenyament i el deure de l'Estat de proporcionar un ensenyament bàsic, un equilibri, en paraules de GOIRIA MONTOYA, entre “les legítimes aspiracions dels pares a conduir l'ensenyament dels seus fills i filles i l'oportuna pretensió garantista de l'Estat, entreteixides, unes i altres, per l'interès superior del propi menor”²⁶⁰.

²⁶⁰ GOIRIA MONTOYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. op. cit. p. 365.

BIBLIOGRAFIA

ALZAGA VILLAMIL, Óscar. *Por la libertad de enseñanza. La piedra cuadrangular en la edificación de la democracia*. Barcelona: Planeta, 1985.

ASENSIO SÁNCHEZ, Miguel Ángel. “La educación en casa o homeschooling en la doctrina del Tribunal Constitucional”. *Foro. Revista de Ciencias Jurídicas y Sociales, Nueva Época, de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense de Madrid*, 2012, vol. 15, núm. 2.

ASENSIO SÁNCHEZ, Miguel Ángel. “La objeción de conciencia al sistema escolar: la denominada educación en casa”. *Laicidad y libertades, Estudios jurídicos*, 2006, núm. 6, p. 9 - 46.

BECK, Christian W. *Education Otherwise and Home Education in Norway* [en línia]: Norway: University of Oslo. <<http://folk.uio.no/cbeck/EDUCATION%20OTHERWISE%20IN%20NORWAY.htm>> . [Consulta: 9 d'abril de 2015].

BECK, Christian W. “Home Education: Globalization Otherwise?”. *Managing Global Transitions: International Research Journal*, tardor 2006, vol. 4, núm. 3.

BLOK, Henk. “Performance in home schooling: an argument against compulsory schooling in the Netherlands “. *International Review of Education*, 2004, vol. 50, núm. 1.

CABO GONZÁLEZ, Carlos. *Tesi doctoral. El homeschooling en Espanya* [en línia]: *descripció y análisis del fenómeno*. Universitat d'Oviedo.

CUEVAS NOA, Francisco José “Anarquismo y educación. La propuesta sociopolítica de la pedagogía libertaria”. *Cuadernos libertarios*, 2003, núm. 11.

DE ASÍS ROIG, Agustín E. “La autonomía universitaria y derechos fundamentales”. *Anuario de Derechos Humanos*, 1990, núm. 7.

DE LA VÁLGOMA, María. “¿Por qué no en casa? El derecho a la educación y la prohibición de *homeschooling* en España”. Dins: Matilde Cuenca Casas; Luis Antonio Anguita Villanueva; Jorge Ortega Doménech (coord.). *Estudios de Derecho Civil en Homenaje al Profesor Joaquín José Rams Albesa*. Madrid: Dykinson, 2013, p. 1617 - 1634.

DÍAZ REVORIO, Francisco Javier. “Capítulo séptimo: Las libertades educativas”. Dins: José Luis García Guerrero. *Los derechos fundamentales: la vida, la igualdad y los derechos de libertad*. València: Tirant lo Blanch, 2013, p. 261 – 289.

DIÉZ-PICAZO GIMÉNEZ, Luís María. “Capítulo XVII. Los derechos en materia de familia y enseñanza”. Dins: *Sistema de derechos fundamentales*. Madrid: Civitas Thomson Reuters, 2013, p. 463 – 486.

EMBED IRUJO, Antonio. *Las libertades en la enseñanza*. Madrid: Tecnos, 1983.

FERNÁNDEZ DE BUJÁN, Antonio. *Hacia una teoría general de la jurisdicción voluntaria (I)*. Madrid: Iustel, 2007.

GABB, Sean. “Chapter 13. Home Schooling: a British Perspective”. Dins: Bruce S. Cooper. *Home Schooling in full view: a reader*. Greenwich: Library of Congress, 2005, p. 199 – 227.

GOIRIA MONTROYA, Madalen. *La opción de educar en casa. Implantación social y encaje del homeschool en el ordenamiento jurídico español*. València: Tirant lo Blanch, 2014.

GONZÁLEZ VILA, Teófilo. “Educación obligatoria y escolarización voluntaria”. *Foro de Debate Escuela Española*, 2001, núm. 3.487.

KUNZMAN, Robert; GAITHER, Milton. “Homeschooling: a comprehensive survey of the research”. *Other Education: The Journal Educational Alternatives*, 2013, vol. 2, p. 4 - 59.

LEGUINA VILLA, Jesús. “La autonomía universitaria en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional”. Dins: Sebastián Martín Retortillo Baquer (coord.). *Estudios sobre la*

Constitución española. Homenaje al Profesor Eduardo García de Enterría. Madrid: Civitas, vol. 2, 1991, p. 1199 - 1212.

LLORENT BEDMAR, Vicente. “Libre elección de educación obligatoria en el ámbito de la Unión Europea: el cheque escolar y la escuela en casa”. *Revista de educación*, 2004, núm. 335, p. 247 - 272.

LÓPEZ-JURADO ESCRIBANO, Francisco de Borja. *La autonomía de las Universidades como derecho fundamental*. Madrid: Civitas, 1991.

LOZANO, Blanca. *La libertad de cátedra*. Madrid: Marcial Pons, Edic. Jurídicas, 1995.

MARQUET SARDÀ, Clara. “Tema 35. Los derechos sociales y económicos (III)”. Dins: Miguel A. Aparicio Pérez; Mercè Barceló i Serramalera (coord.). *Manual de Derecho Constitucional*. Barcelona: Atelier Libros Jurídicos, 2009, p. 787 – 813.

MARTÍ SÁNCHEZ, José María. “Objeciones de conciencia y de escuela”. *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico*, 2007, núm. 15, p. 1- 55.

MARTÍNEZ DE PISÓN, José. *El derecho a la educación y la libertad de enseñanza*. Madrid: Dykinson, 2003.

OLMSTEAD, Gracy. *German Children Seized From Parents for Crime of Homeschooling*. [en línia]. The American Conservative, 2013. <<http://www.theamericanconservative.com/german-children-seized-from-parents-for-crime-of-homeschooling/>>. [Consulta: 17 d’abril de 2015].

PETRIE, Amanda J. “Home Education and the Law”. *Education and the Law*, 1998, vol. 10.

PETRIE, Amanda J. “Home Educators and the Law within Europe”. *International Review of Education*, Kluwer Academic Publishers, 1995.

PUENTE EGIDO, José. *Educación y Constitución: Educación y sociedad pluralista*. Madrid: Fundació Oriol-Urquijo, 1980.

REDONDO, Ana María. *Defensa de la Constitución y enseñanza básica obligatoria (integración educativa intercultural y homeschooling)*. València: Tirant lo Blanch, 2003.

SPIEGLER, Thomas. “Why state sanctions fail to deter home education: an analysis of home education in Germany and its implications for home education policies”. *Theory and Research in Education*, 2009, núm. 7, p. 297 - 309.

THE SCOTTISH GOVERNMENT. *Guidance to parents and local authorities on home education*. [en línia]. Scotland: The Scottish Government, 2008. <<http://www.gov.scot/Publications/2007/12/17133313/0>>. [Consulta: 20 d'abril de 2015].

VALERO HEREDIA, Ana. “Ideario educativo constitucional y ‘homeschooling’: a propósito de la Sentencia del Tribunal Constitucional 133/2010, de 2 de diciembre”. *Revista Española de Derecho Constitucional*, gener – abril de 2012, núm. 94.

VAN GALEN, Jane; PITMAN, Mary Anne. *Home schooling: political, historical, and pedagogical perspectives*. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 1991.

*Tota la legislació i jurisprudència emprada en l'elaboració d'aquest treball ha estat extreta de les bases de dades Aranzadi Bibliotecas i vLex.

ANNEX I

ENTREVISTES REALITZADES A FAMÍLIES HOMESCHOOLERS

[Només es reproduïxen les preguntes que han estat contestades].

1a FAMÍLIA ENTREVISTADA

Qüestions generals:

1. En quina Comunitat Autònoma resideix vostè i la seva família? *A Catalunya.*
2. Quants fills té? *3.*
 - a. Quants d'ells es troben en edat pre-escolar? *Cap.*
 - b. Quants d'ells estan en edat escolar [6-16 anys]? *Els tres.*
 - c. Quants d'ells són majors de 16 anys? *Cap.*
3. Quants dels seus fills estan sent educats des de casa a través del *homeschooling*?
Tots.
 - a. Quines edats tenen? *7, 9 i 10 anys.*
 - b. Aquesta educació des de casa s'ha dut a terme en origen o de forma sobrevinguda a una prèvia desescolarització? *En origen.*
4. Quants dels seus fills estan sent educats a través del mètode educatiu convencional, basat en l'escolarització en centres educatius? *Cap.*
5. Forma part d'una família biparental o monoparental? *Biparental.*
 - a. En cas de formar part d'una família biparental:
 - i. Quin és el paper de la mare en la tasca educativa? *Estar amb els nens en la majoria d'hores lectives.*
 - ii. Quin és el paper del pare en la tasca educativa? *Estar amb els nens en menys hores lectives.*
6. Quina és l'ocupació laboral de la mare? *Bibliotecària.*
7. Quina és l'ocupació laboral del pare? *Operari de manteniment.*

8. Algun dels dos progenitors ha renunciat al seu treball remunerat fora de la llar per poder educar els seus fills a casa? Qui? *Durant un temps, la mare.*
9. Valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] qui assumeix la responsabilitat educativa dels fills educats a casa?
 - a. La mare: *10.*
 - b. El pare: *7.*
 - c. Altres membres de la família [parents]: *0.*
 - d. Docents que han estat contractats: *3.*
 - e. Amics i coneguts: *1.*

Qüestions específiques sobre la seva experiència en el *homeschooling*:

10. Quin és el motiu/s que ha conduït a la seva família a optar pel *homeschooling* com a modalitat per educar els seus fills? *No vam portar els nens a la llar d'infants, i vam començar a ensenyar-los-hi coses, i com estàvem tots molt còmodes, i no ens convencien les pedagogies que fan servir a l'escola convencional, vam optar per educar a casa.*
11. D'entre el llistat de motius que es presenten a continuació, valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] quins d'ells han dut a la seva família a decidir educar a casa els fills:
 - a. Motius geogràfics o logístics [ex. residir lluny del centre educatiu]: *0.*
 - b. Motius ideològics, culturals [ex. crítica al sistema educatiu, disconformitat amb els valors transmesos a l'escola, preservació de valors propis dins l'àmbit familiar, pretendre reduir l'impacte de la societat sobre el menor, potenciar l'aprenentatge autònom, etc.]: *6.*
 - c. Motius lingüístics [ex. llengua d'ús familiar diferent a la llengua vehicular del centre educatiu]: *0.*

- d. Motius pedagògics [ex. menors amb necessitats educatives especials, supòsits d'alta capacitat del menor o de fracàs escolar]: 0.
 - e. Motius psicològics [ex. supòsits de *bullying*, abús escolar, fòbia a l'escola, estrès, manca d'adaptació del menor al centre educatiu, etc.]: 0.
 - f. Motius religiosos: 0.
 - g. Motius basats en l'experiència d'haver conegut altres famílies que eduquen els seus fills a casa: 0.
 - h. Motius basats en una tradicció familiar [ex. pares que varen ser educats a través del mètode *homeschooling*]: 3.
 - i. Motius familiars [ex. per aconseguir millorar les relacions familiars, situacions en què el menor pateix una malaltia que l'impedeix assistir a l'escola, etc.]: 0.
 - j. Altres motius [cal especificar el motiu]: 9. Pedagògics.(intentem que el nen aprengui molt vivencialment, amb jocs, que s'ho passi bé, i seguint els seus interessos).
12. Quina valoració/crítica li mereix el *homeschooling* [i, en concret, la seva experiència] com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres educatius? *Crec que és un mètode molt vàlid, sobretot perquè els nens són més autònoms, aprenen a prendre decisions, i l'educació que reben és realment personalitzada.*
13. Quins creu que són els avantatges [aspectes positius] d'educar els fills a casa? *No estàs marcat per horaris, poder adaptar l'aprenentatge a la situació del moment (per exemple si hi ha un eclipsi, es treballa aquest tema i l'observem, i no es queden els nens tancats perquè no mirin el Sol directament), i l'educació personalitzada.*
14. I els inconvenients [aspectes negatius]? *Costa més trobar moments per treballar en grup, la feina que tenen els pares en preparar les classes (tenint en compte*

que molts combinen l'educació a casa i la feina), la falta de materials i d'equipaments adequats.

15. Quina crítica li mereix l'escolarització en centres docents com a mètode educatiu? *La crítica no és al lloc, sinó amb quin mètode s'ensenya, la massificació de les escoles, i la poca implicació d'alguns mestres.*
16. Coneix altres famílies que eduquen els seus fills a través del *homeschooling*? En cas afirmatiu, mantenen contactes amb ells? *Sí, formem part d'una associació en la que s'organitzen trobades ja siguin de caire educatiu, formatiu o festiu, gairebé a diari, i en les que pot assistir qui vulgui.*
17. Manté contacte amb associacions o altre tipus d'entitats que donen orientació i suport a famílies *homeschoolers*? En cas afirmatiu, quines són aquestes associacions/entitats i quin és el paper que desenvolupen en el procés educatiu? *L'orientació i suport el donen les famílies amb la pròpia experiència, i amb algunes entitats de formació al professorat. Els pares i mares homeschoolers, acostumen a formar-se bastant pel que fa a pedagogies i tracte als infants, ja sigui llegint molts teòrics sobre educació, o assistint a cursos i formacions.*
18. Quin considera que és el nivell de socialització d'un nen *homeschooler* en relació amb un nen escolaritzat? *Crec que no és rellevant aquesta diferència pel que fa a la socialització, ja que depèn més del caràcter de la família en general, ja que hi ha nens que van a l'escola i que els pares no els hi ofereixen socialització en altres àmbits i tan sols es relacionen amb els companys d'escola, i no tots els nens tenen amics entre els companys. Normalment les famílies homeschoolers ofereixen una socialització més variada, ja que són conscients que s'ha de treballar més aquest tema i per això busquen diferents espais i entorns per socialitzar, entre homeschoolers, extraescolars, amics d'altres àmbits, etc.*
19. Quina metodologia [mètode d'aprenentatge o mètode didàctic] empra a l'hora d'educar des de casa? *A casa nostra ens basem bastant en el mètode Montessori, encara que també treballem per projectes. Depèn molt de la temporada. Anem variant la manera de fer. De totes maneres, sempre tenim el currículum oficial*

com a referència, perquè pensem que si un dia s'han d'incorporar a l'escola, estiguin a un nivell similar al que els hi pertocaria per edat.

20. D'entre el llistat de mètodes didàctics que es presenten a continuació, marqui quin d'ells emprar en l'educació des de casa dels seus fills:
- Mètode didàctic convencional, consistent en emprar a la llar la mateixa metodologia que a l'escola, és a dir, un disseny curricular preestablert:
 - Mètode didàctic on-line, basat en l'educació a distància, ja sigui a través de cursos on-line o a través de l'ús de les TIC:
 - Mètode didàctic basat en l' *unschooling* o aprenentatge autònom, consistent en satisfer, en cada moment, la curiositat innata del menor:
 - Una combinació de més d'un mètode educatiu [especifiqui quins]: *fem una barreja, ja que tenim el currículum com a referència, però intentem seguir els interessos del nen.*

Qüestions jurídiques sobre el *homeschooling*:

21. Quins problemes jurídics se li han plantejat pel fet d'optar pel *homeschooling* com a mètode educatiu? Com els ha solucionat? *Nosaltres no hem tingut cap problema.*
22. Com duu a terme l'avaluació dels coneixements adquirits pels seus fills? Sotmet aquesta avaluació a algun tipus d'organisme oficial? *L'avaluació la fem al dia a dia, a l'estar amb ells tot el dia sabem tot el que saben i el que no. No sotmetem aquesta avaluació a cap organisme oficial.*
23. Com afronta [prepara] el pas de l'ensenyament a través de *homeschooling* a uns possibles estudis superiors, com podrien ser els estudis universitaris? Creu que pot afectar negativament el fet d'haver estat educat a través del *homeschooling* a l'hora d'accedir a estudis universitaris? *L'únic inconvenient que hi veig, és que per treure's el títol de ESO, han d'esperar als 18 anys per fer l'examen per*

adults, o entrar a un cicle formatiu i a partir d'aquí és com si tingués l'ESO, o buscar alguna altra argúcia per aconseguir-ho, amb la conseqüent penalització per edat, o enrenou per aconseguir-ho.

Pel que fa a nivell acadèmic crec que no tindran cap problema, en primer lloc, perquè conec nois homeschoolers que ja són a la universitat, i per altra banda, perquè a algunes universitats dels EEUU donen facilitats a homeschoolers per accedir-hi.

24. Quina opinió li mereix una possible regulació jurídica del *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres docents? *Doncs me'n alegraria molt, ja que portem molts anys treballant en això, sense aconseguir-ho, des de la Coordinadora Catalana per a la regulació del homeschooling.*

25. En cas d'estar d'acord amb reconèixer legalment el *homeschooling*:

- a. Quin creu que hauria de ser el paper de l'Administració? *Vetllar perquè cap nen estigui desatès.*
- b. Estaria d'acord amb una intervenció de l'Administració en el mètode didàctic, els continguts, o el sistema d'avaluació que s'empra a l'hora d'educar els fills des de casa? *Els continguts crec que serà inevitable que els marqui l'administració, amb el currículum, però crec que haurien de marcar els objectius per al final de cada etapa, primària i secundària, i no a cada curs. Tampoc estaria d'acord en què l'administració marqués el mètode didàctic, i el sistema d'avaluació espero que sigui flexible, ja que sinó desvirtuarien la manera d'aprendre que tenen els nens homeschoolers.*

Moltes gràcies per la seva aportació.

2a FAMÍLIA ENTREVISTADA:**Qüestions generals:**

1. En quina Comunitat Autònoma resideix vostè i la seva família? *Ara vivim a Madrid i, abans, a Balears.*
2. Quants fills té? *Un.*
 - a. Quants d'ells es troben en edat pre-escolar?
 - b. Quants d'ells estan en edat escolar [6-16 anys]? *Un.*
 - c. Quants d'ells són majors de 16 anys?
3. Quants dels seus fills estan sent educats des de casa a través del *homeschooling*?
 - a. Quines edats tenen? *10 anys.*
 - b. Aquesta educació des de casa s'ha dut a terme en origen o de forma sobteinguda a una prèvia desescolarització? *Va anar a la llar d'infants des dels 11 mesos d'edat i a l'escola infantil durant un mes i mig. Per tant, es va desescolaritzar als 3 anys d'edat.*
4. Quants dels seus fills estan sent educats a través del mètode educatiu convencional, basat en l'escolarització en centres educatius? *Cap.*
5. Forma part d'una família biparental o monoparental? *Hem estat família monoparental durant gairebé 9 anys.*
 - a. En cas de formar part d'una família biparental:
 - i. Quin és el paper de la mare en la tasca educativa?
 - ii. Quin és el paper del pare en la tasca educativa?

El paper de tots dos està equilibrat en un 50%. El temps que hi dediquem depèn sempre de la feina ja que no tenim horaris ni calendaris fixes.

6. Quina és l'ocupació laboral de la mare? *Assessora legal, escriptora i conferenciant.*
7. Quina és l'ocupació laboral del pare? *Tècnic audiovisual.*
8. Algun dels dos progenitors ha renunciat al seu treball remunerat fora de la llar per poder educar els seus fills a casa? Qui? *El que hem fet és reorganitzar (o reinventar, en certa manera) les nostres ocupacions. Ara treballem tant des de casa com, a vegades, fora de casa, però pel nostre compte, de manera que ens organitzem com ens vagi millor en cada moment. Molts dels viatges que fem per motius laborals els compartim amb el nen.*
9. Valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] qui assumeix la responsabilitat educativa dels fills educats a casa?
 - a. La mare: *10.*
 - b. El pare: *10.*
 - c. Altres membres de la família [parents]: *5.*
 - d. Docents que han estat contractats: *0.*
 - e. Amics i coneguts: *5.*

Qüestions específiques sobre la seva experiència en el *homeschooling*:

10. Quin és el motiu/s que ha conduït a la seva família a optar pel *homeschooling* com a modalitat per educar els seus fills? *En el nostre cas, es van donar problemes a l'escola infantil (bullying i qüestions disciplinàries). La resposta del centre davant aquests problemes ens va fer perdre la confiança i vam desescolaritzar sempre pensant que algun dia hi tornaríem.*

11. D'entre el llistat de motius que es presenten a continuació, valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] quins d'ells han dut a la seva família a decidir educar a casa els fills:

- a. Motius geogràfics o logístics [ex. residir lluny del centre educatiu]: *0*.
- b. Motius ideològics, culturals [ex. crítica al sistema educatiu, disconformitat amb els valors transmesos a l'escola, preservació de valors propis dins l'àmbit familiar, pretendre reduir l'impacte de la societat sobre el menor, potenciar l'aprenentatge autònom, etc.]: *7*.
- c. Motius lingüístics [ex. llengua d'ús familiar diferent a la llengua vehicular del centre educatiu]: *0*.
- d. Motius pedagògics [ex. menors amb necessitats educatives especials, supòsits d'alta capacitat del menor o de fracàs escolar]: *7*.
- e. Motius psicològics [ex. supòsits de *bullying*, abús escolar, fòbia a l'escola, estrès, manca d'adaptació del menor al centre educatiu, etc.]: *10*.
- f. Motius religiosos: *0*.
- g. Motius basats en l'experiència d'haver conegut altres famílies que eduquen als seus fills a casa: *0*.
- h. Motius basats en una tradicció familiar [ex. pares que varen ser educats a través del mètode *homeschooling*]: *0*.
- i. Motius familiars [ex. per aconseguir millorar les relacions familiars, situacions en què el menor pateix una malaltia que l'impedeix assistir a l'escola, etc.]: *0*.
- j. Altres motius [cal especificar el motiu]:

12. Quina valoració/crítica li mereix el *homeschooling* [i, en concret, la seva experiència] com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres educatius? *En la nostra experiència, el homeschooling (i concretament l'unschooling) és la millor educació que es pot tenir. Permet personalitzar l'ensenyament al 100% i ens dona molta flexibilitat a l'hora d'organitzar activitats, viatges, treball, etc.*
13. Quins creu que són els avantatges [aspectes positius] d'educar els fills a casa? *La individualització de l'educació i la possibilitat de mantenir intacta la curiositat natural, les ganes per aprendre i una manera creativa d'enfrontar-se als problemes.*
14. I els inconvenients [aspectes negatius]? La qüestió legal a Espanya és molt important i frena moltes famílies. També el fet que som pocs i de vegades és difícil trobar-se de forma continuada amb altres famílies. Un altre aspecte negatiu és la pressió social que, en el nostre cas, afortunadament no hem patit.
15. Quina crítica li mereix l'escolarització en centres docents com a mètode educatiu? *La falta de flexibilitat i de permeabilitat, entre d'altres. L'escola, en general, utilitza mètodes d'ensenyament i avaluació que avui en dia ja no serveixen (si és que alguna vegada han servit).*
16. Coneix altres famílies que eduquen els seus fills a través del *homeschooling*? En cas afirmatiu, mantenen contactes amb ells? *Sí, moltes. A Madrid tenim un grup de gairebé 40 famílies que ens comuniquem a través d'una llista de mail on anem organitzant tot tipus de trobades i activitats.*
17. Manté contacte amb associacions o altre tipus d'entitats que donen orientació i suport a famílies *homeschoolers*? En cas afirmatiu, quines són aquestes associacions/entitats i quin és el paper que desenvolupen en el procés educatiu? *L'any 2012 vaig fundar l'associació d'àmbit nacional "Plataforma por la Libertad Educativa" que, actualment i des de llavors, presideixo. No donem suport específicament a les famílies però sí que servim de punt de trobada. La nostra tasca se centra en trobar una via legal per acabar amb la persecució administrativa i judicial a la que estem sotmesos.*

18. Quin considera que és el nivell de socialització d'un nen *homeschooler* en relació amb un nen escolaritzat? *La socialització depèn sobretot del caràcter de cada nen. Un nen tímid, introvertit o poc sociable ho seguirà sent tant si va a l'escola com si no.*
19. Quina metodologia [mètode d'aprenentatge o mètode didàctic] emprà a l'hora d'educar des de casa? *Unschooling (aprenentatge no dirigit).*
20. D'entre el llistat de mètodes didàctics que es presenten a continuació, marqui quin d'ells emprà en l'educació des de casa dels seus fills:
- Mètode didàctic convencional, consistent en emprar a la llar la mateixa metodologia que a l'escola, és a dir, un disseny curricular preestablert: *No.*
 - Mètode didàctic on-line, basat en l'educació a distància, ja sigui a través de cursos on-line o a través de l'ús de les TIC: *No, tot i que fem servir molt Internet per buscar informació sobre temes diversos.*
 - Mètode didàctic basat en l'*unschooling* o aprenentatge autònom, consistent en satisfer, en cada moment, la curiositat innata del menor: *Sí.*
 - Una combinació de més d'un mètode educatiu [especifiqui quins]: *Actualment segueix un mètode japonès de matemàtiques que es diu Kumon. Ens envien el material per correspondència tots els mesos.*

Qüestions jurídiques sobre el *homeschooling*:

21. Quins problemes jurídics se li han plantejat pel fet d'optar pel *homeschooling* com a mètode educatiu? Com els ha solucionat? *De moment, cap.*
22. Com duu a terme l'avaluació dels coneixements adquirits pels seus fills? Sotmet aquesta avaluació a algun tipus d'organisme oficial? *No ens interessa l'avaluació pel fet que tampoc m'interessa el currículum oficial. En tot cas,*

“l’avaluació” consistiria en l’observació continua del nen. Els progressos sempre són evidents.

23. Com afronta [prepara] el pas de l’ensenyament a través de *homeschooling* a uns possibles estudis superiors, com podrien ser els estudis universitaris? Creu que pot afectar negativament el fet d’haver estat educat a través del *homeschooling* a l’hora d’accedir a estudis universitaris? *Conec personalment molts casos de homeschoolers que s’han incorporat al sistema sense cap problema. És una qüestió que ens plantejarem quan arribi el moment, si arriba (perquè també hi ha molts homeschoolers que es dediquen a coses per les que no fa falta cap titulació oficial).*
24. Quina opinió li mereix una possible regulació jurídica del *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l’escolarització en centres docents? *És un tema molt complicat i conflictiu. Crec que l’essencial és acabar amb la persecució, però la legalització vindria amb requisits i controls i aquí és on les pròpies famílies no ens posem d’acord.*
25. En cas d’estar d’acord amb reconèixer legalment el *homeschooling*:
- Quin creu que hauria de ser el paper de l’Administració? *Personalment, crec que l’administració no hauria de tenir res a veure amb l’educació dels nens (no hauria d’existir cap llei d’educació, per començar). En cas que es regulés el homeschooling, crec que l’única intervenció acceptable seria la comprovació que no hi ha negligència, abandonament ni cap tipus de perill real pel nen.*
 - Estaria d’acord amb una intervenció de l’Administració en el mètode didàctic, els continguts, o el sistema d’avaluació que s’empra a l’hora d’educar els fills des de casa? *No, de cap manera.*

Moltes gràcies per la seva aportació.

3a FAMÍLIA ENTREVISTADA:

Qüestions generals:

1. En quina Comunitat Autònoma resideix vostè i la seva família? *Al País Valencià.*
2. Quants fills té? *1.*
 1. Quants d'ells es troben en edat pre-escolar?
 2. Quants d'ells estan en edat escolar [6-16 anys]? *1.*
 3. Quants d'ells són majors de 16 anys?
3. Quants dels seus fills estan sent educats des de casa a través del *homeschooling*?
 1. Quines edats tenen? *10.*
 2. Aquesta educació des de casa s'ha dut a terme en origen o de forma sobrevinguda a una prèvia desescolarització? *En origen.*
4. Quants dels seus fills estan sent educats a través del mètode educatiu convencional, basat en l'escolarització en centres educatius? *0.*
6. Quina és l'ocupació laboral de la mare? *Treballadora municipal.*
7. Quina és l'ocupació laboral del pare? *Aturat.*
8. Algun dels dos progenitors ha renunciat al seu treball remunerat fora de la llar per poder educar els seus fills a casa? Qui? *Sí, el pare.*
9. Valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] qui assumeix la responsabilitat educativa dels fills educats a casa?
 1. La mare: *6.*
 2. El pare: *10.*
 3. Altres membres de la família [parents]: *3.*
 4. Docents que han estat contractats: *0.*
 5. Amics i coneguts: *3.*

Qüestions específiques sobre la seva experiència en el *homeschooling*:

10. Quin és el motiu/s que ha conduït a la seva família a optar pel *homeschooling* com a modalitat per educar els seus fills? *El respecte al nen.*
11. D'entre el llistat de motius que es presenten a continuació, valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] quins d'ells han dut a la seva família a decidir educar a casa els fills:
- a. Motius geogràfics o logístics [ex. residir lluny del centre educatiu]: *0.*
 - b. Motius ideològics, culturals [ex. crítica al sistema educatiu, disconformitat amb els valors transmesos a l'escola, preservació de valors propis dins l'àmbit familiar, pretendre reduir l'impacte de la societat sobre el menor, potenciar l'aprenentatge autònom, etc.]: *10.*
 - c. Motius lingüístics [ex. llengua d'ús familiar diferent a la llengua vehicular del centre educatiu]: *0.*
 - d. Motius pedagògics [ex. menors amb necessitats educatives especials, supòsits d'alta capacitat del menor o de fracàs escolar]: *0.*
 - e. Motius psicològics [ex. supòsits de *bullying*, abús escolar, fòbia a l'escola, estrès, manca d'adaptació del menor al centre educatiu, etc.]: *0.*
 - f. Motius religiosos: *0.*
 - g. Motius basats en l'experiència d'haver conegut altres famílies que eduquen els seus fills a casa: *0.*
 - h. Motius basats en una tradició familiar [ex. pares que varen ser educats a través del mètode *homeschooling*]: *0.*
 - i. Motius familiars [ex. per aconseguir millorar les relacions familiars, situacions en què el menor pateix una malaltia que l'impedeix assistir a l'escola, etc.]: *0.*
 - j. Altres motius [cal especificar el motiu]: *coneixement de la realitat escolar. El pare era professor.*
13. Quina valoració/crítica li mereix el *homeschooling* [i, en concret, la seva experiència] com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres

- educatiu? *És el millor que podem oferir al nostre fill, a anys llum de qualsevol escola.*
14. Quins creu que són els avantatges [aspectes positius] d'educar els fills a casa? *En el nostre cas, és fabulós observar com no ha perdut el desig innat d'aprendre, d'observar i de preguntar per tot allò que l'envolta.*
15. I els inconvenients [aspectes negatius]? *L'esforç d'aconseguir un grup estable de famílies.*
16. Quina crítica li mereix l'escolarització en centres docents com a mètode educatiu? *Per a educar persones, no és precís tancar-les.*
17. Coneix altres famílies que eduquen els seus fills a través del *homeschooling*? *Sí.*
En cas afirmatiu, mantenen contactes amb ells? *Sí.*
18. Manté contacte amb associacions o altre tipus d'entitats que donen orientació i suport a famílies *homeschoolers*? En cas afirmatiu, quines són aquestes associacions/entitats i quin és el paper que desenvolupen en el procés educatiu? *Sí, mantenim contacte. Som socis d'ALE i formem part d'una associació de famílies que eduquem sense escola. Ens reunim amb els nostres fills en un espai preparat, als matins quatre dies per setmana.*
19. Quin considera que és el nivell de socialització d'un nen *homeschooler* en relació amb un nen escolaritzat? *Depèn del nen i de la família.*
20. Quina metodologia [mètode d'aprenentatge o mètode didàctic] emprà a l'hora d'educar des de casa? *Educació no directiva.*
21. D'entre el llistat de mètodes didàctics que es presenten a continuació, marqui quin d'ells emprà en l'educació des de casa dels seus fills:
- a. Mètode didàctic convencional, consistent en emprar a la llar la mateixa metodologia que a l'escola, és a dir, un disseny curricular preestablert:

- b. Mètode didàctic on-line, basat en l'educació a distància, ja sigui a través de cursos on-line o a través de l'ús de les TIC:
- c. Mètode didàctic basat en l' *unschooling* o aprenentatge autònom, consistent en satisfer, en cada moment, la curiositat innata del menor: *aquest*.
- d. Una combinació de més d'un mètode educatiu [especifiqui quins]:

Qüestions jurídiques sobre el *homeschooling*:

22. Quins problemes jurídics se li han plantejat pel fet d'optar pel *homeschooling* com a mètode educatiu? Com els ha solucionat? *Cap*.
23. Com duu a terme l'avaluació dels coneixements adquirits pels seus fills? *Amb observació*. Sotmet aquesta avaluació a algun tipus d'organisme oficial? *No*.
24. Com afronta [prepara] el pas de l'ensenyament a través de *homeschooling* a uns possibles estudis superiors, com podrien ser els estudis universitaris? Creu que pot afectar negativament el fet d'haver estat educat a través del *homeschooling* a l'hora d'accedir a estudis universitaris? *Quan el nen vulgui es prepararà. No afecta en absolut*.
25. Quina opinió li mereix una possible regulació jurídica del *homeschooling* com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres docents? *Em fa por*.
26. En cas d'estar d'acord amb reconèixer legalment el *homeschooling*:
 1. Quin creu que hauria de ser el paper de l'Administració? *Facilitar materials, continguts i equipaments*.
 2. Estaria d'acord amb una intervenció de l'Administració en el mètode didàctic, els continguts, o el sistema d'avaluació que s'empra a l'hora d'educar als fills des de casa? *NO*.

Moltes gràcies per la seva aportació.

4a FAMÍLIA ENTREVISTADA:**Qüestions generals:**

1. En quina Comunitat Autònoma resideix vostè i la seva família? *Catalunya.*
2. Quants fills té? *2 fills.*
 - a. Quants d'ells es troben en edat pre-escolar? *1 fill.*
 - b. Quants d'ells estan en edat escolar [6-16 anys]? *Cap.*
 - c. Quants d'ells són majors de 16 anys? *Cap.*
3. Quants dels seus fills estan sent educats des de casa a través del *homeschooling*?
Cap.
4. Quants dels seus fills estan sent educats a través del mètode educatiu convencional, basat en l'escolarització en centres educatius? *1 fill.*
 - a. Quines edats tenen? *3 anys i mig, està cursant P-3.*
5. Forma part d'una família biparental o monoparental? *Biparental.*
 - a. En cas de formar part d'una família biparental:
 - i. Quin és el paper de la mare en la tasca educativa?
 - ii. Quin és el paper del pare en la tasca educativa?

Actualment intentem involucrar-nos per igual (pare-mare) a l'hora de realitzar les tasques escolars. Ens agrada ser ambdós la referència per ajudar els nostres fills.
6. Quina és l'ocupació laboral de la mare? *Mestra a nivell privat.*
7. Quina és l'ocupació laboral del pare? *Pagès.*

8. Algun dels dos progenitors ha renunciat al seu treball remunerat fora de la llar per poder educar els seus fills a casa? Qui? *No, està actualment escolaritzat.*
9. Valori de 0 a 10 [0 = gens; 10 = molt] qui assumeix la responsabilitat educativa dels fills educats a casa? *Duem la responsabilitat educativa per igual, tenint en compte que està escolaritzat.*
 - a. La mare: *10.*
 - b. El pare: *10.*
 - c. Altres membres de la família [parents]:
 - d. Docents que han estat contractats: *10. Tenim una mestra d'anglès que ve a casa com a activitat extraescolar 1 hora a la setmana. Intentem oferir durant aquesta hora una immersió lingüística, ja que tot i que al currículum del projecte escolar apareix l'anglès com a assignatura, els alumnes pugen amb un nivell d'anglès molt baix.*
 - e. Amics i coneguts:

Qüestions específiques sobre la seva experiència en el *homeschooling*:

10. Quin és el motiu/s que ha conduït a la seva família a optar pel *homeschooling* com a modalitat per educar els seus fills? *En un primer moment, ens vam plantejar el homeschooling ja que jo mateixa treballa en educació en àmbit privat. Tinc nens des de 4 anys fins a adults. La meva experiència en el camp és que el sistema educatiu és pèssim. Hi ha manca d'actualització del sistema, falta d'atenció a la diversitat, etc. Tot plegat dóna com a resultat un alt índex de fracàs escolar. El homeschooling és un mètode on pares i mares s'involucren per treure el millor dels seus fills, tant a nivell acadèmic com a nivell personal. D'altra banda, cal també tenir una bona preparació per a dur a terme aquesta tasca de tanta responsabilitat. Dir també que existeixen buits legals en tot aquest camp, i això dificulta també l'èxit d'aquest model educatiu. Ja que pares*

sense formació, ni coneixements, ni assessorament adequat, s'endinsen en aquesta experiència amb risc de fracàs.

11. En el supòsit que la seva família s'hagi plantejat educar als seus fills a través del *homeschooling* i, finalment, hagin optat pel mètode educatiu convencional basat en l'escolarització en centres educatius, quins han estat els motius que els han conduït a decidir-se per l'escolarització? Creu que existeix una obligació moral d'escolaritzar els fills? I legal? *Vam optar finalment pel sistema convencional, bàsicament pel poc desenvolupament del sistema homeschooling que hi ha actualment a Espanya. Altres països de la UE tenen instaurat aquest sistema des de fa anys i es duu a terme com a alternativa al sistema convencional. És un sistema educatiu molt nou, i com a resultat de la novetat hi ha molts aspectes que encara han de ser tractats i estudiats per a què sigui un mètode del tot instaurat al nostre país.*

L'altre motiu que ens va fer decantar cap a un sistema convencional va ser el fet que com jo, la mare, em dedico a l'ensenyament des d'un àmbit privat, vam pensar que les mancances o dificultats o atencions extres que podrien tenir els nostres fills, podrien ser resoltes des de casa amb les eines, estratègies i recursos necessaris, basats en l'experiència que tinc com a mestra.

12. Quina valoració/crítica li mereix el *homeschooling* [i, en concret, la seva experiència] com a mètode educatiu alternatiu a l'escolarització en centres educatius? *És un molt bon mètode, si es duu a terme correctament.*
13. Quins creu que són els avantatges [aspectes positius] d'educar els fills a casa? *Atendre millor a la diversitat de l'alumnat, treballar a nivell més personalitzat, aprendre de manera més distesa i amb un ambient relaxat.*
14. I els inconvenients [aspectes negatius]? *Cal oferir als fills activitats per tal que es puguin relacionar amb altres nens i nenes, i això sovint implica un cost extra de diners, ja que les activitats que ara es coneixen com a "extraescolars" acostumen a ser cares.*

15. Quina crítica li mereix l'escolarització en centres docents com a mètode educatiu? *Per començar, l'horari establert és molt dolent. Els nens haurien de fer un horari més adaptat a les seves necessitats. Fer horari partit de matí i tarda implica una gestió del temps ineficaç. Algunes assignatures a nivell curricular estan mal dissenyades, els temaris sovint es dupliquen (naturals i socials). Els objectius dels cursos queden emmascarats per temes que no són del tot rellevants. Caldria centrar-se en coses més bàsiques com la lectura, la cultura de l'esforç, el càlcul, i tenir un millor domini de les eines bàsiques.*
16. Coneix altres famílies que eduquen els seus fills a través del *homeschooling*? En cas afirmatiu, mantenen contactes amb ells? *No, la poca gent que m'he pogut trobar tenen el mateix problema, la falta d'informació o d'atenció.*
17. Manté contacte amb associacions o altre tipus d'entitats que donen orientació i suport a famílies *homeschoolers*? En cas afirmatiu, quines són aquestes associacions/entitats i quin és el paper que desenvolupen en el procés educatiu? *No.*
18. Quin considera que és el nivell de socialització d'un nen *homeschooler* en relació amb un nen escolaritzat? *La vessant social d'un nen homeschooler és responsabilitat dels pares, ja que aquests han de vetllar perquè aquesta socialització no hi falti (apuntant-lo a casals, esports, etc.). D'altra banda, dir que de vegades un nen escolaritzat pot estar encara menys socialitzat, si aquest, per exemple, no és acceptat a nivell de classe, o no es treballen prou els valors a l'escola per a ensenyar als alumnes que "tots som iguals", i no hi ha nens millors o pitjors.*

Moltes gràcies per la seva aportació.